

IZDAVAČ
SLON, RADIĆEVA 33, ZAGREB

ZA IZDAVAČA
NIVES TOMAŠEVIĆ

UREDNIK
NIVES TOMAŠEVIĆ

LIKOVNI I TEHNIČKI UREDNIK
NINOSLAV KGNC

LEKTOR I KOREKTOR
MIRJANA PAIĆ JGRINIĆ

IZRADA FOTOUTA
BAKAL, KAČIĆEVA 12, ZAGREB

SLOG
D&M

TISAK
KRATIŠ, VRAPČANSKA 15, ZAGREB

NAKLADA 1.000 PRIMJERAKA
ZAGREB, 1996.

ISBN 953-6203-11-1

PAVAO PAVLIČIĆ

**DOBRI DOH
ZAGREBA**

SLOM
Zagreb, 1996.

Magda i trešnjevački fantom

Općenito o debelim osobama, a konkretno o dmštvenom životu u novim naseljima

Premda je učlanjena u područnu knjižnicu, Magda vjerojatno nikada neće saznati ono stoje o debelim osobama zabilježio jedan veliki strani pisac: da su one najbolje, jer na sjeveru griju, a na jugu daju sjenu.

Ali, ona to svakako sluti, zacijelo se i sama drži neke slične maksime, jer kako bi inače mogla tako gospodstveno nositi svoja osamdeset i četiri kilograma, kako bi mogla biti tako samopouzdana, tako blaga, tako privlačna? A slute to vjerojatno i drugi; jer koja se druga konobarica u Zagrebu može pohvaliti tolikim brojem udvarača, tolikim brojem prijatelja, tolikim brojem pijanaca što su joj u raznim prilikama plakali na ramenu, a da pri tome već ima oko četrdeset godina, da je skromna, da govori tiho, da s većinom gostiju razgovara samo službeno? I još: Magda nosi suknju dužu nego što je moderno, Magda je uvijek u kuti, nitko se nikada nije usudio dodirnuti je rukom, pa se čak i najveći zavodnici i najpijaniji gosti ograničuju samo na to da prema njoj budu kavaliri, da joj se smiješe i govore slatke riječi koje su negdje pročitali ili čuli na televiziji. A Magda je — to se zna — neudata, i odavno su svi već digli ruke od pokušaja da prokljuve ima li gdje nekakvog muškarca. Ako i ima, to je zacijelo netko izvan radijusa bifea na Srednjacima u kojemu su gosti uvijek isti i u kojemu se svi poznaju. Zato Magdu cijene i žene iz susjedstva, zato i one, čak i kada su same, znaju svratiti na kavu, ako je Magda u službi: svojim širokim tijelom, svojim

blagim očima, na oblome licu, ona ih brani od svega, šireći oko sebe duh optimizma i vedra pogleda na svijet.

Ali, da Magda ima svojih ženskih draži, da je u nje debljina skladno i nekako ugodno raspoređena, u tome se svi slažu, pa je zato uvijek prate pogledi, i njezin je dan stalno odbijanje ljubavnih ponuda. Pa i sada, u sunčano zimsko prijepodne, dok je oko narančaste osmorokatnice, u kojoj je smješten bife, promet živ, jer su svi drugi lokali u prizemlju u pogonu, a umirovljenici i oni koji rade popodne ustali su i kruže po kvartu, zalazeći i u krčme, i sada Magdi govore i ona tiho odgovara, i sada ona kroči odmjerenim korakom između stolova (ona nikada ne juri kao druge konobarice), a među ljudima što piju svoje prvo piće razgovor se povremeno vraća na nju. Društvo je staro i dobro poznato: Veljković, šef samoposluživanja na uglu, kojemu su oči već podlivene krvlju a debeli mu prsti polako otresaju pepeo s cigarete, Sime, Dalmatinac iz skladišta trikotaže u istoj kući, Slavek, bljedoliki, plavokosi mladić koji uvijek stoji malo sa strane i pije samo kavu, pa Njofra, za kojega je Magda tek nedavno saznala da se zove Franjo, dobroćudan pijanac koji ima samo majku, čistačicu, i Zec, vlasnik privatne voćarnice. To su stalni gosti koji poznaju cijelo osoblje i način postovanja lokala. Ima i nekih drugih, slučajnih gostiju, ali oni stoje i sjede sami, ili tiho razgovaraju, a ova skupina vodi glavnu riječ, između ostaloga i o Magdi.

Ona je navikla na to. No, danas nekako češće i više pogledavaju prema njoj, pa se smiju, pa se naglo uozbilje, pa je opet motre. Zato im se ona prva obraća:

— Onda, dečki?

— Čujte, Magda — pita Veljković iz samoposluživanja — nije vas strah kad idete navečer sami doma?

— Ona uvijek ide sama, u deset, kad zatvore, znam ja, ja sam tu uvijek zadnji — izvjavljuje Njofra.

— A čega bi me bilo strah?

— Pa zar vi ne idete ovuda, preko livade, pa na Trešnjevku?
— pita Zec, a stvar postaje za Magdu još zagonetnija.

— Idem, pa što?

— A, a, e, a manijak? — uzvikuje Sime.

— Kakav manijak?

— Niste čuli? Već ima i ime, nazvali su ga Trešnjevački fantom, fantač, da, da — više Njofra, jer on uvijek više.

— Ma, dečki, ja imam posla, nemojte me zadržavati —
Magda dobrodušno kupi čaše ispred njih.

— Magda ne vjeruje, vidim ja — preuzima autoritativno riječ Zec, vlasnik voćarnice, koji je najstariji. — Ozbiljno, kažem vam, ima tu nešto. Napao je već dvije žene, i to baš tu dolje, na ovoj livadi, kod nas. U novinama je bila samo mala vijest, valjda da se ne širi panika, ali istina je, evo, menije pričala jedna žena, tu, iz ove kuće.

— I što radi, siluje? — upita Magda.

— Pa da, zapravo...

— I žena vam je pričala da je bila silovana? Dragi moj, ili ste vi naivni, ili mislite da sam ja luda.

Šad svi graje, nadvikuju se, ništa se ne razumije, ostali gosti slušaju i čude se, a vani je tiho i sunčano, a u hladu mraz.

— Cl tome i jest stvar — uspijeva reći Slavek. — Još nijednom nije uspio.

— Pa kakav je to onda fantom? — kaže Magda, i svi se smiju, a ona najsrdačnije.

— Ozbiljno, pričala mi je ta žena jutros — kaže Zec, u kojega, budući da je uzbuđen, jer ga svi slušaju, probija njegov brižno skrivani gorštački naglasak. — Samo se zaletio prema njoj iza jednog grma, i dok se ona snašla, već joj je poderao kaput, a onda potegao i vestu, pa razderao i nju.

— Je li bio maskiran?

— Bit će da jest, ali tamo je takav mrak da se svejedno ništa ne vidi — kaže Veljković i pije rakiju.

— I dalje? Je li je oborio? Je li imao oružje?

— Izgleda da nije imao ništa, ali je dosta jak, tkaninu je kidao kao ništa.

— I kako se spasila ta žena? — pita još Magda.

— Naišao je netko. To i jest čudno. Išlo je dosta ljudi s tramvaja, s Trešnjevke, jer bilo je tek oko deset, i ta je žena išla prva, a za njom, tridesetak metara daleko, cijela kolona. Taj luđak ih je morao vidjeti. Ali je ipak napao.

— I tako, Magda, čuvajte se — ozbiljno savjetuje Veljković.
— Bolje da idete zajedno s nekom od kolegica, to je sigurnije.

— One sve stanuju u blizini. Ali, nije to ništa, dečki, ne bojim seja, ja sam teška kategorija. Tko meni što može? Treba raditi.

I Magda se otpučuje dalje na posao, a društvo ostaje i nastavlja diskusiju, mijenjajući možda temu razgovora. A Magda i dalje misli o tome fantomu. Povjerovala je, ipak, jer te se stvari događaju. Osim toga, ona uvijek nosi sa sobom i dnevni utržak, a to nije malen novac. Odlazi iza šanka, u prostoriju koja se ne vidi iz bifea, ali se iz nje može motriti goste. Gleda Magda goste, gleda sunčani dan iza prozora, gleda bijelu vrpću mlažnjaka na hladnoplavom nebu. Natače sebi jedan amaro i polako ga pije. Njezin je optimizam neslomljiv, njena vjera u dobrotu neograničena, njen osjećaj pravde i istine jasan i siguran. I Magda je opet vedra. Ta vedrina ima tri glavna izvora: njeno dobro srce, njena osamdeset i četiri kilograma i drugu čašicu amara koju blago obujmljuju njezini obli prsti.

Romantična ljubav u današnjim uvjetima i nerazumijevanje sredine

Premda dobro poznaje ljudsku dušu, Magda možda nikada neće saznati zašto se, kada radi u poslijepodnevnoj smjeni, u času kad stigne na posao, uvijek ponavlja isti prizor: muški gosti graje, pa je uglas pozdravljaju, pa je pitaju kako je, pa se čak

ponašaju i malo slobodnije no inače, kao da su joj bliži, kao da im i ona sama više dopušta. A razlog je tome jednostavan: kad je vide u običnome odijelu, bez njezine svakidašnje crne kute, tim ljudima je kao da su nekako prodrli u njen intimni život, kao da su provirili u ono što je svima tajna, i time kao da su se s njom zblížili. A čim se ona u stražnjoj prostoriji presvuče, sve je opet kao i inače.

Ali sada, dok se otraga presvlači, ona čuje kako je graja postala još jača, kako se prolamaju usklici i smijeh, i kako netko govori tiho i monotono, a drugi ga slušaju, pa zatim opet grohoću. Magda zna što je: došao je Vincek, njezin najuporniji najnesretniji udvarač, s kojim ostali gosti zbijaju šale. I doista, dok iz stražnje prostorije ulazi u bife, on se odvaja od skupine i prilazi joj, gledajući je pogledom punim obožavanja, a ona mu, da bi ga obradovala, pruža ruku. On tu ruku prinosi usnama, i ljubi je istodobno ceremonijalno i strastveno, dok se ostali opet smiju.

— Kako si, Vincek? Jesi li dobro? — pita ga ona, kao i uvijek.

— Eh, Magda, ne mogu ja biti dobro, sve dok...

Eto, to je njegov stil. Vincek je desetak godina stariji od Magde i već je godinama bezuspješno opsjeda. On to čini tako uljudno, tako nekako otmjeno, a istovremeno i pomalo dirljivo i smiješno, da se Magda ne može ljutiti na nj. Ona ga čak na stanovit način i voli. Vincek nema uspjeha, premda je dobrostojeći umirovljenik, premda ima crnu grguravu kosu i zatamnjene naočale, premda je visok i jak, a košulje sumu uvijek čiste i vlastoručno izglaçane. Magdini su razlozi nedohvatljivi, a Vincek se s time pomirio, i premda je njegova ljubav — i pored svojih smiješnih manifestacija — pomalo i tragična, njih se dvoje dobro slažu.

— Popit ćeš kao uvijek? — pita Magda. Ona se ne sjećá kad su prešli na ti, ali dobro zna što Vincek pije: tri deci crnoga, tri deci vode; katkad zajedno s njime ispija piće i dugo raz-

govaraju, nekada ona i časti. Oni su dobri drugovi, i svi u bifeu zapravo zavide Vinceku, jer se Magda brine za nj kad ima gripu, a jedanput mu je tu, u lokalu, prisila gumb na kaput. Svi znaju da će Vincek sjesti u kut i gledati Magdu kako radi, da će ostati tako sve do zatvaranja, da će se ponuditi da je otprati, i da će, kao i uvijek, biti odbijen. Ali, sad nemaju mnogo vremena da se njime bave, jer stiže Zec.

— Zdravo, imam nešto za vas, dečki — veli on. — Sto ćete popiti? Sad ćete čuti.

— Hej, Zec, zašto si tako tajanstven? Sta se praviš fantič, misliš da te ne znam! — viče Njofra.

— O tome tvom fantiču baš i jest riječ, moj Njofra.

— Opet napad? — pita Slavek, šutljivi, smiješeći se i crveneći, kao i uvijek kad govori.

— E, napad, dabome, opet napad. Da vam pravo kažem, ja mislim da će to biti sve gore i da se svi moramo čuvati.

— Sta seja imam čuvati, pa nisam ja ženska — viče Njofra.

— Da, ali možeš biti osumnjičen kao manijak, kad si stalno vani, budalo — tiho kaže Slavek, a svi zašute i gledaju ga, jer se toga nisu ranije sjetili. Onda Zec nastavlja:

— Opet je napao jednu ženu, samo sad nije bilo tako bezazleno kao prva dva puta. E, slušajte, slušajte, Magda — dodaje, opazivši da se i ona priključila — ovo vam može dobro doći. Ovaj put je bilo opasnije.

— Uspio je? — upita Magda.

— To ne, ali...

— Eto, kažem ja — trijumfira ona.

— Slušajte dalje — nastavlja Zec. — Ovaj put se pobrinuo za oružje, nije došao bez ičega. Vidio je valjda da samo rukama ne može mnogo učiniti, pa je ponio i nož.

— Clbo je ženu? — pita Sime.

— Nije. Nožem (a možda je to bila i britva) rasparao joj je odjeću, da je ne mora... svlačiti — Zec se zbunjuje pred Magdom. — A, tako — kaže ona, a u glasu joj se osjeća olakšanje.

— Da, ali bez ozljeda ipak nije prošla. Ponio je sa sobom i neku palicu, nešto omotano krpama, pa ju je time udario po glavi i po rukama. Žena je sada u bolnici, to mi je njezina sestra pričala. Spasili su je neki ljudi.

— Što, opet je netko naišao — zanima se Magda.

— Pa da, to je čudno, bilo je isto kao i prva dva puta, to je zapravo sreća.

— Možda se on samo pravi hrabar — domišlja se Mjofra na sav glas.

— Možda je to takva vrst manijaka — kaže Slavek crveneći se.

— Možda je to što su ljudi naišli ipak samo slučaj — dodaje Šime.

Svi šute. Me znaju što bi dalje, malo im je i neugodno što su sve to ispričali pred Magdom, ne usuđuju se pogledati je. A kada se ipak odvaže, iznenađuje ih izraz vedrine i optimizma na njezinu licu.

— Vi se plašite više nego ja — kaže im ona, i nastavlja raditi. Onda svraća do Vinceka i razgovara s njim, pa čak malo i sjeda, a vani se pomalo hvata zimski sumrak, magla je, ljudi brzo promiču kraj izloga, neki su automobili već zapalili svjetla, prolaze djeca iz popodneve smjene, s torbama.

— Magda — kaže Vincek tiho — razmišljaš li o mom prijedlogu?

— Razmišljam, razmišljam, uvijek — odgovara ona, smiješći se.

— Vidiš, da smo skupa, ne bi se morala bojati, ja bih te pratio, ni večeras se ne bi trebala plašiti.

— I ti o fantomu? — Kaže Magda vedro i odlazi raditi dalje.

Tako prolazi poslijepodne i dolazi večer. Društvo se osulo: Šimi je prošlo radno vrijeme, Veljković je u svom samoposluživanju, Zec u svojoj voćarnici, Slavek je nekamo nestao, samo je Mjofra još tu, pa ne znajući što bi rješava križaljke i

pomalo prisluškuje Magdine razgovore s Vincekom. On čuje i Vincekovo pitanje:

- Stvarno ni večeras nećeš da te pratim?
- Neću, Vincek, pa znaš da neću.
- Ali, moglo bi biti opasno...
- Ne luduj, čovječe. Bolje je da odeš malo ranije.

I Vincek odlazi. Odlaze i drugi, lokal se prazni, pipničarka zaključuje posao, Magda broji utržak i stavlja ga u crnu torbu od skaja. Onda se presvlači i gasi svjetla. Na vratima se oprašta s pipničarkom, i ova nestaje. Magda zaključava vrata i provjerava bravu. Zatim se svojim sigurnim, odmjerenim korakom otpuhuje, vedra izraza na svome širokom licu, u maglu, u noć.

Nepredvidivost ljudskih postupaka, njezine dobre i loše strane

Premda je u novinama svagda pažljivo pratila urbanistički razvitak Zagreba, Magda možda nikada neće saznati kako je došlo do toga da tu, na Srednjacima, ostane ta prazna livada, sva zarasla u korov, samo s utabanim puteljkom po sredini. Postoji, doduše, glavna cesta i pločnik, ali je preko livade znatno bliže, pa svi njome prolaze, i to joj je jedina svrha: nema tu čak ni dječjega igrališta, pa je Magda već odavna zaključila da i tu namjeravaju saizdati kuću, i to joj nije drago.

Sada stoji na rubu livade. Zapravo, ne stoji, nego već i zakoračuje na puteljak: trenutak je samo zastala, onoliko koliko joj je ponos dopuštao. Jer, zbog ponosa i zbog svoga optimizma i vjere u pravdu (ne samo ljudsku, nego i prirodnu, općesvemirsku), ona ne može sebi dopustiti da ide okolo, cestom, duž niza svjetiljaka što se, već nakon tridesetak metara, gube u magli. Magda ima ukusa, Magda je dosljedna i u svakom času poštena: jasno joj je da njoj, koja je tolike utješila i podigla iz očaja, koja je tolikima razbila strah i vratila im optimizam, da njoj,

kojoj je vedrina jedini program u životu, da njoj, takvoj, rie priliči da sada klone, da izgubi povjerenje u sebe i da obilazi. Zato ona već kroči svojim odmjerenim hodom niz livadu kojoj se drugi kraj jedva i nazire pod blijedim svjetlima na drugoj strani. Vrškovi trave posuti su mrazom, i sve se doima obično.

A običnost je glavno Magdino oružje. (J svakoj teškoj situaciji ona je uvijek uspijevala zapaziti onu najjednostavniju, najsvakidašnju crtu koja nas, kad je prepoznamo, iz najcrnjeg očaja vraća u običan život i tako čini relativnom i našu bol i ono što ju je izazvalo. I Magda vidi oko sebe sve obične stvari: vidi kratku i mrazom spaljenu travu, vidi utabani puteljak, korov, udiše miris magle, čuje automobile na autocesti.

Ali, čuje i nešto drugo: čuje i korake koji su teški, pa su sigurno muški, čuje ih kako se približavaju, premda još ne može odrediti dolaze li sprijeda ili straga, a čini joj se da je straga, ali se ne želi okrenuti, ne iz straha, nego, opet, iz ponosa. Me može se reći da ne pomišlja na fantoma, svakako joj i on u ovome času pada na pamet, ali ona i u ovoj prilici zapaža najpovoljniju okolnost: koraci što se čuju očigledno odjekuju po utabanome putu. A zar nisu rekli da manijak svagda skače iz grmlja, dakle, hodajući kroz travu.

Koraci su sve bliži, to je nedvojbeno muškarac, i to muškarac koji žuri, koji trči. Trči li zato da stigne Magdu, ili možda ima neki drugi, svoj vlastiti posao, pa će je jednostavno obići i požuriti dalje? Ovo se drugo čini Magdi vjerojatnijim. A ipak, pomišlja ona i na sve druge mogućnosti. Ona zna da je tjelesno privlačna za muškarce, pa, dakle, može biti privlačiva i za takve muškarce koji su manijaci. Kako da brani svoje draži? Ili da ih ne brani? Čula je jednom da to manijake najviše zbunjuje.

Iza njezinih leđa koraci se usporavaju, postaju ritmičniji, ali i tiši, kao da onaj iza nje gazi na vršcima prstiju. Kao da se prikrada? Kao da se odlučuje? Kao da ne zna što bi? Magda se ne osvrće, a njezin osjećaj za pravdu, premda još tinja, grije se iznutra, zajedno s amarom.

Čovjek joj spušta ruku na rame. Ona to nije tako zamišljala, ali je i u tome trenutku tješi jednostavnost te geste, bjegovci prsti stižu njezinu ključnjaču, ali ti su prsti nekako drhtavi, kao malo nesigurni. Kao u pravog manijaka? Kao u uplašenoga i bezopasnog manijaka? Magda, još ne osvrćući se, naglo korača u stranu i stresa ruku sa svoga ramena, zatim se naglo okreće. Odlučila je da neće vikati i da će to riješiti sama.

Tip je visok, ima kapu duboko natučenu na oči i podignut ovratnik, lice mu se uopće ne vidi. Na njemu su kožnat kaput i crne hlače koje se jedva naziru u tami. Opet pruža ruku prema Magdinu vratu, naglo, brzo, ali opet nesigurno, kao da ne vidi dobro, premda se bijela put jasno razlikuje u mraku, i Magda posve dobro vidi njegovu ruku. Ona odskače i naglo se osvrće oko sebe. Primjećuje odmah jednu okolnost: na vidiku nema nikoga. Do sada je manijak napadao, a ljudi su nailazili, kao da je i sam želio da ga spriječe. Zar se ovaj put bolje spremio? Zar je baš danas odlučio izvesti nakanu do kraja?

Magda uspijeva načiniti nekoliko koraka niz puteljak. Tip je brzo sustiže, nastoji je obuhvatiti rukama, i ovaj put dosta nespretno, a zbog te je nespretnosti Magdi lakše, pa je uspijeva ogrliti i kviri joj punđu na zatiljku. Magda očekuje da će je sad pokušati oboriti, pa malo razmiče stopala da se bolje učvrsti na mjestu, ali se ništa ne događa. Fantom samo sve više približava svoje lice njezinu, a tijelo joj privlači k sebi, premda se ona opire iz sve snage, a jaka je.

Magda očekuje da joj počne trgati odjeću, gleda hoće li odnekud sijevnuti nož, ali ni do toga ne dolazi. On je sve bliže i bliže, a jak je, i Magdino se lice sve više približava njegovu, premda se njegovo lice uopće ne vidi, jer je skriveno kapom i ovratnikom, naziru se tek male, duboko usađene oči, kao kod jako kratkovidnih ljudi.

hapokon, fantom je uspijeva posve privući k sebi, a Magda sve više popušta. Čini ona to pomalo i namjerno, premda bi ga mogla udariti nogom u potkoljenu ili u prepone, premda bi ga

sad mogla odalapati torbom po nosu. Jer, Magda je sada shvatila: manijak ne pokušava ništa drugo i nema, čini se, nikakvih drugih namjera, do da je poljubi u usta. Kad se njezine usne napokon sasvim približiše njegovima, Magda kaza tiho:

— Vincek, vrag te nosi, pusti me, nemoj da te udarim po glavi!

Nastaje tišina, čovjek olabavljuje stisak, onda posve pušta Magdu, pa zatim poseže rukom u džep i vadi odande metalizirane naočale, dugo ih briše, uzdišući duboko, i napokon ih stavlja na nos, ali još ne diže glavu prema Magdi, vidi se da ga je stid, da bi najradije pobjegao. Magda ga gleda strogo, a zapravo bi ga najradije poljubila u proćelavo čelo, i oštro, poput učiteljice, pita:

— Sto ti je, zar si poludio pod stare dane? I kako si se to opremio? Nije te sram?

Vincek gleda niza se, pa kaže, zbunjeno:

— Eto, kao manijak.

— A što ti to treba? Nisam se tome nadala od tebe.

On uplašeno zuri u Magdu, zatim počinje mucati, zahvaćen panikom:

— Ali, ali, ali, Magda, pa ne misliš valjda da sam to ja... da sam ja zaista taj, pravi, kako se zove, manijak, fantom, ako uopće postoji, zar ti misliš da sam ja...

— Pa ne mislim, čovječe, ali što ti znači ova maškarada? Koristiš priliku? Kad je manijak već tu, da i ti nešto ušćariš, a da se to natovari njemu, je li tako?

— Magda, nemoj tako, čuj, ti znaš da sam ja pošten čovjek, osobito prema tebi, nemoj me ovako, teško mi je, znaš. Htio sam te najprije malo uplašiti, tako, pa kad počneš bježati, mistio sam, pustit ću te da pobjegneš, a onda ću te uvijek, kad radiš popodne ja pratiti i... tako, mislio sam, bit ćemo skupa, razumiješ me, je li, Magda?

— I dalje?

— Dalje... Ti nisi bježala, i ja sam te onda morao jače uplašiti, a nisam znao kako, bojao sam se i da te ne ozlijedim, i sve sam te više privlačio k sebi, i na kraju sam mislio da si me već i prepoznala, i tako sam te pokušao... ovaj, poljubiti... i tako.

— I prepoznala sam te, po toj tvojoj kolonjskoj vodi, takvu valjda nema nitko drugi na svijetu.

— Me sviđa ti se?

— Sviđa, nego... Čekaj.

Dok su polako išli niz pustu livadu, Magda se stalno osvrkala dolazi li tko. A kad su već stigli do samoga kraja livade i počeli razgovarati o Vincekovoju kozmetici, Magda se okrenula i zagledala u maglu koja je postala rjeđa. (Jhvatila je Vinceka za ruku i dala mu znak da šuti i on je poslušno zamuknuo.

Na rubu livade, točno na visini onoga mjesta gdje su se njih dvoje sastali, začula se najprije tiha lomljava suha korova, a onda se vidjelo kako je jedan čovjek, izvan puta, iz trave, izašao pod svjetlo na pločnik. Bio je visok i imao je kapu duboko natučenu na oči.

Smisao za logiku kod ugostiteljskih radnika i neki njegovi rezultati

Premda u sebi vjeruje u postojanje intuicije i nadahnuća, Magda zacijelo nikada neće saznati ništa o onim učenim raspravama što su se vodile oko tih dvaju pojmova, a osobito oko njihove uzajamne povezanosti i čak uvjetovanosti.

A ipak, sada, dok ujutro ulazi u svoj bife na Srednjacima, ona osjeća da su se to dvoje u njoj na neobično sretan način sjedinili, i da skupa traju, nudeći joj korisne misli. Mora ona sebi priznati i to da ima i nešto sreće koja tim dvjema pojavama pomaže: kolegica koja je trebala raditi toga prijepodneva bolesna je, pa će tako Magda raditi cijeli dan. A intuicija i nadahnuće kažu joj da je upravo to pogodno za njezine ciljeve i da bi ta

pogodnost mogla pomoći da intuicija i nadahnuće mognu djelovati i realizirati se u stvarnosti, kako ne bi ostale pukim slutnjama.

Još je rano; vani je opet sunce, kolegica za šankom čita novine, a Magda, pijući duplu kavu (ona uvijek pije samo duplu kavu) i amaro, razmišlja o svome sinočnjem razgovoru s Vincekom. O tome razgovoru koji će Vincek sigurno dugo pamtiti, ako ne zbog uspješnosti onih planova koje mu je Magda tada izložila, a ono zato što je imao tu sreću da je jedanput u životu ipak smio otpratiti Magdu kući, doduše, ne baš do vrata, ali bar do početka njezine ulice, negdje oko Daničićeve. Dapače, pamtit će Vincek tu večer i zato što mu je bilo milostivo dopušteno da odvede Magdu na večeru. Našli su na Trešnjevki jedan lokal koji radi do jedanaest (prilično mračan, zadimljen i pun pijanaca, doduše, a Vincek je drugačije zamišljao svoj prvi obrok s Magdom), pa su ondje sjedili sve do zatvaranja, i Magda je govorila, a Vincek je slušao, i to pozorno i otvorenih usta, tako da mu je salata od kupusa dva puta pala na kravatu, što je Magdu nasmijalo i raznježilo, pa ga je potapšala po ruci.

Govorila je Magda o njihovu zajedničkom doživljaju te večeri. Kada je prošlo prvo Vincekovo zaprepaštenje nakon njezina prijedloga da pođu nekamo sjesti, kada se on malo smirio i bio u stanju razgovarati, kada je ona popila svoj prvi amaro, Magda je odjednom, bez uvoda, rekla:

— Ono je bio on.

— Koje? Tko?

— Fantom. Onaj što smo ga vidjeli.

— Manijak?

— Da, da, moj Vincek, to je bio on.

— Jesi li sigurna? Kako znaš?

— Sigurna sam, sigurna. Jesi li vidio kako se odšuljao, čim smo mi krenuli, da ga ne vidimo?

— Kako znaš da se šunjao? Tko zna kamo je čovjeka vodio put?

— Znam ja, znam. Nemoj da ti sad objašnjavam sve, ja sam sigurna daje to bio taj tip što napada žene. Osjećam to. A ti mi vjeruješ?

— Vjerujem, Magda, uvijek — rekao je patetično Vincek.

— E, vidiš, mi ćemo ga uhvatiti — kazala je Magda i na iskap popila svoju čašicu.

— Mi? Njega? Magda...

— A što se čudiš? Uхватit ćemo ga ja i ti.

— Magda, to može biti opasno, ja ne znam, razmisli...

— Učinit ćeš sve što ti ja budem rekla, i nećeš ništa pitati.

To prvo. U redu?

— U redu — duboko je uzdahnuo Vincek.

Kasnije ću ti sve objasniti, kad budem sigurna da je sve onako kako mislim da jest. A dotle ćeš još malo biti strpljiv. Tvoja zadaća nije teška, moja je teža.

— Možda je bolje da ja... — promućao je Vincek kavalirski.

— Ne može. Radit ćeš nešto slično što i večeras.

Vincek je gledao u Magdu ne shvaćajući, ali pažljivo. Tako mu je sve objasnila, rastumačila mu što treba da čini i on ju je mirno saslušao. Zatim ju je otpratio kući, i Magda se i sad nježno smiješi, prisjećajući se kako se disciplinirano okrenuo na uglu njene ulice i otišao bez osvrtnja, kao što je i tražila, pokazujući tako kavalirski da nema namjeru špijunirati u kojoj to kući ona stanuje.

Magda završava kavu i svoj drugi amaro (to je njezina mjera za prijepodne), a počinju pristizati njeni stalni gosti, oni s kojima i razgovara. Prvi dolazi šutljivi Slavek, kojemu blijeda put naglo pocrveni kad uđe u zagrijanu prostoriju, a i zato što se obraća Magdi:

— Otkud vi danas prije podne?

— Kolegica je bolesna, danas radim skroz — odgovara ona.

— Do večeri?

— Do večeri.

Pristižu i drugi. Prvo Njofra, glasan kao uvijek, pa Veljković, pa Sime iz skladišta, i napokon Zec iz privatne voćarnice, otresajući ruke, jer je upravo istovario robu. Magda započinje razgovor, obraćajući se Zecu:

— Onda, kako vaš manijak?

— Pa nije on meni ništa, a ni ja njemu, osim ako je manijak koji od ovih ovdje momaka.

— Vi ste prvi donijeli vijest o njemu.

— Ne znam, ne čuje se ništa, izgleda da se malo smirio.

— Možda sprema nešto veće? — razmišlja Sime. — A vi ste, Magda, i sinoć išli sami kući?

— Naravno.

— I? Ništa?

— A što bi bilo? Doduše, sustigao me na putu Vincek...

— A, a, a, e, e, — viču Sime i Njofra.

— Mirujte vi, čekajte da kažem do kraja. On me malo otpratio, sustigao me baš na livadi, malo sam se i prepala, ali inače ništa.

— I niste se plašili?

— A čega da se plašim? Da vam pravo kažem, ja baš ni ne vjerujem jako u tog vašeg fantoma.

— A one žene?

— Čast njima — smiješi se Magda — tko zna što je to i kako, ali ja sam sigurna da on mene neće. Eto, jučer sam nosila i novac, a nije me bilo strah.

— Magda se pravi važna — kaže Njofra.

— Nije, nego se baš ne bojim. I danas ću nositi.

Tako se razgovor završava. Magda odlazi raditi, društvo vodi svoje razgovore, dan pomalo prolazi. Dolazi vrijeme objeda, lokal se prazni, popodne opet navraćaju Njofra i Slavek, ostali mašu kroz izlog. Hvata se već i sumrak. Slavek pita Magdu u prolazu:

— Mnogo posla danas?

— Dosta, ali nije strašno — smiješi se ona. Tako odlaze i ta dvojica, a dolaze oni koji rade ujutro, pa su sad već odspavali i stižu u lokal čili, malo podbuhlih očiju i obraza i orni za razgovore. Magda je umorna, ali inače posve svježja, osjeća kako je nose dvije njoj sasvim razumljive i nesumnjive sile: intuicija i nadahnuće.

I u času kada gasi svjetla, u času dok zaključava vrata na lokalu, dok korača prema livadi, ona plavi na valovima misli i čuvstava, nju nosi inspiracija.

Uloga zelenih površina u gradu Zagrebu i razne njihove primjene

Premda je svagda voljela riječ normalno, koja je za nju zapravo značila isto što i svakodnevno, blisko i drago, Magda možda nikada neće saznati koliko je njezin pojam o normalnome zapravo nesvakodnevan.

Jer sada, dok kroči svojim odmjerenim korakom prema livadi, udišući opori miris magle koja joj se hvata za trepavice i pramenje kose, dok kroči ususret fantomu, ona misli da čini nešto što se samo po sebi razumije, nešto normalno. Ona zna da nema nikakva drugog načina da se krivac ulovi, a istodobno joj je jasno da je njega apsolutno potrebno uloviti. Ali ona nikada ne bi dopustila da to učini netko drugi: s obzirom da je ona osoba koja o svemu tome najviše zna, koja je najbliže istini, a tu istinu nije moguće dokazati drugačije nego izlažući se onome čemu se ona upravo izlaže, čini joj se sasvim logično da sve bude upravo onako kako jest. Ona zna da ispravno postupa, ali zakoračujući na livadu ipak osjeća malu tremu. No, to je trema glumca koji izlazi na pozornicu da odigra ulogu kojom se već proslavio i za koju će opet brati aplauze: Magda zna da će, bez

obzira na ishod ovoga pothvata, pravda, pa zato i pobjeda, uvijek biti na njezinoj strani.

Ona korača jednomjerno, ni brže ni polaganije no inače kad ide ulicom, i njen se korak nimalo ne ubrzava, niti usporava u času kada začuje korake kako se približavaju. Migdje u blizini nema nikoga, baš kao ni sinoć; samo, ovi koraci ne odjekuju po utabanoj stazi kao Vincekovi, nego šuščaju i vuku se kroz travu, oni su hitri i laki kao stupaj nekoga tko je navikao kretati se kroz tamu. Magda već i vidi čovjeka, onoga istog od sinoć: poguren, ustao je iza obližnjega grma za koji je netom bio čučnuo, još se jedanput osvrnuo oko sebe, a sad se brzim skokovima upućuje prema njoj. Visok je i hitar, ali mnogo vitkiji od Vinceka. Magdini se mišići zatežu i ona je spremna za napad.

Ipak, korača dalje, hineći da ne primjećuje čovjeka. Ali, on je već kraj nje. Magda naglo podiže ruku i odbija udarac: palica je pogađa u podlakticu koju je uspjela zgodno namjestiti; sada sama sebi čestita što je obje podlaktice dobro omotala ubrusima, tako da je sada jedva osjetila udarac. Čl istom času, tip ponovno zamahuje, a Magda baca hitar pogled na njegovu drugu ruku: u njoj nema noža, a to je najvažnije.

Ali, drugi udarac pogađa Magdu u rame i ona posrće, počinje teturati unatrag, dok se čovjek baca naprijed, prema njoj, pružajući svoju slobodnu ruku prema torbi u njezinoj ruci. Magda ga gleda u lice, ali ne razaznaje ništa, jer je ovaj natukao kapu i podignuo ovratnik, a ima i neke naočale na nosu, možda vozačke. Ona ga, u onom posrtanju, pokušava pogoditi nogom u koljeno, ali u tome ne uspijeva, pa, promašivši, pada na leđa, u travu, na kojoj je bijeli pokrivač mraza. Kao da je samo to i čekao, tip se baca na nju, uspijeva joj priklještitu udove, i ona nemoćno leži.

Magda se pita što će se dalje dogoditi, ležeći časak mirno. Ali, zatim se opet počinje otimati, da bi zaokupila čovjeka, da ne bi i on čuo korake koje ona sluša, jer pazi na to. Doista, koraci su sve bliže, ali tip koji se rve s njom to još ne primjećuje. Me

čuje on ni da su koraci prestali, ne vidi ni sive, pomno izglačane nogavice koje su se kraj njih zaustavile. Najednom, čovjekovo se tijelo grči, on tiho ječi, zatim popušta stisak.

Potom je na zemlji. Vincek mu već kleči na prsima i vezuje mu ruke, dok Magda pomaže oko nogu. Nije se onesvijestio, jer ga Vincek nije jako udario, kako ga je Magda i uputila. Po njezinim je uputama postupio i u tome što je došao tek kasnije, tek kad nije bilo sumnje da je Magda napadnuta.

Dahću sada svo troje, čovjek na zemlji, a njih dvoje stojeći, Vincek usplahiren, a Magda ozbiljna.

— Dobro je, Vincek, bravo — kaže mu ona.

— Gotovo je — odgovara on, ne vjerujući još ni sam u to. Čovjek na zemlji se ne miče.

— Hoćemo li ga pogledati? — veli Magda. — Ako se ne varam, to bi morao biti netko od mojih starih gostiju.

— Tvojih...? — pita s nevjericom Vincek, ali ipak skida čovjeku naočale i kapu. To je Slavek, koji ih gleda u polutama svojim plavim očima, mirna i odsutna izraza na licu, kao da ga se sve to ne tiče. Ili kao da nešto sprema.

— Kako si znala? — pita Vincek.

— Žene bolje naslućuju neke stvari, dragi moj, to bi bar ti morao znati. Prvo mi je bilo čudno ono što sam čula o tome kako taj navodni fantom napada.

— Sto ima u tome?

— Kako što? Pa on je napadao samo onda kad su nailazili neki ljudi, dakle kad je bilo sigurno da će biti spriječen.

— Sto si iz toga zaključila? — s divljenjem, tiho pita Vincek, a okomjih je tama, samo se čuju automobili na cesti i daleka buka grada što se sprema za noć.

— Zaključila sam da njegov cilj nije silovanje.

— Nego što?

— Novac.

— Novac? Kako to?

— E, to je tek trebalo utvrditi. One žene nisu bile opljačkane. Zašto je, dakle, napadao? — pita Magda. Opet je tišina. — Me dosjećáš se, Vincek?

— Ne, Magda.

— Zato da stvori dojam kako postoji neki manijak koji hara po Trešnjevki i od kojega nijedna žena nije sigurna.

— A zašto mu je to trebalo?

— Zato što je imao u vidu neku određenu žrtvu, koja je trebala postati dio te serije napada. A znaš li tko je to bio?

— Tko?

— Ja.

— Ti?

— Ja. Jer ja svaki put, kad idem navečer kući, idem preko ove livade i nosim sa sobom novac. Ali za to zna dosta malen broj ljudi, a to su sve stalni gosti, oni s kojima neki put razgovaram i koji sve vide i čuju. Da me je ovaj ovdje naprosto napao, prvo bi na njih pala sumnja, pa bi tako došli i do njega. Što je onda trebalo učiniti? Naš prijatelj se dosjetio: izmisliti manijaka koji napada sve žene redom, i to zato da bi ih silovao, pa je tako napao ijednu koja nosi milijune u svojoj torbi, a skupio je i novac.

— Misliš da je zato one žene...

— Dabome, napadao ih je tako da ne bude većih posljedica. Da ih je doista silovao, moglo se dogoditi da one to ne prijave; ovako, napadao ih je pred ljudima, uvijek je netko naišao, i tako se glasina širila, i svi su mislili na nekoga razbarušenog luđaka, a ovaj je sjedio u bifeu i mislio svoje.

Nastala je tišina. Vincek nije znao što bi još rekao, a Magda je bila tako zadovoljna da joj nije bilo ni potrebno da išta kaže. Napokon, Vincek reče:

— Magda, ti si pametna žena. — Ona ne odgovori ništa, a on nakon nekog vremena nastavi, oklijevajući: — Vidiš, Magda, sad smo nešto i doživjeli zajedno. Mislim... to nas veže. I tako, ja

mislím, možda si sad uvidjela koliko... možda bi se moglo... Ti me razumiješ, je li, Magda? Sto misliš o tome?

— Me, Vincek, ne — kaže Magda. Me. — 1 ljubi ga u obraz.

Stoje još neko vrijeme tako, u tami, s vezanim čovjekom pod nogama. Vincek duboko uzdiše, po svome običaju, a Magda ga još jedanput tapše po ramenu. Onda se ona okreće i odlazi po policiju, a Vincek ostaje kraj Slaveka koji mirno leži na travi. Magda zna da Vincek gleda za njom, daje žalostan i da je voli. Zna da on, kao i ona, pomišlja na ona duga popodneva kada će sjediti sam uz svoja tri deci crnoga i gledati je kako radi. I zna Magda da Vinceku, kao i njoj, pri pomisli na to, srce brže kuca, i da ga, kao i nju, obuzima tiha, premda možda bezrazložna radost.

Tramvajska priča

Ponedjeljak: staklo

Kako bi to izgledalo kad bi svi putnici, ulazeći u tramvaj, pozdravljali?

To je pitanje o kojemu razmišlja Tomislav Sijak, stojeći na svojoj tramvajskoj stanici i gledajući prema sjeveru, odakle bi se trebala pojaviti plava kola, bljeskajući prozorima pod kosim zrakama jutarnjeg sunca. Zaključuje da bi takav običaj zacijelo bio naporan i nespretnan, i da bi onoga tko bi takvo što pokušao svi čudno pogledali, a zatim bi stali zuriti kroz prozor, jer bi im bilo neugodno: odzdraviti je smiješno, a ne odgovoriti na pozdrav nezgodno, kad se čovjek već lijepo javlja. Uto se prikolica zaustavlja pred njim, Tomislav Sijak ulazi:

— Dobro jutro!

— Dobro jutro, živjeli, kako je? — odgovaraju mu. A zatim, budući da se on smiješi, pokazujući kartu i sjedajući na jedno od praznih mjesta, pitaju: — A što je, jutros ste dobre volje?

— A, ništa, tako, godi mi lijepo vrijeme — veli on, smiješeći se i dalje. Me vrijedi da im iznosi svoja razmišljanja o pozdravu u tramvaju: možda bi im bila strana, možda ih ne bi razumjeli. Jer, ovo je posve netramvajska situacija, taj tramvaj i nije tramvaj, nego neka vrst prešutnog sporazuma, kao tajno bratstvo.

Gledajući kroz prozor u kestenove krošnje, pune bijelih i ružičastih cvjetova, Tomislav se Sijak pokušava sjetiti kada se zapravo počeo voziti tim tramvajem, kada ga je otkrio, ali mu to ne uspijeva. To je moralo biti još u doba kad se doselio u Medvedgradsku. Još tada, davno, počeo je odlaziti na posao nešto ranije, da bi izbjegao gužvu. Tako se uobičajilo da svakoga

dana hvata tramvaj u pet i sedamnaest. (J tome je bio tako točan kao da ni prije ni poslije nema nikakva drugog prijevoznog sredstva, i osjećao se prikraćenim kad bi propustio taj tramvaj. Tako je primijetio da ima još ljudi koji kreću na posao u to vrijeme, tako ih je i upoznao, što je, s obzirom da je tramvaj bio poluprazan, a sastav uvijek isti, bilo i neizbježno. Svi su se već poznavali, a on se uključio u društvo: primili su ga kao svoga.

Razgovori što se tu vode u najboljem su smislu filozofske naravi. Susrećući se samo na toj kratkoj vožnji, ljudi su lišeni svakog koristoljublja i odvojeni od društvene podloge, pa zato govore bez ustezanja. S druge strane, poznajući se tek površno, mogu govoriti samo o općenitim i za sve važnim stvarima, pa to razgovoru daje neku uzvišenost. A kad ipak probiju osobne brige nekoga od njih, svi mu svesrdno nastoje pomoći, možda baš zato što im na raspolaganju ne stoji ništa drugo do savjet, sućutno kimanje, tiha riječ.

— Nije to ništa, Petretiću, proći će to, to su godine — govori i sad gospodin Pepčec, činovnik, mršavome čovjeku kraj prozora. To je slagar u tiskari u kojoj radi Tomislav Sijak, on ima bolesnu ženu, a svi ga, zbog nečega, i u tramvaju i u poduzeću, oslovljavaju samo prezimenom. Svakoga je jutra u tom tramvaju.

Kao i ostali: jedna debela žena, po zanimanju pipničarka, dvojica mladića, ličitala s papirnatim kapama, jedan crveni mesar s torbom od lika u ruci, još jedna žena, mlađa, kojoj se ličioc i uvijek udvaraju, i neki sijedi odvjetnik s leptir-kravatom i štapom. To je stalni sastav koji se međusobno pozdravlja, čavrlja i zagleda novajlije.

— Zdravo — javlja se Tomislav Sijak svome kolegi s posta, Jakobu Bobovcu, koji ulazi na prvoj stanici poslije Zvijezde i odmah se uključuje u razgovor. Tomislav Sijak gleda van, sve dok tramvaj ne krene. Tamo, na uglu, tik do tramvajske stanice, ima jedna stara kuća, obojena čudnom mješavinom smeđe i ružičaste boje. Na njezinu krovu, zaraslom u mahovinu, ima

jedan prozorčić, malen, u čudnom okviru: izvijene daščice pridržavaju staklo u obliku romba, što blista na jutarnjem suncu.

Kao i tramvaj, i taj je prozorčić za Tomislava Sijaka dio jutarnjeg obreda odlaska na posao: kao što se ne sjeća kada je prvi put sreo staro društvo iz prikolice, tako mu je izbljedio iz sjećanja i trenutak kada je prvi put spazio taj prozorčić. Ali, koliko pamti, nije još prošlo nijedno jutro, a da nije izvinuo vrat i pogledao gore. Ma krovu ima još otvora, ali je samo ovaj zastakljen, dok su drugi prekriveni limom; možda je iza ovoga neka prostorija koja je nekada služila za stanovanje. Po staklu je popadao debeo sloj prašine, i svakoga jutra Tomislav Sijak pomišlja kako bi bilo dobro ondje se zavući, pa prvo otrti staklo, a onda kroz prozorčić gledati van, kako, recimo, kiša bubnja po širokim plojkama kestenovog lišća. Gore je svakako tiho i zaštićeno.

— Sto gledaš? — okreće se Jakov Bobovac na sjedalici, pa i on krivi vrat i slijedi pogled Sijakov.

— Tamo, nešto — trza se ovaj, dok i prozorčić i kuća zamiču iza krošanja. On ne želi otkriti svoju staru tajnu s prozorčićem, a ni novu, koju je upravo stekao. Prozor u koji nikada nije pogledao vozeći se tramvajem popodne ili s večera, već samo ujutro, danas se promijenio: s njega je obrisana prašina, a kao da je i malo odškrinut.

Utorak: okvir

Sto se zapravo dogodilo?

Tomislav Sijak stoji na svojoj stanici i razmišlja o prozorčiću. Obronci Sljemena obasjani su suncem svibanjskog jutra, rosa je, zrak je čist, pa se gore razaznaje svako stablo, svaka krošnja. Ma ulici je još sjena, ali je ipak ugodno stajati tako s jutarnjim novinama pod rukom, njušeći miris kave iz obližnjih krčmi,

gledajući užurbanost oko kamiona pred stražnjim ulazom samoposluživanja. I razmišljajući o svojoj maloj tajni, o prozorčiću.

Nikada Tomislav Šijak ne bi pomislio na taj prozorčić, nikada ne bi uopće bio svjestan da on postoji prije no što bi se dovezao do stanice na kojoj ga može ugledati, kao što nikada nije zaboravljao da ga, kad stigne onamo, doista pogleda. A danas ga se sjetio čim je izašao iz kuće. I zato se pitanje, što se dogodilo, koje je sebi postavio, odnosilo zapravo na njega samoga, koliko i na prozorčić. Dok sada stoji na stanici, u mekoj jutarnoj rasvjeti, udišući miris vlažnoga lišća, pomalo mu postaje jasno da je on zapravo u sebi polagao nekakvo pravo na taj prozor i da se sada osjeća kao da je tkogod taknuo u nešto što je samo njegovo. Zato odmah odbacuje pretpostavku da se u onu prostoriju netko uselio, vjerojatno je kakva savjesna domaćica, uređujući tavan, sredila i taj prostor (koji je zacijelo pun starih novina, iznošenih cipela i raskupusanih udžbenika), pa obrisala i prozorčić. Ipak, Tomislav Šijak osjeća kako ga blago nezadovoljstvo ne napušta ni dok ulazi u tramvaj.

— Dobro jutro!

CJ prikolici je iznimno raspoloženje: svi govore uglas, više ih stoji nego što sjedi, a gospodin Pepčec, u sredini, vodi glavnu riječ. Mesar maše torbom od lika, odvjetnik gestikulira rukom u kojoj drži štap, ličioc se podruguju, a žene ispuštaju otegnute uzvike iznenađenja. Samo Petretić sjedi kraj prozora, ne sudjelujući u razgovoru, i gleda van.

— A, evo ga, evo ga — viče gospodin Pepčec, dok Šijak ulazi, a u skupini putnika nastaje tajac, svi gledaju prema njemu, pa se naš junak zbunjuje.

— Evo me — kaže, ne znajući što bi drugo.

— Sad ćemo saznati nešto više — veli odvjetnik.

— O čemu? — pita Tomislav Šijak. Svi ga gledaju i šute, kao da pokušavaju nešto pročitati s njegova lica, a zatim jedan od ličilaca veli razočarano:

— Pa on ništa ne zna!

— O čemu? — ponavlja Šijak.

— Pa o pljački u vašem poduzeću, čovječe božji! — trijumfalno uzvikuje gospodin Pepčec, uživajući u Sijakovoj zbnjenosti.

— Niste slušali u drugom dnevniku na televiziji? Neki su se uvukli u upravne prostorije kroz slagarnicu, jučer kasno popodne, i odnijeli veliki iznos u gotovini.

— Kod nas? — još se ne snalazi Tomislav Šijak. — Pa kako to?

— Vaše poduzeće je malo, je li tako, i radi samo u jednoj smjeni? — pita odvjetnik, a izraz mu postaje ozbiljan, a glas odsječčan, kao na sudu.

— Tako je.

— E, pa jučer se netko uvukao kroz slagarnicu u koju se ulazi iz veže, ako se ne varam. A upravne prostorije imaju svoj ulaz, koji je dobro osiguran, ali imaju i vrata koja ih spajaju sa slagarnicom. I tuda je ušao lopov.

— Otkuda vi sve to znate? — pita Tomislav Šijak, i odmah mu biva neugodno, jer bi odvjetnik još mogao pomisliti da ga sumnjiči.

— Pa bio sam tamo, vi ste mi tiskali posjetnice, zar se ne sjećate? A na televiziji su rekli da je ušao kroz slagarnicu.

— Tako — kaže naš junak, još se ne snalazeći.

— Pa vi imate novine — uzvikuje mesar i maša se za svežanj pod Šijakovom miškom. Svi, zbijajući glavu uz glavu, vire u raskriljene novine, tako da za Tomislava Šijaka nema više mjesta. A on se ne snalazi, pa zbnjeno gleda kroz prozor, u kes-tenove što jure, a jedina mu je misao kako jedno tako mirno mjesto, kakva je njegova tiskara, najjednom može dospjeti u vrtlog čudnih događaja i u središte javne pozornosti. Da bi se nekako vratio u svakidašnji tok stvari, spušta ruku na rame čovjeku do prozora:

— Kako žena, Petretiću?

— A? A, vi ste. A što da vam kažem? Sve gore, nema pomoći, čini mi se, sve gore, rak je to, odmah sam ja rekao.

— Rak? Pa nije možda, možda je drugo...

— Jest, znam ja — kaže Petretić, uvrijeđen, kao stručnjak kojemu se laici miješaju u posao.

— Pa to nije ništa — razočarano veli gospodin Pepčec, to je isto ono priopćenje koje su pročitali i na televiziji. — Svi opet počinju uglas komentirati i potezati jedan drugoga za rukav. Tomislav Sijak misli o tome kako će sad policija svakoga ispitivati, kako će se u poduzeću morati izabrati komisija što će ispitati razne aspekte neugodnog događaja, sjedeći po zamrljanim sobama do kasno u noć.

— Da nije to sam blagajnik udesio? — pita mesar dok tramvaj koči.

— Ne vjerujem, to je žena — veli Tomislav Sijak.

— A, nemojte vi, ne zna se danas, znam ja i takvih slučajeva — brza gospodin Pepčec.

Idući Jakov Bobovac. U njega je lice uzbuđeno, prosijedi brkovi nakostriješeni, pod očima podočnjaci. Pod rukom su mu novine, otvorene na stranici sa crnom kronikom. Jedva pozdravlja društvo, obraća se Sijaku:

— Jesi li vidio? A1 će biti trke, što misliš? — On to kaže istodobno i plašljivo i zlrado, dok se vrata polako zatvaraju, a tramvaj kreće. Tomislav Sijak šuti, premda je i sam uzbuđen.

Glzrujan je toliko da je gotovo zaboravio na prozorčić. U posljednji čas, on se malo priginje i gleda gore. Prozor blješti u visini. Nema sumnje, prašina je s njega pažljivo otrta.

— Tko bi rekao — govori Jakov Bobovac — jučer popodne, dok sam ja spavao... Punica je bila kod nas, i ženina sestra, a ja sam spavao u sobi... — Osjećajući da ga Sijak ne sluša, on se zbunjeno uključuje u razgovor ostalih. Zbunjen je i Tomislav Sijak. Je li doista spazio priliku što je promakla s unutrašnje strane, iza stakla, tik uz sam okvir?

Tomislav Sijak bi se zakleo da je to bila glava muškarca.

Srijeda: zastor

Što su oni saznali?

Tomislav Šijak na svojoj stanici čita novine, nestrpljivo okrećući stranice. To inače nikada ne čini, nego ih prolista ili u tramvaju, ili istom popodne, kad dođe kući i priligne na divan u kuhinji. Ali, danas su okolnosti izvanredne, i ono što ga najviše zanima to je da vidi koliko su se podataka o pljački novine uspjele dokopati, je li u njima objavljeno sve ono što je policija službeno priopćila predstavnicima poduzeća, ono o čemu je komisija — u koju je, kao što se i nadao, i sam izabran — jučer do kasno raspravljala. Tomislav bi Šijak htio znati koliko će, kada uđe u tramvaj, njegova savjest biti na kušnji: hoće li, kada ga suputnici upitaju što zna, morati prešućivati (a to znači lagati), ili će doći u opasnost da im otkrije i ponešto od onoga što možda nije objavljeno, pa da tako bude nekorektan prema ljudima u poduzeću. Ali, zbunjen je i poslije listanja novina: one otkrivaju tek dio onoga što zna, ali mu se čini da se i ostatak može naslutiti čitanjem između redaka, pa tako mora zaključiti da će samo njegova umješnost odlučiti hoće li se u tramvaju ipak izvući, ili će ga cijeli dan mučiti grižnja savjesti, bilo jedne ili druge vrste.

A ipak, premda je sad većinu vremena obuzet nedavnom pljačkom, ipak mu i jutros pada na pamet prozorčić. I pita se tko se to jučer, u onaj rani i neobični sat, motao po tavanu iza prozora. I zaključuje da je to zapravo svejedno: tko god to bio — dimnjačar, električar, stanar kuće ili skitnica što se onamo sklonio da prespava — prozor u zelenoj sjeni lišća sada je pripao i drugim ljudima, više nije samo njegov, i smanjili su se izgledi da ikada više odande promatra tihu ljetnu kišu. I gotovo da je sklon praznovjerno misliti kako je to, što je netko zauzeo njegov prozor, zapravo bilo predznak poremećaja njegova duševnog mira, predznak neugodnosti i problema što su naišli u vezi s pljačkom i zbivanjima oko nje.

— Požurite, požurite, nestrpljivi smo — dovikuje mu gospodin Pepčec sa stražnje platforme četrnaestice, a cijelo ga društvo gleda kroz prozore. — Življe, življe, željni smo novosti!

— A, slabo ćete, bojim se, imati koristi od mene, moram vas odmah razočarati — kaže Tomislav Sijak, osjećajući ipak tremu, kao da izlazi na pozornicu.

— Ne budite suviše skromni, znamo mi da ste vi tamo važan faktor, rekao nam je vaš kolega — koketno se smiješi debela pipničarka.

— Pričajte, dragi, pričajte — tapše ga odvjetnik po nadlaktici.

— Tako, nema tu baš mnogo toga — zaušćuje Tomislav Sijak. — Vidjeli ste u novinama... Clvukao se netko kroz slagarnicu, vrata je otvorio otpiračem, dabome, a vrata između slagarnice i ureda koja imaju automatsku bravu otključao je nekom drugom spravom, ne zna se kojom...

— Duplikatom ključa? — pita odvjetnik.

— Ne mogu reći, zapravo ne znam, ja sam samo član... — muca Sijak.

— Razumijemo se, idemo dalje — veli gospodin Pepčec. — Idemo dalje. Tko je otkrio pljačku?

— Čuvar. U zgradi su prostorije kemijskog laboratorija koji drži čuvara, pa on kadikad obiđe i tiskaru. Vidio je otvorena vrata, ušao je, i tako je digao uzbunu.

— Provalnik je poznavao teren? — pita odvjetnik.

— Da, samo to nije ni teško, toliko ljudi dolazi k nama, mi smo kao na ulici. Eto, ivi ste zapamtili raspored prostorija, onda kad ste bili kod nas.

— A onaj što su ga vidjeli? — pita jedan od ličilaca. — Je li istina da je to neki crvenokosi?

— Navodno je čuvar nekoga vidio.

— Navodno? — pita dalje mladić. — Priča se da je bio visok, sa svežnjem ispod ruke?

— To su priče. Nije sigurno — odgovara Tomislav Šijak
iv ijemu glas pomalo postaje autoritativan, jer se nada skorome
.pasu. Domala će neki od putnika — među njima oni naj-
/natiželjniji — sići. Osim toga, blizu je stanica na kojoj ulazi
L.likov Bobovac koji će možda preuzeti dio tereta, upuštajući se
u boj s ovim znatiželjnicima.

Jer, još se nisu sjetili da ga pitaju ono najvažnije: kako je
i iivorena blagajna. Ta, najvažnija stvar, nije objavljena u tisku; a
baš je ona istrazi zadala najviše brige. Na blagajni nije bilo
iragova nasilja, a ni tragova otvaranja lažnim ključevima. Netko
lc zacijelo imao kopiju. Blagajnica je bila očajna, premda na nju
l nisu ozbiljno sumnjali, odmah su vidjeli da je žena strašljiva i
l iczazlena. Samo, je li se ključa domogao tko iz poduzeća, ili tko
i/vana?

Uto dolazi i Bobovčeva stanica: on stoji na postaji, miran
kao i obično, pušeći cigaretu koju baca ulazeći. Svi se odmah
i ikreću njemu, nadajući se da će iz njega izvući više nego iz
lomislava Sijaka. Tako se ovaj može okrenuti onome što ga sad
/anima: prozorčiću. Osupnut, s nevjericom gleda uvis, ovjesivši
se rukama o aluminijsku šipku. Prozorčić je zastrt zelenim
papirom.

Na papiru ima nekih crvenih tonova, pa Šijak napreže oči.
Razabire slova D i N i neki nejasan oblik, naranisan smeđom
bojom. Po nečemu mu se taj papir čini poznat.

— Ne znam vam ja ništa, eto vam njega, on je u komisiji
— brani se Jakov Bobovac, a zatim, da bi pokazao kako je taj
razgovor za njega završen, okreće se Petretiću koji, kao i uvijek,
sjedi sam.

— Kako žena, Petretiću?

— Neće dugo.

— Što neće dugo? Bolest?

— Ne, nego ona — osorno, u prozor, govori Petretić.

Bobovcu je neugodno, pa se okreće Šijaku:

— A šta ti to uvijek gledaš?

— Ništa, jedan prozor, tamo — odgovara Tomislav Šijak, dok tramvaj juri nizbrdicom.

— Kakav prozor? Mije vrag da tu stanuje neka tvoja... onako?

— Mije, nego gledam... — zaušćuje Tomislav Šijak, a zatim se prekida, pa dodaje rastreseno: — A možda i jest. — 1 dok ga Jakov Bobovac sudionički gurka u rebra, on nastavlja buljiti kroz prozor.

Sjetio se odakle mu je poznat zeleni papir na prozorčiću. To je plakat načinjen u njihovoj tiskari, on je sam nadzirao slaganje. Plakat je zelen, na njemu je crvenim slovima napisano ŠTEDMJA. A ono smeđe je sandalica djevojčice što je na plakatu narisana.

Samo, plakat još nije poslan naručitelju: uredno postagan u hrpe, stoji zeleni plakat u hodniku male tiskare još i sada.

Četvrtak: brava

Je li još prerano za bilo kakve zaključke?

To je pitanje koje muči Tomislava Šijaka dok kroči pored svoje tramvajske stanice. Jutro je, sunce je, rosa je, kao i svakoga dana, samo što je nešto ranije, nema još ni pet sati, i što se naš junak ne zaustavlja na tramvajskoj stanici, nego nastavlja dalje. Ondje, na malom zaravanku s kojega se ulazi u kola, on ne vidi poznata lica kao svakoga jutra, već neke neznance, iz neke još ranije smjene, možda iz kakva stalnog društvanca u nekome ranijem tramvaju. Hitrim korakom, ispred kestenova, udišući ugodan jutarnji zrak, silazi Tomislav Šijak niz Medveščak.

A pitanje što ga muči tiče se, dakako, veze između njegova prozorčića i tiskare u kojoj radi, točnije, okolnosti pod kojima je plakat koji je tek nedavno dovršen i koji, zato, ne bi smio postojati nigdje drugdje na svijetu do u dugoj i bučnoj prostoriji

u kojoj se nalazi rotacija, dospio na prozorčić što ga je naš junak tako dugo smatrao svojom malom tajnom. On je zbunjen: iznenada su se, posve neočekivano, sastala dva posve različita vida njegova vlastitog života: onaj najintimniji, tajni i nikome poznat, oličen u malome prozorčiću na krovu nepoznate kuće, i onaj najmanje intimni, javni, što ga utjelovljuje mala tiskara na Savskoj cesti.

Dakako, Tomislav Sijak ne bi htio dopustiti da ga činjenica log tako iznenadnog sudara zbuni, pa da zato počne preuranjeno zaključivati. Zato sad razmatra razne mogućnosti, počivajući od onih najbanalnijih, ali ipak osjeća, dok tako kroči kroz litravu zelenu sjenu krošanja, daje pod dojmom te neočekivane podudarnosti, da ga ona smućuje i priječi da zaključuje sasvim hladno i trijezno.

Najobičnija je od svih pretpostavki da u kući, na kojoj je prozorčić, stanuje netko tko radi u tiskari: ali Tomislav Sijak zna rla nije tako. Također je sasvim moguće da je plakat stavio na prozor netko tko je dolazio kakvim poslom u tiskaru, pa je ondje spazio šareni transparent, smotao ga i odnio sa sobom. Tomislav Sijak se sjeća da je takvih slučajeva bilo, i da ljudi u rotaciji nisu baš strogo branili da se to čini. Moguće je da je tko iz kuće uredio tavan za stanovanje, pa privremeno zastro prozorčić plakatom. Možda su sobu izdali kakvome studentu, ili možda čak i slikaru koji se bavi dizajnom plakata i koji je, onda, logično bio i u tiskari. Sve je to moguće, čak i vjerojatno.

Tomislav Sijak zastaje. To je u redu. A kamo on to zapravo ide? Još se i sad snebiva oko toga, to više što mu odluka nije baš konačna. Ide u onu kuću na kojoj je prozorčić.

Zastaje opet. Sto očekuje da će tamo otkriti? Opet oklijeva. Nada se da će saznati nešto o podrijetlu plakata. A zašto ga ono zanima? Sto ako doista ustanovi da su izdali sobu kakvome studentu ili slikaru, ili da je tkogod prisvojio plakat iz tiskare? Zar ga to zanima samo zbog prozorčića? Ne. Znači, postoji i neki drugi razlog?

Postoji. Tomislav Šijak odlučno gazi dalje, jer zna da je čas da razmisli i o posljednjoj, najvjerojatnijoj, i možda najnaivnijoj pretpostavci, onoj koja ga je zapravo i nagnala da pođe u izvidanje, a za koju ni sam sebi ne priznaje da ga cijelo vrijeme muči. I on misli o toj pretpostavci, premda su mu misli sve uznemirenije i zbrkanije, jer se približava staroj kući na uglu.

Zar nije moguće da je upravo onaj tko je opljačkao tiskaru stavio plakat na prozorčić? Da je ondje, na tavanu, recimo, načinio svoje skrovište, spremio onamo novac, a možda se i sam sakrio. A plakat? Ako se već prave takve pretpostavke, onda je moguće da je on u plakat zamotao i novac što ga je ukrao, i tako ga iznio na ulicu.

Tomislavu Sijaku misli lete sve brže i brže, sve mu se neuvjerljivije čine vlastite pretpostavke. Jer, već je posve blizu kuće na uglu, a ondje se sve pričinja kao i obično, tako svakodnevno i pitomo na jutarnjem suncu, da mu gotovo dolazi da se glasno nasmije na svoje misli. Zar tako izgledaju pljačkaške jazbine? Kao austrougarske građevine sa štukaturama? Istom štogod!

Ipak, on zastaje pred ulaznim vratima. Kad je već tu, zašto ne bi pogledao? Ako ni zbog čega drugoga, a ono zbog prozorčića. Možda će vidjeti da se gore nešto popravlja, kreči, pa će bar znati na čemu je. Prvo čita imena na zvoncima kod ulaznih vrata. Mikoga poznatoga. Ipak, možda tu stanuje rodbina nekog tko radi u tiskari, pa su tako došli do plakata?

Oprezno, kao lopov, uspinje se on uz tiho i pusto stubište, zagledajući mjedene pločice na vratima, staromodnu dugmad električnih zvona, gravirane proreze za pisma, žute, sjajne kvake, zastakljena vrata, otirače za noge. Nigdje nijednog poznatog imena.

Napokon stiže do vrha. Ondje su smeđa, čvrsta vrata, s ključanicom, ali bez brave izvana. Po njima je prašina. Tomislav Šijak naslanja oko na ključanicu: vidi se samo neka ispucana drvena površina na koju padaju sunčane zrake, a na njihovu

svjetlu pleše prašina. Zbunjen, polako, jednim prstom, Tomislav Sijak upire u vrata: ona ostaju nepokretna. Zatim gura jače, dlanom, ali i to posve tiho i oprezno. Vrata ne popuštaju; suzdržavajući dah, stoji pred njima i gleda ih. Onda prislanja uho na ključanicu. Trza se. Zar se to začuo nekakav šum?

Tomislav Sijak brza niza stube, načiniivši, tko zna zašto, nezainteresiran izraz na licu. Poput krivca, što više silazi, sve jače ubrzava korak, kao da mu je tko za leđima. Stiže do ulaznih vrata, brzo ih otvara i iskače na ulicu. Je li čuo neka vrata iza sebe?

I dalje zbunjen, polako ide prema tramvajskoj stanici, zatim gleda na sat. Pet i šesnaest, sad će i njegov tramvaj.

— Hej, otkud ti ovdje? — To je Jakov Bobovac. Ha njega je Sijak gotovo i zaboravio, nije se pripremio, pa muca:

— Tako... Gstao sam ranije, pratio sam ženu... Bilo mi je rano, pa sam došao pješke jednu stanicu, da ipak idemo skupa.

— Tako — kaže Jakov Bobovac. — Žena ti je otputovala?

— Hije, nego danas je morala ranije na posao, imaju neku inventuru. Ah, evo ga — dodaje Tomislav Sijak, jer se tramvaj približava. Gnutra je graja.

— Ah, evo ga — kaže i gospodin Pepčec. — A mi smo se već zabrinuli za vas.

— Ima li što novo? — pita odvjetnik, misleći očito na pljačku.

— Hišta, koliko znam — zbunjeno odgovara Tomislav Sijak. A zatim, da bi se izvukao: — Petretiću, je li vam bolje ženi?

Ali, Petretić ne odgovara. Samo odmahuje rukom, gestom punom značenja.

Tramvaj juri nizbrdicom. G posljedni čas, Tomislav Sijak diže pogled prema prozorčiću. Ondje više nema plakata, nego staklo blista na suncu. O žutu, mjedenu bravu udaraju sunčane zrake, pa ona svjetluca. A na njoj se vide ljudski prsti.

Petak: prozor

Je li to ludost?

Tomislav Sijak žuri pored tramvajske stanice, pa zalazi pod drvored. Još je ranije nego jučer, tramvaji još nisu ni krenuli, tiho je, jedva da ima koga na ulici, samo automobili prolaze. On odmah odbacuje pitanje što gaje u sebi postavio, znajući da će, ako opet stane o njemu razmišljati, na kraju zaključiti da to doista jest ludost i, možda, odustati. Zato ubrzava korak ne misleći ni na što, pa pazi samo na ritam svoga koraka i što ravnomjernije disanje, kao da je sada najvažnije dobro fizički djelovati i ne umoriti se, a sam ne zna zašto je tako.

Stiže do kuće na uglu, otvara uska smeđa vrata, zakoračuje na stubište. Cil kući je sve tiho, ni iz jednoga stana ne čuje se šum, svi još spavaju. Tomislav Sijak grabi gore, po dvije stube, kako bi sam sebi oduzeo vrijeme za razmišljanje. Kroz prozore na odmorštima vidi vrtove, krošnje, čuje cvrkut tek probuđenih ptica. I, evo ga pred smeđim, prašnjavim vratima od tvrdoga drva.

Tu ipak zastaje kako bi došao do daha, i da bi oslušnuo. Mišta se ne čuje, a on se nada da se ni sam nije odao zvukom svojega uspinjanja. Onda pruža ruku prema vratima, pa je opet povlači. Razmišlja kako da pokuca, onda se odlučuje za tri kratka udarca, bez velikih stanki između njih. Čuje svoje srce kako bubnja, od uspinjanja, ali i od uzbuđenja. Tihi glas iznutra:

— Jesi li ti?

— Mmmmm... — neodređeno mumlja Tomislav Sijak, strahujući da se glasom ne oda. Iznutra se čuje tih, jedva razaznatljiv šum, kao kad bose noge grebu po podu. Tomislav Sijak namješta se tik pred vrata, tako da se kroz ključanicu može vidjeti tek dio njegovih hlača.

Ključ se okreće u bravi, vrata se otvaraju, ali ne odveć široko. Meki mladić gleda u Sijaka izbezumljena, uplašena lica. Vidi se da nije njega očekivao. Mastaje trenutak tišine. Onda se

mladić trza, pokušava zatvoriti vrata. Ali, Tomislav Šijak je već gurnuo nogu između vrata i praga. Još zadihan, on izgovara samo dvije riječi:

— Crvenokosi neznanac.

Tako su jedne novine nazvale pljačkaša što ga je navodno .pazio čuvar laboratorija. Ci tom času vrata se otvaraju širom i Tomislav Šijak tek sada shvaća kakvoj se opasnosti zapravo i/ložio. Pognute glave, mladić srlja naprijed, kao da želi pogoditi našega skromnog junaka čelom među oči. Ali, ovaj se uspije izmaknuti, ne sklanjajući ipak nogu iz dovratka. Mladić gubi ravnotežu, pa ispada iz sobe i srlja prema stubama. Onda se ipak uspravlja, još se jedanput osvrće, a zatim se stušiti niza stube, onako bos, u potkošulji i trapericama. Za nekoliko sekundi čuje se kako se ulazna vrata naglo otvaraju i zatvaraju.

Cizdahnuvši još dva puta duboko, Tomislav Šijak ulazi. Vrata vode na tavan, pun ropotarije, i s kosim zrakama sunca što se probijaju ispod crijepa, a jedna druga vrata vode u prostoriju u kojoj je njegov prozorčić. On za sobom zatvara vrata, zavrće ključ. U maloj prostoriji je raspremijen ležaj od starih dušeka, špiritno kuhalo, nekoliko praznih tetrapaka za mlijeko, konzerve, karirana košulja, cigarete, novine. I jedan smeđi kartonski kovčeg, vjerojatno s tavana. Tomislav Šijak ga otvara: u njemu, pod listom novina, stoje naslagane novčanice.

Maš junak — koji se sada doista osjeća kao junak — opet ulazi na tavan. Traži ondje po starim stvarima, primjećujući da mu se ruke više ne tresu, posve je pribran, sabraniji no jučer. Napokon, nalazi komad nešto debljega konopca, pa ga namotava oko ruke, zatim odlazi do ulaznih vrata tavana i naslanja se na zid. Puši mu se, ali se ne usuđuje zapaliti cigaretu.

Doista, na stubištu se već čuju koraci. On napeto osluškuje. Hoće li ovamo? Jest, neznani se posjetilac uspinje prema tavanu. Zastao je pred vratima, i Tomislav Šijak čuje ga kako diše ubrzano, zbog uspinjanja. Onda se čuje tiho kucanje na vratima. Polako, Tomislav Šijak struže nogama po podu, kao da korača,

a onda, udahnuvši još jednom duboko, otključava vrata. Otvara ih tako da sam ostane iza njih. Posjetilac ulazi.

Naglim pokretom, Tomislav Sijak ga obujmljuje konopcem koji je pripremio, uspijevajući još da nogom zalupi vrata. Dok se čovjek otima, Tomislav Sijak jednom rukom priteže svoje laso, a drugom okreće ključ u bravi. Zatim ga čovjekova noga pogađa u koljeno i on na trenutak popušta konopac, i gotovo padajući ostanja se na vrata.

A onda, sjetivši se onoga što je pokušao učiniti ridokosi, on se baca glavom naprijed. Čovjek se još nije uspio ispetljati iz konopca, pa ga to priječi da eskivira. Sijakova glava ga pogađa u korijen nosa i on ošamućen pada. Premda ga koljeno još jako boli, Tomislav Sijak se baca na nj, priteže konopac, zatim okreće čovjeka na trbuh i dobro mu vezuje ruke, jakim čvorovima što ih je svladao služeći u mornarici. Onda opet okreće svog protivnika na leđa, pa ga zatim uspravlja, da može sjesti. Blijed, krvavih očiju, Jakov Bobovac gleda ga s poda.

Nastaje tišina. Zatim Tomislav Sijak pali cigaretu i, ne znajući što bi drugo, kaže:

— Eto vidiš.

— Kako si saznao? — pita Jakov Bobovac, dahćući još uvijek.

— Pretpostavljao sam. Ti znaš da sam ja već ranije promatrao ovaj prozorčić. Znao sam da je tu tavan, i da je prazan. Onda sam jedanput vidio da tu nekoga ima, da se miče. Ti si primijetio da gledam gore i zato si, neki dan, rekao malome da zastre prozor.

— Prepoznao si plakat?

— Pa da. Ali mi je još sumnjivije bilo to što je plakat sutradan nestao. Opet si vidio da sam primijetio plakat, pa si mu rekao da ga skine.

— I to ti je bilo dosta?

— Jedno s drugim. Pretpostavljam da si ti k njemu dolazio samo ujutro, prije posla, i donosio mu jelo, je li tako? I samo si

mu tada i mogao reći što da učini s prozorom, da ga zastre ili da skine plakat. Ti si već jučer sumnjao da ja nešto znam, kad si me vidio na svojoj tramvajskoj stanici.

— A kad si ti posumnjao u mene?

— Me znam. Možda tek jutros, kad se sve to skupilo. Onda sam se sjetio kako si onoga jutra, kad se saznalo za pljačku, počeo pričati da je to bilo u doba dok si ti spavao. Odmah si ponudio alibi. To što si rekao vjerojatno je istina?

— Jest.

— Pobrinuo si se da ti netko bude u gostima, da može posvjedočiti da si spavao. Mekako si se izvukao, možda kroz dvorišni prozor, i otišao s malim u pljačku. Vjerujem da si to uradio zato što samo ti imaš duplikate ključeva. Misi mu vjerovao, pa ga zato nisi pustio da radi sam.

— A gdje je on sad?

— Pobjegao je. Valjda je mislio da sam ja iz policije i da si ti već uhićen. A zašto ti nisi sam sve izveo? Bilo bi sigurnije.

Jakov Bobovac puši cigaretu koju mu je Šijak, već zapaljenu, stavio u usta. Uzdiše:

— Mene čuvar poznaje. Bio sam vani, na ulici, da odmah uzmem ključeve i lovu.

— Ali njega je čuvar ipak vidio. A što bi bilo da ti je mali kidnuo odavde, u vrijeme kad si na poslu?

Jakov Bobovac sjetno se smiješi i odmahuje glavom, kao da se čudi što onaj tko ga je nadmudrio ne razumije tako obične stvari.

— Me bi se usudio. Znam gdje bih ga našao, a znam i neke stvari o njemu. Osim toga, ja sam svoj dio love već spremio.

— Ti si pronašao ovo skrovište? — pita još Tomislav Šijak. Jakov Bobovac sliježe ramenima:

— Pa stanujem u susjedstvu.

Mastaje tišina. Sunčane zrake se probijaju kroz prozorčić, njih dvojica razgovaraju u sjeni. Izvana se čuju zvuci prometa. Onda Jakov Bobovac kaže:

— Hoćeš li ovo iz kofera?

Ali, Tomislav Sijak ga ne sluša. S rukama na leđima, on prilazi prozorčiću. Napokon ima priliku da baci pogled kroza nj. Kestenove grane svijaju se nadohvat ruke. Lijepo je, ljepše no što je mislio. Čuju se kočnice tramvaja i plava se kola zaustavljaju na stanici. Tomislav Sijak ugleda staro društvo u prikolici. Kraj prozora sjedi Petretić, blijed, s plavim podočnjacima. Na sebi ima tamno odijelo i crnu vrpču oko rukava.

ZA

7 . Križaljka

Da se junak ove priče zvao drugačije, vjerojatno ne bi bilo ni nje ni njega, naime, ni priče ni junaka.

A on se zvao Izidor Topličan. Netko tko se zove Izidor mora računati na sasvim različit život od nekoga drugoga, kome je ime Ivan, Petar, Josip, Mato ili, u novije vrijeme, Davor, Damir, Goran ili Zoran. Ne samo da će jednom Izidoru uvijek krivo upisivati ime u dokumente, pa će se morati naprezati da ga izgovori glasno, ne bi li ga razumjeli službenici po šalterima, ne samo da će se svi u školi i u vojsci mučiti da to ime nekako skrate, a sve će se opet — kad u tome ne uspiju — završiti na nekom nadimku koji s imenom nema nikakve veze, nego će taj i takav Izidor biti prisiljen na sasvim drugačiji odnos prema sebi i svojoj okolini nego neki Stjepan, Zvonko, Drago, Mirko ili Ante.

Svaki će Izidor tako, mnogo više nego drugi ljudi, razmišljati o tome koliko je čovjek određen imenom koje mu je slučajno dano, pa će nastojati naći dodirne točke među nosiocima istoga imena, trudit će se da sve ljude nekako klasificira i svrsta po kriteriju imena: najprije će podijeliti čovječanstvo na posjednike čestih i imaoce rijetkih imena, a onda će, u tim velikim skupinama, stvarati male podgrupe, nastojat će utvrditi po čemu su međusobno slični svi Vjekoslavi, svi Miroslavi ili svi Krešimiri, i nerijetko će zaključiti da između imena i karaktera postoji neka stalna veza.

Clz to, jedan će Izidor biti i društveno drugačije određen od nosioca nekog običnog imena. Jer, što, na primjer, znači nekome Milivoju da sretne svojega imenjaka? Možemo slobodno reći: malo ili ništa; ta toliko je Milivoja na ovome svijetu! A Izidor

će, kad sretne drugoga Izidora, uvijek osjetiti prema njemu neku osobitu sklonost, neko zajedništvo ili bar potrebu da se uvjeri kakav je to čovjek, je li njemu samome po nečemu sličan, zašto je dobio ime Izidor. Budući da su tako rijetki, Izidori su nužno upućeni na zajedništvo, kao stranci u tuđoj zemlji, kao esperantisti ili numizmatičari koje veže zanimanje za istu stvar ili zajednički hendikep. Izidorima je ime neka vrsta hobija, znak pripadnosti odabranom skupini.

I sad, tako je bilo i s Izidorom Topličanom koji je svojim postojanjem — svojim izidorstvom — glavni uzrok ove priče. Stvar je u tome da je on — osjetljiv na svoje ime i na svaku njegovu pojavu — odjednom, s jeseni 1973. godine, počeo na to svoje ime sve češće nailaziti, nalaziti ga napisana. A to nije bio običan susret, jer je Topličan ime Izidor nalazio po križaljka u enigmatskim časopisima. Razmišljajući često o svome imenu (koje je dobio po ocu), bio je iznenađen (slobodno može reći: ugodno) kad je u križaljka na pitanje »muško ime« izlazio odgovor IZIDOR.

Valja znati da je Izidor Topličan bio pasionirani enigmat, i to i aktivni i pasivni, ako je dopušteno tako reći. On, naime, nije samo rješavao križaljke, rebuse, šarade, labirinte, skrivalice, logogriffe i zagonetne posjetnice, nego ih je i sastavljao i bio je revan suradnik većine naših enigmatskih listova, pa je čak imao i titulu zagonetača B kategorije, te je zato uz njegovo ime — onda kad je potpisivao svoje radove — stajala i kratica zB. Njegova soba u maloj kući u Pazinskoj ulici, na Trešnjevki, gdje je živio s majkom i sestrom, bila je prepuna enigmatskih časopisa. Listao ih je, njima se bavio popodne, kad bi se vratio s posla, i to mu je odnosilo velik dio vremena, pa tako nije imao baš mnogo prijatelja. Uz to, njegova gaje pasija stajala i novca, jer je valjalo kupiti enciklopedije i priručnike, koji osobito dobro dođu onda kad križaljka dospije u slijepu ulicu, pa valja posegnuti za kakvim nepoznatim otočjem na Tihom oceanu ili za kopljem starih Germana. Samo se po sebi razumije da Izidor

Topličan nije imao ni djevojke, premda još nije bilo kasno; ipak, nije se mnogo ni trudio, ako ćemo pravo.

Slučaj sa sve češćom pojavom njegova imena u križaljci trebao je vremena, dok se razotkrio u svojoj čudnovatosti i svome primamljivom, engimatskom sjaju. Netko drugi — neki Vladimir, Mladen, Hrvoje — ne bi nikada uočio svojega imena, ni da ga nalazi svaki dan u svim križaljka koje riješi, a Izidor Topličan uočio je već prvu, premda ju je smatrao slučajnom. Ipak, obuzeo ga je ugodan val topline, nastojao je odgonetnuti inicijale kojima je križaljka bila potpisana, prisjećajući se znana-enigmata, ali nije otkrio ništa.

A već u sljedećem broju — a bio je kraj listopada — opet se u jednoj križaljci (u jednome od takozvanih zadanih likova) tražilo muško ime od šest slova, i Izidoru Topličanu srce je zaigralo. I doista, to ime bilo je opet IZIDOR. Ovaj put nije ispod križaljke bilo ni inicijala.

I tako je počelo. Svaki tjedan javljalo se ime IZIDOR, uvijek samo u jednoj križaljci, uvijek u nekoj od onih manjih, koje sastavljaju čitatelji, a neiskusni zagonetači. Nakon pete ili šeste pojave svoga imena, Izidor Topličan je bio siguran da se više ne može raditi o slučaju i da cijela stvar ima i neku pozadinu, možda i takvu koja se tiče nekakvoga drugog Izidora, njegova imenjaka; a to mu je opet bio novi razlog za znatiželju. Napisao je pismo uredništvu časopisa, moleći da mu jave tko je autor tih i tih križaljki u tim i tim brojevima, jer nije ni sumnjao da se radi o istoj osobi. U redakciji su bili ljubazni i ažurni, pa je dobio odgovor već za nekoliko dana.

Pisali su mu da su križaljke djela raznih autora, a da su poslane iz nekoliko različitih gradova.

2. Rebus

- Putuješ? — upitala je sestra jedne nedjelje.
- Vraćam se večeras — rekao je Izidor Topličan.

— Kamo ćeš? — upitala je majka.

— (J Viroviticu — odgovorio je naš junak.

Razumije se, Izidor Topličan putovao je zbog pojavljivanja svojega imena u križaljka. To i nije bilo teško pogoditi: priča je nemoguća bez Izidora, Izidor je nazamisliv bez enigmatike.

— Imaš tamo mačku? — upitala je sestra.

— Čuvaj se — rekla je majka.

A Virovitica? Zašto je naš junak putovao baš u Viroviticu? Ni za živu glavu ne bi on to nikome bio otkrio, jedva da je to i sam sebi priznavao, toliko je smjela bila njegova pretpostavka, pa nije znao treba li da priželjkuje da je ispravna, ili da se toga pribojava, i sav je treperio od svetoga enigmatskog nemira.

Stvar je u tome da on bijaše toliko pasioniran enigmat, te mu nisu bile dovoljne samo križaljke u specijaliziranim časopisima, nego je tragao uvijek za svježim materijalom, pa je tako kupovao i mnoge dnevne i tjedne novine i u njima rješavao križaljke, analizirajući ih svagda sa stručne strane. A kad je već kupovao novine, on ih je pozorno i čitao, nije nikada propuštao da barem preleti naslove. Tako se dogodilo da je, u doba kad se njegovo ime stalo redovito javljati u križaljka, njegovu pozornost privukao još jedan niz posve nesvakidašnjih događaja, o kojima se i inače dosta govorilo, na radnome mjestu, u brijačnici i u samoposluživanju.

Riječ je o seriji pljački do kojih je došlo toga proljeća, u nekih pet-šest navrata, po raznim mjestima diljem zemlje. Zanimljivo je u tim pljačkama bilo što su se sve odigrale na isti način, u sličnim trgovinama, u podjednako doba dana, i gotovo uvijek petkom ili subotom. U nekom bi zlatarskom, urarskom, kujundžijskom ili kojem drugom dućanu u Vinkovcima, Gospiću, Crikvenici, Osijeku, Buiama ili drugdje, u času kad bi majstor (najčešće privatnik) bio sam, iznenada nestalo struje. Međutim, u dućan bi tik prije toga ušao nekakav čovjek, pa bi zatražio da mu majstor nešto pokaže, kakav prsten, sat ili naočale. Ci tome bi se času svjetlo ugasilo, neznana bi se

mušterija stala hitro kretati po radnji, skupljajući stvari i novac. Obično bi majstor dobio i po glavi. Za nekoliko trenutaka sve bi bilo gotovo i zagonetni bi kupac nestajao. To je bilo sve i tako se to zbivalo svaki put. Istraga je malo što mogla učiniti, pa čak ni upotreba fotorobota nije donijela ploda, jer pljačkaša nitko nije poznavao. On je, očevidno, prvi put bio u tome mjestu, pa ga nitko nije ni zapazio.

Kako je došlo do toga da Izidor Topličan poveže pojavljivanje svoga imena u križaljka i te pljačke? Suvišno je i reći da je on bio strastveni čitatelj kriminalističkih romana, ali čak ni to ne objašnjava tako smjelu pomisao. Tek, ona je bila tu, a neke su je pojedinosti odmah na početku i potkrijepile, pa je se naš junak više nije mogao riješiti. I sada, dok se truckao u vlaku što staje na svakoj stanici, među okićenim ljudima što su pjevajući hitali na svadbu u neko selo iza Virovitice, dok su ga nutkali šljivovicom iz boce koja je, na stari način, bila začepljena klipom kukuruza, on je još jedanput analizirao u sebi cijelu situaciju.

Prvo ga je ohrabrila činjenica da enigmatski list izlazi četvrtkom, a pljačke se zbivaju preko vikenda. Tako je došao na pomisao da ime IZIDOR u križaljci zapravo nije ništa drugo nego šifra, poruka kojom pljačkaši jedni drugima daju signal za razbojstvo. Pri tome nije bilo važno da poruka bude objavljena uvijek na istome mjestu u listu, pa čak ni to da bude uvijek u istom časopisu (odmah je odbacio pomisao da bi uredništvo bilo upleteno), važno je bilo samo to da se pojavi ime IZIDOR, koje je dostatno, neobično da ne dođe do zabune, kao što bi svakako došlo s nekim svakidašnjim imenom, kao što je Branko ili Božo.

Cl vlaku, Izidor Topličan izvadi opet križaljku koja je izašla u četvrtak i stade je pomno analizirati. Odmah mu je bilo jasno da samo ime nikako ne može biti dovoljno za dogovor. Ako zločinci žele potpunu konspiraciju, onda se ni o detaljima ne dogovaraju drugačije nego preko križaljke, jer bi se i signal za akciju mogao dati nekako drugačije, recimo telefonom.

Analiza je odmah dala rezultat, ili se bar tako činilo Izidoru Topličanu; trebalo je samo znati na pravi način povezati riječi u križaljci. U prošlom je broju, u četvrtak, pod jedan vodoravno izlazilo VIROVITICA. Mas junak je pomislio da će ostali podaci biti vezani uz ime IZIDOR (koje više nije tako jako osjećao kao svoje). Doista, kad je u nedjelju ujutro pročitao u novinama da je pljačka izvršena u Virovitici, pažljivo je analizirao riječi koje su u križaljci bile oko imena. Riječ IZIDOR nalazila se pod 13 okomito, sasvim na lijevom rubu križaljke. Iz nje se, na slovo Z, nastavlja riječ ZAPAD. Shvatio je da je to strana ulice ili trga. Iz slova P u riječi ZAPAD nastavlja se riječ PETAK. To je bio dan akcije, a datum nije bilo potrebno precizirati. Trebalo je sada vidjeti o kojoj je ulici ili trgu riječ. Ma slovo K u riječi PETAK tražilo se ime hrvatskog književnika od pet slova. Izašlo je KOSOR. Sad je Izidor Topličan tražio od te riječi. I doista, na slovo S u riječi KOSOR izlazio je broj SEDAM. To je bilo sve.

Ali, u novinama je bila samo bilješka da se pljačka ovaj put dogodila u Virovitici, ali nije bilo ni sata, ni ulice, ni imena opljačkanog majstora. Izidor Topličan putovao je da sve to provjeri. Krovovi Virovitice, lijepoga grada, već su se nazirali. Maš junak potegne iz ponuđene boce dobar gutljaj šljivovice, a svadbari ga potapšашe po ramenu.

3. Skrivalica

— Siguran si da nemaš temperaturu? — upitala je majka jednoga dana, kod kuće, u Pazinskoj.

— Kit se zaljubio — rekla je sestra.

— Pustite me na miru — kazao je Izidor Topličan.

— Sto je s tobom, sine, priznaj mami — brinula se majka.

— Slabo izgledaš, govoriš u snu. Mogao bi malo manje čitati.

Izidor Topličan otišao je u svoju sobu. Maravno, on je čekao četvrtak, čekao ga je nestrpljivije no ikad, gotovo da više i nije

rješavao križaljke, samo stoje svaki dan pažljivo pregledavao naslove u crnoj kronici, da mu ne promakne koja pljačka. On je odlučio da slijedećoj i sam pribiva.

Bilo je jedno pitanje koje ga je jedno vrijeme mučilo: što ako onaj među pljačkašima (bio je siguran da ih ima više) koji sastavlja križaljke, pogriješi, pa stvar propadne? I, još više: što će se dogoditi ako redakcija ima više materijala, pa ne uvrsti pljačkašev rad? Utješio se misljuje da pljačkaši ne komuniciraju drugačije nego preko križaljki, pa im zato nije nužno da razbojstvo načine baš svakoga tjedna. Jedan od njih izabere žrtvu, sastavlja križaljku i šalje je časopisu. Nije uopće važno da križaljka odmah izađe: onda kad se pojavi, bit će i pljačka, jer ništa drugo nije potrebno planirati, rokova nema.

Izidor Topličan okružio se, zatvoren u svojoj sobi, starim brojevima enigmatskog časopisa. Nakon povratka iz Virovitice sve ih je proanalizirao, da bi što bolje shvatio sistem. U Virovitici je — samo se po sebi razumije — doznao da je pljačka bila u Kosorovoj ulici, u jednoj zlatarni, u sedam sati onoga petka. Kad je to otkrio, naš junak je otišao u hotel i ondje se dobro najeo, jer ga je spopala glad, a da ni sam nije znao je li to od sreće ili od strepnje, a naočale su mu se stalno maglile. Sad je uspoređivao stare brojeve časopisa sa starim brojevima novina, i uvijek se sve poklapalo: četvrtkom časopis, u njemu križaljka, u križaljci ime IZIDOR i ime grada, a uz to još i podaci: sedam sati, zlatar, urar, osam sati, sjever, istok, a jednom je ime IZIDOR bilo napisano i sa S, jer se radilo o suboti. Nije bilo sumnje, sve se poklapalo.

Sada je samo trebalo čekati četvrtak. Naš junak pokušavao se rasonoditi, odlazio je u kino, šetao, čitao romane i ostavljao ih, gledao televiziju, stalno u tremi. Pitao se odakle mu hrabrost da se pokušava nositi s takvim kriminalcima koji su dovoljno oprezni da šalju križaljku uvijek iz drugoga grada, pod različitim imenima. I čekao je četvrtak.

I četvrtak je došao, časopis je izašao. Razumljivo je da se Izidor Topličan prvo pozabavio onim križaljka u kojima se

tražilo muško ime. G nekoliko se navrata razočarao: Aram, Vilim, Velibor; odmah je hitao dalje. Napokon, evo ga: u jednoj maloj, vrlo jednostavnoj križaljci, izašlo je: IZIDOR. Križaljka je bila tako mala daje u nju stalo jedva išta drugo osim najnužnijih podataka za pljačku. Odmah je pohitao da riješi sve. Ne treba ni spominjati koliko je bilo njegovo uzbuđenje kad je vidio da se na riječ IZIDOR nastavlja, od slova Z, riječ ZAGREB.

Grozničavo je rješavao dalje. Na slovo R u riječi ZAGREB nastavljalno se Rački, na slovo I u toj riječi ISTOK, na slovo S u riječi ISTOK riječ SMICKLAS, na jedno S u toj riječi riječ SEDAM, a na drugo S riječ SGBOTA. Istočni ugao Smičklasove i ulice Račkoga, u subotu u sedam sati. Naš junak odjurio je odmah onamo vidjeti kakav je to dućan i gdje bi se sam mogao sakriti. Bio je to zlatar. Sad je valjalo čekati subotu.

G subotu se probudio u zoru, svakoga punog sata namještao je uru po radiju, već u šest bio je na mjestu događaja. Sipila je kišica, Izidor Topličan skutrio se na drugoj strani ulice, piljeći prema zlatarnici toliko da su mu oči zasuzile. Djeca iz poslijepodnevene smjene grajala su idući iz škole, promicali su ljudi žureći prema središtu grada, obližnji kiosk svijetlio je u sjeni krošanja koje su se, gole, pod kišom, caklile kao nalakirane.

Bližilo se sedam sati. Malo je ljudi ulazilo k zlataru, rijetki su zastajali pred izlogom. Minutu prije sedam, Izidoru Topličanu srce se umirilo, počeo je pravilnije disati, bio je uvjeren da pljačkaši više neće ni doći. Jedva da je obratio pozornost na veliki kišobran što se sklopio pred zlatarnicom, jedva da je zapazio siluetu čovjeka što je ušao. Onda, odjednom, svjetlost se unutra ugasi. S nevjericom, Izidor Topličan stajao je nekoliko trenutaka na mjestu. Nije bio točno isplanirao što će učiniti kad se sve to dogodi.

Onda je potrčao. Morao je zastati, jer mu se ispriječio prvo jedan, pa onda drugi tramvaj. Kad je stigao na drugu stranu ulice, upalilo se nekakvo malo svjetlo u zlatarnici, pa je zato opet stao. Onda je izletio zlatar, zapomažući. Izidor Topličan nije ni vidio kad je pljačkaš nestao, vjerojatno zbog tramvaja. Pogledao

je još jedanput zlatara, a zatim se uputio prema Jurišićevoj, slegnuvši ramenima. Valjalo mu je pričekati do iduće prilike.

Hodao je polako, razmišljajući, diveći se savršenstvu pljačke. Lica prolaznika promicala su kraj njega, a da ih nije ni primjećivao. Ipak, jedan tamnopusni lik sa crnim brčićima pred kinom blizu Petrinjske privuče njegovu pozornost. Čovjek je već zamicao u predvorje, hitajući prema ulazu u dvoranu.

— Gle — reče Izidor Topličan sebi. — Otkud ovaj ovdje?

4. Šarada

— Druškane moj — rekao je Izidor Ban, urar, jednoga četvrtka navečer — sve je to skupa meni malo sumnjivo.

— Bojiš se? — upitao je Izidor Topličan. — Pa bit će tu tvoj bratić.

— Ne bojim se ja za sebe — rekao je urar, zaključavajući vrata svoje radionice, u Okićkoj ulici, na Trešnjevki. — Nego, sve me je strah da ne skočimo za vrat kakvome nedužnom čovjeku koji s tim nema nikakve veze. Da ti pravo kažem, čast tebi, dakako, ali meni to sve još zvuči nevjerovatno.

— Čekaj, imenjače — rekao je Izidor Topličan i počeo objašnjavati uraru sve ispočetka, dok su polako, obilazeći lokve, išli ulicom ispod kišobrana, a asfalt je svjetlucao ispod njihovih nogu, i dok su uz prozor bifea ispijali kavu.

Još je jedanput našjunak objasnio uraru kako su se pljačke zbivale, još mu je jedanput pročitao vezu između imena IZIDOR, koje je i urar nosio, i razbojstava, izvukao je iz džepa svežanj starih brojeva enigmatskog časopisa i podnio ih obrtniku pod nos, upro je prstom u kritična mjesta u križaljka i natjerao prijatelja da se sam uvjeri. Cjrar je zamišljeno kimao, gledajući kroz izlog u kišu.

Onda je Izidor Topličan još jedanput opisao ono stoje vidio one kišne subotnje večeri na uglu Smičiklasove ulice, ispričao

kako mu je lupež za dlaku izmakao. Zatim je došao na najvažnije, na svoj susret s crnokosim tipom s brčićima, ispred kina.

— Razumiješ li — govorio je naš junak — on živi u Puti. Sjetio sam se odmah da sam ga vidio na jednoj skupštini enigmatskog društva, prošle godine u Karlovcu. Sjedio je do mene i ništa nije govorio, a pri glasanju je uvijek bio uzdržan. On je isto zagonetač, mislim da ima i kategoriju.

— Da, ali to što si ti njega sreo, još uvijek ne dokazuje da je sudjelovao u pljački.

— A što radi u Zagrebu, baš u subotu?

— Došao čovjek poslom.

— G subotu? Čuj, imenjače — uzbudio se Izidor Topličan — ako mi ne želiš pomoći, još ti nije kasno da odustaneš.

— Dobro, de, ne ljuti se. — Grar je i dalje gledao kroz izlog. — Nastavi.

— Evo ti: danas je izašla križaljka, na redu je Bjelovar, Gajeva ulica, sedam sati, zlatar, petak. G subotu ćeš čitati u novinama da je tamo bila pljačka. Namjerno sam ih pustio još jedan tjedan, bilo bi sumnjivo da budu jedno za drugim u Zagrebu.

— Budi malo jasniji — zainteresirao se urar, Izidor Ban.

— Slušaj me, imenjače — rekao je naš junak, stavljajući obrtniku ruku na rame s izidorskom povjerljivošću. — Postavit ćemo im klopku. Evo, vidi. — Izvadio je iz džepa čist, uredno presavijen papir. — Ja sam sastavio križaljku. G njoj je, evo, pod osam vodoravno, ime IZIDOR. Na slovo Z u imenu nastavlja se ZAGREB, na slovo O OKIĆ, iznad slova R u riječi IZIDOR nalazi se riječ GRAR, a iznad slova D SEDAM. To S u SEDAM ujedno je i početak riječi SGBOTA. Tu su svi podaci, ne može promašiti.

— Dobro si to smislio — rekao je urar bez oduševljenja.

— Ipak, ne treba biti prevelik optimist — krivo je protumačio njegove riječi naš junak. — Može se dogoditi i da ne uspije.

Dabome — prihvati urar. Što ćeš ako ti križaljku ne i objave?

— Mislio sam na to. Otići ću sutra u uredništvo, razgovarat ću s glavnim urednikom... Objasnit ću mu stvar.

— Misliš da će vjerovati?

— Mora. Ako ništa drugo, zbog enigmatičarske solidarnosti. Zamolit ću da svakako objavi moju križaljku, a njihovu baci, a i da bude u blizini kad budemo tu stvar izvodili. Cjsput ću se raspitati o onome tipu iz Pule. Oni vjerojatno imaju njegovo ime i adresu. Ako ne uspijemo, pratit ćemo kasnije njega, sigurno će nas nekamo dovesti.

— Zgodno — reče urar. — (J policiju nisi išao?)

— Bit će nam dosta i tvoj bratić, kao službeno lice. Nego, mene zabrinjava druga stvar, naš plan možda ima jedan ozbiljan nedostatak, ali to ne možemo znati prije nego što ga iskušamo.

— Tako? — reče urar.

— Da. Cijela nam stvar propada u slučaju da samo jedan čovjek, recimo taj tip iz Pule, sastavlja križaljke. (J tom će slučaju on, kad vi^li moju križaljku, odmah znati da se radi o triku i dat će znak za uzbunu. Ali, ja pretpostavljam da križaljke sastavljaju najmanje dvojica: onaj koji zapazi zgodnu žrtvu, sastavi križaljku i objavi je. Tako će u našem slučaju svaki od njih misliti da je križaljku sastavio drugi.

— Tako — reče urar. — Druškane, ti si mi nekakav filozof, sad tek vidim.

Izašli su iz bifea, kiša je još sipila. Rijetko, suho lišće jako je odzvanjalo pod udarcima kapljica, čak i usprkos zvucima ulice. Hodali su polako, bacajući poglede u krčme, buregdžinice, osvjetljene izloge, zagledajući žene što su prolazile.

— Nema nikakve opasnosti — počeo je opet Izidor Topličan. Treba ih pustiti da počnu, da budemo sigurni da su to oni, pa ih tek onda smotati.

— Kako to misliš izvesti?

— To je moja briga — reče naš junak. — Ako dopustiš, u subotu ću ja biti urar Izidor Ban.

— Hm — reče pravi urar.

Hodali su dalje, kiša je blago i umirujuće tuckala po kišobranu, a dva prijatelja, dva Izidora, bili su pod tim kišobranom još više povezani, još više saveznici.

— Onda? — upitao je Izidor Topličan. — Vrijedi?

— Meka bude — rekao je Izidor Ban namrštivši se. •— Ali, da znaš, to je samo zato što smo imenjaci, Izidore.

6. Labirint

Da, došla je napokon i subota, došao je i čas da se u križaljku upiše posljednje slovo. Izidor Topličan sjedio je sam u urarskoj radnji, vani je bio mrak, opet je kišilo. Jedva se vidjelo kako rijetki prolaznici promiču slabo osvijetljenom ulicom, ni tramvaji se iz daljine nisu čuli, sve je bilo prigušeno. Unutra je bilo toplo, nekako intimno i zaštićeno, kao da se na tome tako ugodnom mjestu nikome ništa gadno ne može dogoditi. A opet, Izidor Topličan je očekivao da se susretne s opasnošću, i zato je bio živčan. Ha oku je imao urarsko povećalo, u lijevoj ruci jedan otvoren ručni sat, a u desnoj olovku. Zašto olovku? Haravno, on je, da smiri napetost, rješavao križaljku.

Bojao se jedino da ne uđe kakva bezazlena mušterija i sve pokvari. Bilo je već šest sati i pedeset pet minuta, i Izidor Topličan je znao da pljačkaš čeka negdje u blizini, da vrebava, da ga gleda kroz osvijetljen izlog, da neće ući dotle dok ne bude sasvim siguran da nema opasnosti. Kazaljka otvorenog sata u njegovoj ruci (njegova vlastitog sata) polako se primicala broju dvanaest.

Kada ga je već bila malo i prešla, vrata se polako otvoriše, na pragu zastade visok čovjek s naočalama, aristokratskog izgleda, u kišnom ogrtaču i tamnome šeširu. Hije bilo sumnje da je to pljačkaš. Ipak, Izidoru Topličanu je laknulo, zato što je

sve. napokon počelo, a i zato što se pribojavao da u dućan večeras ne uđe tip iz Pule.

— Dobro veče — pozdravi čovjek.

— Izvolite — zausti naš junak sigurnim glasom i ustade.

— Trebao bih remen za sat — reče neznanac i sasvim se približi pultu. Izidor Topličan se naže i zagleda u vitrinu s remenjem. Reče:

— Kožni? Pleteni? S podlogom? Bez podloge?

— Pa... — reče neznanac. Cl tom času svjetlo se ugasi. Istog časa, Izidor Topličan odskoči od pulta, a po staklu tresnu neki tvrd predmet, staklo puče na komadiće.

— Promašaj! — uzviknu Izidor Topličan radosno, već kod vrata. — Drago mi je da smo se sreli. I ja sam enigmat. — Dok je čovjek u mraku srljao prema njemu, on okrene ključ u bravi i odskoči od vrata, skloni se uz jednu od vitrina. U tom času svjetlo se upali.

— Dobra večer, još jednom — reče Izidor Topličan, smiješeći se. Čovjek je, izbezumljen, stajao na sredini dućana, s palicom u ruci. Cj tome času otvoriše se stražnja vrata. Ma njima je stajao crnomanjasti tip s brčićima. Prvi pljačkaš naglo živnu, ali zatim spazi urarova bratića u uniformi, s pištoljem uperenim u leđa crnokosog brkajlije.

— A, poštovanje, kolega — reče naš junak tipu iz Pule.

— Sto je to puklo? — upita urar.

— Sitnica, ovo staklo, nema štete — reče Izidor Topličan, motreći na razbojнике. Oni su stajali gledajući čas jedan drugoga, čas policajca koji je, pri svakom njihovu pokretu, sijevao očima kao da će svakog časa pripucati. Naredio je dvojici da stanu licem uza zid. Kad oni to učiniše, namjesti se iza njihovih leđa.

— Eto, vidiš — reče. — Samo pametno.

Cl tom času začu se kucanje na vratima.

— Tko je?

— Policija, otvaraj! — odgovoriše kratko.

Bila su dvojica policajaca u odorama i jedan u civilu. I s njima još jedan čovjek.

— Već — reče Izidor Topličan.

— To sam ja... — reče urednik enigmatskog časopisa. — Čim se svjetlo ugasio. Već sam objasnio drugovima...

Civil potapša po ramenu urarova bratića, dade znak dvojici u uniformama. Oni natakošše razbojnicima lisice. Onda se civil okrene Izidoru Topličanu:

— To ste vi? Čujem da je to neka priča s križaljka? Preko njih su se dogovarali kako će? Zašto baš preko križaljki?

— Radi konspiracije — reče Izidor Topličan kojemu su tek sada koljena počela klecati. Oni vjerojatno žive u dva posve različita i udaljena grada. Ne vjerujem da postoji netko treći.

— Da, ali zašto baš križaljke, zar nisu mogli i drugačije?

— Siguran sam da oni imaju svoja sasvim normalna građanska zanimanja i da nikada nitko ne bi posumnjao u njih — reče Izidor Topličan sjedajući. Telefona možda ni nemaju, a dopisivanje je opasno, jer, ako bi se na nekoga od njih posumnjalo, mogao bi se tko sjetiti i odakle mu stiže pošta. A iz križaljke se sve vidi: mjesto, vrijeme, dan.

— Nije loše — reče civil. — Dalje?

— Oni se svakako nisu susretali. Došli su u grad svaki sa svoje strane, malo prije pljačke, ne bi se sastajali, i otišli bi kad bi obavili stvar. Jedan bi upao u radnju, a drugi bi, prolazeći, zavrnuo osigurač u veži i odmah nastavljao dalje, ne čekajući ishod. Vjerojatno su radili naizmjenice jedno i drugo. Novac su možda ostavljali na dogovorenom mjestu, uvijek istom. Radili su preko vikenda, da nitko ni ne primijeti da ih nema u njihovu mjestu.

— Točno — reče jedan od policajaca pregledajući dokumente. — Pula i Varaždin.

— A kako ste vi to sve izveli?

— Ja sam sastavio križaljku i poslao je u časopis, urednik ju je objavio. Ja sam bio urar, a Izidor i njegov bratić čekali su u veži. Kad je ovaj crni pružio ruku prema osiguraču, oni su ga onemogućili. Onda su ipak na trenutak izvadili osigurač, da ovaj u radnji ne primijeti da nešto nije u redu. Onda su, odmah zatim, ponovno uvrnuli osigurač, da ovaj ne stigne ništa učiniti. I upali su ovamo. To je sve.

— I sve ste to proključili rješavajući križaljke?

— Da.

— Vidite li što znači enigmatika — uzvikne urednik enig-matskog časopisa.

— Dođite, idemo svi u postaju — reče šef. Odmahivao je glavom. — Križaljke, kažete, križaljke, a?

Izidor Topličan prebacio je svome imenjaku ruku preko ramena i tako su izašli van. Vani je sipila kišica.

— Za ovo ćeš sigurno dobiti A kategoriju — reče urednik časopisa. Bit ćeš ZA! Jer, da nije bilo križaljki...

A tek da nije bilo imena... — odgovori naš junak. Jer doista, da se on nije zvao Izidor, ne bi bilo ni njega, ni priče.

Pošteni nalaznik

1. Prozor s krletkom

Zašto jedni ljudi vole papige, a drugi kanarince?

Postoji li ikakva veza između vrste ptica i karaktera njezina vlasnika? Je li presmjelo tvrditi kako, na primjer, kanarince drže ljudi mirni, tihi, introvertni, a papige opet osobe ambiciozne, staložene i pune smisla za humor? Odgovori na ova pitanja neće bitno utjecati na sudbinu svijeta, ali bi mogli imati odlučujuće značenje za tok ove priče.

Jer, ona upravo i počinje u trenutku kada jedan čovjek, po imenu Bogomir Kos, po zanimanju profesor biologije u mirovini, a po statusu samac, hrani kanarinca na dvorišnome prozoru svojega stana u Gajevoj ulici. Sunčano je rujansko popodne, nebo ima onu tamnoplavu, jesensku boju, premda je još toplo, cijelo je dvorište prožeto mirisom octa za kiseljenje paprika koji otvara apetit, čuju se prigušeni zvuci prometa, a iz stana gospodične Viktorije dopire glas spikera koji čita vijesti Radio Sljemena. Bogomir Kos stoji na prozoru, na okviru kojega visi krletka, zasukao je rukave košulje i otpustio kravatu, tiho govori svome kanarincu po imenu Toni (papige se obično zovu Miki ili Grga) i zatim gleda dolje, baveći se samotnim razmatranjem o zagrebačkim dvorištima na temelju primjera koji mu se nalazi pod okom i pod nogama, nekih sedam metara duboko. Gleda kuće na drugoj strani, gleda prozore kroz koje se može nazrijeti što stanari rade, gleda ispucale i vlažne zidove i ulazna vrata s početkom stubišta i smješka se.

Kad se dobro razmisli — govori on sebi u bradu, čupkajući njene bijele dlačice i motreći veliki svijetli romb sunčane svjet-

losti na popločenoj površini dvorišta — kad se dobro razmisli, može se reći da mi ovdje zapravo imamo sreće. Ova je kuća, premda u centru, ipak sasvim blizu Mihanovićevoj ulici i kolo-dvoru. A usprkos toj činjenici, dvorište se ipak doima razmjerno dobro, nema u njemu ni smeća, ni slavine za vodu, nije ni smrdljivo ni jako vlažno, nema ni malih radionica kakve sam vidio u dvorištima gornje Ilice. To je dobro.

Bogomir Kos zastaje da promisli je li mu ta konstatacija dovoljna za ovo poslijepodne, da bi bio zadovoljan i osjećao kako je nešto otkrio. Kroz dvorište prolazi čovjek u tamnoplavom odijelu, omalen i širokih ramena, dugih ruku, gustih obrva iznad kojih odmah počinje kosa.

— Poštovanje, klanjam se — ljubazno ga pozdravlja Bogomir Kos i doista se klanja koliko može, naginjući se kroz prozor, strepeći ipak da se ne omakne. Čovjek se smiješi i kima. To je prijatelj gospodične Viktorije. Tako ga je nazvao Bogomir Kos, premda je on gospodični Viktoriji možda i rođak. Bogomir Kos ljubazniji je prema njemu nego prema drugim stanarima. On je, doduše, primijetio da iz odnosa tog čovjeka prema gospodični Viktoriji, bogatoj, vrlo bogatoj i čudnoj usidjelici što stanuje na Bogomirovu katu, struji čisto koristoljublje, daje on prema njoj servilan više no što dopušta dobar ukus. Ali, s druge strane, za toga se čovjeka govori da je pjesnik, da objavljuje svoje stihove u časopisima. Umjetnici su uvijek bili slaba strana Bogomira Kosa.

— Eto — misli on dalje o dvorištu, dok leđa Prijatelja gospodične Viktorije zamiču u vežu — ovo je dvorište zapravo nalik na trg u renesansnim komedijama: svi kroza nj prolazimo, susrećemo se, sve jedni o drugima saznajemo u njemu. Gotovo da se u njemu događa sve što je važno. Sve što znam o ovome čovjeku doznao sam u dvorištu.

Usporedba dvorišta s trgom u renesansnim igrokazima ispunila je Bogomira Kosa ponosom, pa je pokušava razviti dalje.

— Dvorište je kao ona velika šahovska ploča na kojoj se pokazuju potezi što ih igrači vuku na maloj ploči. U njemu se odražava gotovo sve što se zbiva među stanarima.

Još jedna dobra usporedba! Dalje!

— O svemu ostaju tragovi u dvorištu. Eto, kad bi, recimo, ovdje živjeli veliki ljudi, to bi se u dvorištu vidjelo. I kad bi tu stanovali bogataši ili krijumčari, vidjelo bi se i to. CJ tome bi se posljednjem slučaju, na primjer, moglo pretpostaviti da je ono što tamo dolje sjaji pravi dijamant, a ne komadić stakla.

Doista, ondje nešto sjaji i odbijena zraka svjetla pada ravno u oči Bogomiru Kosu. On se malo pomiče, ali sjaj ostaje isti. Sad već pomalo sumnja da se radi o staklu, pa još više krivi glavu, mijenja položaj na prozoru, pazeći da ga tko god ne vidi i ne pomisli daje poludio. CJ tome pomicanju primjećuje da tamo sjaji još nešto, nešto metalno. — Eto vidiš — misli — još će ispasti da je netko izgubio što god vrijedno.

Ali, ne vjeruje u to. Pa opet gleda, opet se naginje i viri. Tako minute prolaze, a sunce se miče. Predmet dospijeva napola u sjenu. Sada se vidi da je to doista nešto sjajno i da nije komad običnoga stakla ili kovine. — Ako želim sačuvati duševni mir — misli Bogomir Kos — moram sići i vidjeti što je to. Zapravo sam se rodio za istraživača, i samo je slučaj odlučio da penicilin ne pronađem ja, nego Flemming.

On silazi niza stube smiješeći se. U dvorištu nema nikoga, a ni po prozorima. Bogomir Kos se prvo ne snalazi, zatim se upućuje prema onome mjestu. Uхватivši se lijevom rukom za križu, polako se saginje i podiže predmet, zatim ga stavlja u džep, osvrnuvši se još jedanput oko sebe.

U veži stavlja ruku u džep, pa otvara dlan. Ma njemu je broš u obliku leptira, očigledno zlatan, s ukrasima koji bi mogli biti drago kamenje.

2 . Dileme decentnog građanina

Bogomir Kos premješta se s noge na nogu i sjeća se da je uvijek opominjao svoje učenike da to ne čine, kad bi se uzvrpoljili pred pločom. Prostorija je mala i pregrijana električnom grijalicom što žari s tri svoja namotaja crvene žice, u polutami, izvan dosega svjetiljčice sa zelenim sjenilom što stoji na majstorovu stolu. Srećom, i lice Bogomira Kosa nalazi se u polutami, a za nj se umirovljeni profesor najviše i boji. Sad tek uviđa da je polumrak bio odlučujući element u njegovu izboru zlatarnice u koju će ući.

— Poluobrađeni... — gundža zlatar u crnoj kuti i s malom, okruglom, kanoničkom kapicom na glavi — rad... u Beču... možda i više... naravno... takav... u Zagrebu... nikad.

Bogomir Kos čeka. Zlatar diže glavu.

— Otkud vam ovo?

To je pitanje kojega se Bogomir Kos najviše plašio, pa sad irne, vrti se i muca poput dačića.

— Tako... imam... nasljedstvo... moja mama... od nje sam...

- govori misleći pritom je li se mnogo ogriješio o sjenu svoje dobre majke, upotrijebivši njezino ime u ovakvoj laži.

— Hm — kaže zlatar i opet gleda broš. Tišina je u zlatarnici, nitko ne ulazi, čuju se tramvaji s ulice.

— Onda? — odvažuje se Bogomir Kos treperavim glasom.

— To vam vrijedi dvije tisuće maraka — kaže zlatar gledajući ga mrko.

— Sigurno vrijedi bar malo više — misli Bogomir Kos. — On vjeruje da ga želim njemu prodati.

— Hvala vam — kaže i pruža drhtavu ruku. — Koliko sam dužan?

Ali zlatar ne vraća broš, nego se okreće i gasi grijalicu. Samotne cijevi tiho pucketaju, hladeći se. Okreće se i odlazi u dno prostorije.

— Me želite ga prodati? — pita i najednom pritiska prekidač i dućan se osvjetljuje.

Usplahiren spoznajom da mu je zlatar sad vidio lice, Bogomir Kos postaje agresivan.

— Me — govori brzo i naginje se preko pulta. — Htio sam samo znati koliko vrijedi, ako bih, u slučaju...

— Kako hoćete — veli zlatar, skidajući kutu.

Ali Bogomir Kos je već dosegnuo broš i sad ga trpa u džep. Izlazi bez pozdrava.

Mjegovi živci polako se smiruju dok žuri Zrinjevcem, a zatim sve više usporava korak. Prelazi preko ceste i ulazi u park. Sjeda na klupu na kojoj nema nikoga, želeći da nitko ni ne dođe.

— Čiji bi mogao biti taj broš — postavlja po stoti put sebi isto pitanje. — Tko od stanara dvorišne zgrade može imati tako nešto? Kome dolaze ljudi koji tako nešto mogu imati?

Bogomir Kos puši cigaretu (a ostavio se pušenja) i gleda ljubičasto večernje nebo kroz krošnje platana. Pitanjem o podrijetlu broša on pokušava ukloniti pitanje o osnovnome moralnom problemu u vezi s njim: vratiti ili ne?

— Dakako — odlučuje konačno — treba ga vratiti. Ali, to otvara niz problema. Majprije: kome? Kako da znam čiji je? Da zaustavim nekoga i pitam: Je li ovo vaše? Da dadem oglas u novine? A što ako vlasnik još ni ne zna da ga je izgubio, i ako to ne dozna još neko vrijeme? Da ga odnesem na policiju? A što ako se vlasnik ne javi jer je, recimo, do broša došao protuzakonito?

Bogomir Kos puši drugu cigaretu i hladi se šeširom, brišući čelo rupčićem. — A da pričekam, pa ako se tko javi, da mu ga vratim? Možda sam ga trebao odmah prodati? Pa u atomske toplice... Vadi broš i gleda ga pri svjetlu živine svjetiljke. Lijep je.

Bogomir Kos polako kroči kroz Gajevu ulicu u kojoj je jak promet i mnogo ljudi. Večer je ugodna, i on se osjeća bolje, jer je odlučio cijelu stvar prespavati, ostaviti je za sutra.

Cl dvorištu svjetiljka, naravno, opet ne gori. Bogomir Kos kroči polako prema mjestu gdje je toga popodneva našao broš.

Tanak trak svjetla titra u tami, malen krug svjetla kreće se i poigrava po taracu dvorišta. (Netko je tamo. Neka pogrbljena sjena, neka glava usađena izravno na trup, bez vrata, neke duge ruke, neka zalizana kosa iznad gustih obrva. Srce zalupa.

— Dobra večer, susjede! — svjetlost baterijske svjetiljke trza se i okreće prema njemu, on škilji. — Nešto ste izgubili?

— O, dobra večer, gospodine profesore! Otkud vi? Iz šetnje? A, eto, bit će da sam danas popodne izgubio džepni sat, pa mislim, možda mi je ispao kad sam prolazio ovuda.

— Da ne traži on broš? — pita se Bogomir Kos. — A otkud njemu broš? — Prijatelj gospodične Viktorije smiješi se svojim velikim zubima.

— Nije baš vrijedan, ali je, tako, uspomena.

— Ah, tako — svjetlost kruži dalje. Najednom, u žutom krugu nađe se sivkast, okrugao predmet.

— Evo ga, kažem ja...

— Imali ste sreću. — Bogomir Kos nastoji da mu glas ne drhti.

— Da. Hvala vam na pomoći. Poštovanje, do viđenja.

— Do viđenja.

Obuzet sumnjom i strepnjom, Bogomir Kos upućuje se prema ulazu u svoju vežu. Čovjekovi koraci izgubili su se u daljini, ušao je na svoje stubište. Neki se okrugli predmet svjetluca na dnu stepenica. Bogomir Kos se saginje i diže ga. Osjeća kako mu se muti u glavi, pa se hvata za priručje stubišne ograde. Jedan veliki prsten, zlatan, s istim kamenjem kao što je bilo ono na brošu, sjaji na njegovu malo zgrčenom dlanu, u škiljavome svjetlu jedne stubišne svjetiljke.

3 . Prijatelj gospodične Viktorije

Svatko će lako razumjeti da Bogomiru Kosu san te noći nije bio osobito tvrd: znojio se, prevrtao u postelji, ustajao i pio vodu,

gledao kroz prozor, čak je pojeo i komad kruha s maslacem. I stalno je, budan i kroza san, čuo zvuk radija što je dopirao iz stana gospodične Viktorije: njihove su stanove dijelila jedna vrata pred kojima je, s njegove strane, bio ormar; nekada su ta dva stana bila jedan pa su se šumovi predobro čuli. Radio je svirao i navečer, kad je tek došao, toga se sjetio tek noću, kao što svira i sada, ujutro, dok Bogomir Kos, samo u potkošulji, stoji na prozoru i udiše ono malo ozona što ga je stvorilo isparavanje ono malo rose po ono malo drveća u okolici.

Me obazire se mnogo na svojega kanarinca koji mu se umiljava jutarnjom pjesmom. Gleda u dvorište tako pozorno da mu oči suze i kroz njihovu vlagu vidi dugu i blistanje. Ipak, to blistanje kao da nije samo od sunca, kao da nije samo od suznih očiju.

Bogomir Kos briše prvo naočale, pa zatim oči, pa onda vlažnim rupčićem opet naočale, i tako se naočale opet magle, a oči gledajući kroz njih opet suze. Konačno, briše rupčićem oči, a rubom potkošulje naočale i gleda u dvorište: nema sumnje: ondje opet nešto svjetluca.

Zaboga — misli on — nikada nisam mislio da ću imati toliko problema zbog svoga istraživačkog duha. Tko zna kako je tek bilo Flemmingu. Drago mu je što uspijeva biti ironičan prema sebi, pa ne hita mnogo s odijevanjem i sa silaskom niz izlazne stube. Osjeća se bolje nego prethodne večeri.

Mapokon je u dvorištu, prilazi mjestu na kojemu je odozgo primijetio predmet. — Život postaje zanimljiv — kaže sebi u bradu. Osjeća se kao junak iz romana. Ali, dobro raspoloženje brzo ga ostavlja. U dvorištu leži ukosnica, zlatna, s kamenjem, očito iz iste one kolekcije. Drži je na dlanu i gleda uokolo po prozorima. Nigdje nikoga.

Opet usplahiren, penje se stubištem, ne susreće nikoga, vraća se u svoj stan. Radio se od gospodične Viktorije i dalje čuje. Prilazi prozoru, ali ne previše blizu, drhtavim prstima okreće ukosnicu prema svjetlu. I ona je zlatna, vrijedna. Sinoć, dok

je razgledao prsten, poslužio se povećalom; tako je otkrio ono što mu je remetilo san. Prsten je na unutarnjoj strani imao monogram, kićen ali lako odgonetljiv: V. M. Viktorija Milin? (J kući nema nikoga drugoga s tim inicijalima.

Razgledao je i broš, i on je imao isti monogram. Sad mu ne treba dugo da otkrije kako ga ima i ukosnica. Sto to znači? Zašto gospodična Viktorija ne digne uzbunu, ako je to njezino? A što ako nije ni primijetila nestanak nakita? Kada ju je posljednji put vidio? Hoće li pocrvenjeti kad je opet sretna?

— Gospodična vrlo rijetko izlazi — sjeća se Bogomir Kos, dok gleda u dvorište kojim promiču stanari, žureći na posao. — Znači, malo je vjerojatno da se toliko motala dvorištem, da bi sve to pogubila. Znači, ipak je posrijedi njezin Prijatelj?

Bogomir Kos u glavi rekonstruira cijeli sinoćnji prizor. — Polako — kaže sebi — ja sam se do sada neprestano osjećao kao da sam nešto skrivio. Možda ima netko tko je krivlji od mene? Dapače, možda sam baš ja onaj koji je na pravoj strani, možda sam ja oruđe pravde? — Prožima ga ugodan val topline i on se prisjeća priča o profesoru Novaku, detektivu-amateru o kojemu je toliko slušao i koji je, navodno, razriješio mnogo kriminalnih slučajeva. Prisjeća se daje sebe uvijek smatrao vrlo logičnim čovjekom. Namješta se bolje na prozoru i koncentrira se, pripremajući se za analizu.

— Da vidimo — kaže sebi. — Elementi za zaključivanje su slijedeći: jučer popodne ja u dvorištu nalazim broš vrijedan pola milijuna s monogramom koji bi mogao pripadati (iako to nije sigurno) mojoj susjedi gospodični Viktoriji. Vraćajući se navečer, nalazim njezina Prijatelja (ne nekog drugoga, nego baš njega) kako, uz svjetlost baterijske svjetiljke, nešto traži po dvorištu, otprilike blizu mjesta gdje sam ja našao broš. On tvrdi da traži džepni sat. Zašto ga, međutim, traži po mraku, i baš u dvorištu, a ne negdje drugdje? Doduše, on sat i nalazi, ali, nije li ga mogao namjerno ispustiti kad me je primijetio, ili čak možda kad smo se već upustili u razgovor? Mogao je. Da vidimo dalje. Pola

minute kasnije, ja nalazim prsten, očividno iz iste zbirke i rad istoga majstora, i podjednake vrijednosti kao i broš, s istim monogramom. Nije li on mogao izgubiti taj prsten dok je tražio broš? Ili još prije? Mogao je. Ako je mogao, onda možda i jest, i onda to objašnjava otkud ova ukosnica sad dolje u dvorištu.

Bogomir Kos je zadovoljan sobom. — Znači, on nju potkrada — misli logično. — Čuo sam i inače da ona leži na milijunima. — Zastaje i gleda u dvorište. — Ipak, suviše je nespretna. — Zastaje i nesvjesno pali cigaretu i počinje opet pušiti. — Nije li to ipak previše lako? Nije li to trag? Kako se misli sakriti? Ima samo jedno objašnjenje: da je od gospodične Viktorije uzeo toliko toga, da više ni ne zna što je sve opljačkao. Broša se možda sjeća i zna da ga je uzeo, a za ostalo nije siguran. Smiješan je.

Bogomir Kos razmišlja o tome kako da uhvati zločinca. Odlučuje još malo ispitati ponašanje Prijatelja gospodične Viktorije, izvidjeti nije li mu ona možda stvari poklonila, pa tek kada skupi dokaze, prijaviti ga.

Osluškuj radio iz gospodičina stana. — A ona? — kaže sebi. — Baš nju briga, sluša radio!

Zastaje, buljeći u kanarinca.

— Zaboga, a ako ju je ubio?

4. Jutarnja otkrića

Ormar je svijetlosmeđ, s takozvanim prirodnim šarama, sa žutom bravom i malim, smiješnim, izvijenim nogama. Kad se čovjek nagne da ga poduhvati kako bi ga pomaknuo, ima i svoj miris: kroz otvore pored šarki dopire miris naftalina, a izvana se osjeća vonj sredstva kojim je ormar premazan, da se ne suši, da ne trune i da ga ne grizu crvi: to je valjda terpentini. A i težak je, vrata se otvaraju pri najmanjem pokretu, a s gornje police lete

šeširi sa širokim obodom koji su već izašli iz mode. Ormar je jedna od najsolidnijih stvari u stanu.

Bogomir Kos stoji pred ormarom, podbočivši se, i gleda ga kao neprijatelja. Pokazalo se da mu je i jedna nožica klimava, i da bi se mogao prevaliti i podići opasnu buku. Tako odlučuje da ga isprazni. Vadi već davno nenošene sakoe, jedan teški krombi-kaput, jedan ogrtač od tvida koji sav vonja duhanom na lulu koju je nekad pušio, zatim, s dna, papire, pisma, razglednice obuhvaćene crvenom gumicom, kompletne »Prirode« i drugih časopisa, pa onda cipele, drvene kalupe i gumene čizme iz svoga ribičkog razdoblja. Napokon, ormar je gotovo prazan i on ga polako počinje pomicati, bojeći se da se ipak ne prevali, zbog one nožice.

— Bit će najljepše — mrmlja — ako je i s njezine strane ormar.

Ne zna točno što očekuje. Zvonio je na vratima gospodične Viktorije, i nitko se nije javio, niti se u stanu čuo ikakav šum, osim stalnog zvuka radija. To ga je proželo jezom, jer se događalo neposredno nakon one iznenadne, ali uporne i intenzivne misli da je gospodičnu njezin Prijatelj ubio. Tako se vratio u stan i zagledao u ormar, sjedeći na postelji, znajući da se neće moći oteti čudnoj i opasnoj želji da ga odmakne i pokuša zaviriti u sobu gospodične Viktorije. Pomišljao je da je možda otputovala, da je sve možda samo slučaj, ali ga je pokolebao nakit koji je opet našao i ponovno mu vratio crne misli o gospodičninim milijunima na kojima, pričalo se, leži, i na to da možda sada doista leži u svome stanu, ali mrtva, i vjerojatno ne na milijunima.

Sad stoji pred vratima i proklinje svoju pedanteriju. Sjeća se da je na vratima nekada postojala rupa veličine novčića, zatisnuta pečatnim voskom. A on je, kad se tek doselio, i prije no što je pred vrata dogurao ormar, kupio bijele boje i njome premazao to mjesto. I učinio je to toliko dobro, da eto ne može naći gdje je to bilo.

Napokon — evo ga. On šiljastim vrhom škara polako i tiho počinje vrtati rupu na onome začepljenom mjestu. To ide razmjerno lako, ali ipak dugo traje, jer treba paziti da rupica bude posve mala, kako se iz gospodičnine sobe ništa ne bi vidjelo, u slučaju da ona, upravo u ovome času, gleda u vrt, pod pretpostavkom da je kod kuće i da se nije htjela javiti.

Evo, konačno, i rupice. Bogomir Kos viri u sobu gospodične Viktorije. Ondje je polutama, samo u dnu prostorije vidi dio neke svijetle površine. Ništa se ne miče. Polako širi rupicu. Sad vidi cijelu površinu. To je skala radija koji i dalje svira.

1 dio prostorije sad se vidi bolje. Bogomir Kos polako kruži po njoj okom: stol, stolica, divan, sag, na sagu sat. Sat na tepihu? Oko se vraća: sat leži na sagu s brojčanikom nagore. To je starinska budilica. Do nje se nešto sjaji. Sto je to? Zrcalo? Mistrija? Starinska žlica za služenje kolača.

— Ipak je nešto... — misli Bogomir Kos i gleda dalje, bez misli.

G sobi je nered. Po podu su razasuti razni predmeti: jedaći pribor, tanjuri, dijelovi odjeće, mala škrinjica. Za nakit? Nešto se crni, sasvim lijevo, kraj noge kreveta. Dio namještaja? Cipela?

Cipela je. A iz nje se nastavlja nešto crno što svakako mora biti noga u crnoj čarapi. Bogomir Kos grozničavo širi rupu i gleda u sobu gospodične Viktorije. To je noga, nečija noga, njezina noga! A vidi se i ruka, sa savinutim prstima. I ništa drugo. Grozničavo, Bogomir Kos zatiskuje rupu papirom, liježe na postelju i gleda u strop.

— Znači, to je — samo može misliti — znači, to je. Bulji u strop. — Kada se to moglo dogoditi? Zacijelo, nešto prije nego što sam ugledao onaj broš u dvorištu. Jer, njega je sigurno izgubio ubojica i pljačkaš. A ja sam deset minuta ranije također bio na prozoru i nisam vidio ništa, sigurno nije ničega ni bilo, a zatim, kad sam opet pogledao, vidio sam njega, njenog Prijatelja, kako prolazi, i zatim sam spazio broš. Znači, on je.

Gleda Bogomir Kos i dalje u strop, zatim ustaje i počinje se odijevati. — Treba prijaviti. — Zastaje. — Ali, zaboga, on je tada

došao s ulice, a ne iz naše zgrade. Vidio bih ga inače, a i čuo. Znači, možda ipak nije on? — Grozničavo se odijeva dalje. — Ipak, treba prijaviti — govori sam sebi. — Treba prijaviti. — A ipak liježe opet na postelju, stavlja ruke pod potiljak i gleda u strop, ponavljajući u sebi: — Treba prijaviti.

Onda opet ustaje, završava s odijevanjem, gleda malo kroz prozor, a zatim se brzim korakom upućuje prema vratima. Počinje se spuštati niza stube, najprije brzo, pa sve polaganije. Zastaje. — A kako ću objasniti policiji otkuda znam za sve ovo, kako sam saznao da je mrtva? Zašto sam išao viriti iza ormara? Hoće li mi vjerovati? Priča možda zvuči nevjerovatno, čak ako im i ispričam o nađenom nakitu.

Potako se počinje vraćati, neodlučan, gledajući u pod. — Moram li reći za nakit? Bolje je da šutim i kad se sve otkrije, da onda idem i kažem im sve što znam. Ne mogu znati da imam nakit. Kako bi znali što je ona imala?

Neki predmet leži na hodniku između njegovih vrata i stana gospodične Viktorije. Opet dio nakita. On ga podiže i stavlja u džep.

5. Ptavda pobjeđuje

Nekoliko pari nogu penje se uz stubište dok Bogomir Kos leži na postelji pogleda uprta u strop, a zatim se, postajući svjestan da su se koraci zaustavili na njegovu katu, podiže na lakat, osjećajući kako mu obrazi trnu, a niz kralježnicu se slijeva znoj. Na hodniku se nešto došaptavaju, zatim se miču, kao da netko zastaje i pred njegovim vratima. Zvone kod gospodične Viktorije, dugo i odlučno, prodorno.

— Zvonite, zvonite — misli on u nastupu čudne zlobe — možete i do sutra zvoniti. — Zvonjava se nastavlja još neko vrijeme. Potom se čuje glas pazikuće i zveckanje ključeva. Vrata se stana gospodične Viktorije otvaraju. Bogomir Kos odlazi iza ormara i osluškuje, ne usuđujući se ukloniti papirnati čep. Čuje

se da ondje dižu zastore i gase radio. Čuju se naredbe i hodanje po sobama. Bogomir Kos razumije riječ pljačka.

— Da se javim? — pita se. — Da li da javim? — ali i dalje stoji i osluškuje. Najednom trne. Čuje dubok glas:

— Učinite što treba, ja idem vidjeti je li on kod kuće.

Koraci se udaljavaju, zatim se čuje šuškanje na hodniku, koraci zastaju. Sad će!

Zvuk zvona u njegovu stanu učini da poskoči, premda se nadao. Gleda se u zrcalo, prelazi rukama preko lica, otvara vrata. Dvojica su. Stariji izgleda onako kako je Bogomir Kos uvijek zamišljao profesora Novaka, kojega nikada nije vidio: ovisok, vitka stasa, pogrbljen, tužnih, zamišljenih očiju.

— Bogomir Kos?

— Jesam. Izvolite?

— Policija. Možemo li ući?

— Policija? Izvolite. O čemu se...

— Vaša je susjeda Viktorija Milin ubijena.

— Gospodična Viktorija? Pa tko ju je to...

— Kad ste je posljednji put vidjeli?

— Jučer popodne. Zapravo, baš oko podneva, oko dva-naest.

— Jeste li popodne bili kod kuće?

— Da.

— Niste li čuli kakve sumnjive šumove iz njenoga stana?

— Ne. Samo radio. Ali, kako je to...

— Vi ste iznenađeni?

— Pa naravno, to je tako...

— Ne bi se baš reklo. Naprotiv, čini se da ste dobro obaviješteni. — Čovjek zalazi za ormar i motri vrata, vadi papirnati čep i gleda zamišljeno u Bogomira Kosa. Drugi čovjek, mlađi, hoda dotle po stanu, zavirujući ovamo i onamo. Gledajući za njim, Bogomir Kos veli:

— Molim vas, ja ne dopuštam...

— Imamo nalog za premetačinu.

— Kako...

— Javljeno nam je da imate veze s tim, ali to možda nije istina. Znete li tko je sve dolazio k žrtvi?

— Samo njezin Prijatelj koji stanuje na drugoj strani dvorišta. I, ako dopustite, možda je baš on...

— On ima alibi. Ubojstvo se dogodilo jučer oko četiri popodne, a on je tada bio na svom radnom mjestu u Kovačićevoj.

— Da, i ja sam ga vidio kad se vraćao oko pet — govori mehanički Bogomir Kos, ali se odmah kaje. Mlađi čovjek nosi nešto na papiru za pisanje. Stariji uzima prsten i gleda ga.

— V. M. — veli. —Viktorija Milin. Otkud to kod vas?

— Našao sam.

— Našli ste? A gdje?

— U dvorištu.

Mlađi se čovjek smiješi, ali ga stariji gleda prijekorno. Bogomir Kos počinje grozničavo govoriti o nalaženju nakita, ali ga oni gledaju hladnokrvno. Stariji veli:

— Vi ćete me razumjeti. To nije uvjerljivo.

— Kako da nije, kako da nije — grozničavo govori Bogomir Kos. — To je jasno kao dan! Onaj tko je ubio i opljačkao gospodičnu Viktoriju izgubio je broš i vidio me kad sam ga našao'. Zatim mi je podmetao nakit da ga nađem, kako biste ga vi našli kod mene i kako bih bio optužen. Tako me uklanja kao svjedoka i skida sa sebe krivnju.

— Čitali ste, čini se, dosta kriminalističkih romana — dopušta sad i stariji sebi malo ironije. — Sud u to nikada neće povjerovati. A ako želite da budem iskren, ne vjerujem vam ni ja. Nema toga pljačkaša koji bi se tek tako odrekao plijena.

— Ali... — zaušćuje Bogomir Kos, no zastaje, obeshrabren njihovim pogledima. On sad zna istinu, premda ne i krivca, i zna da mu nema spasa, da je gotov.

— Idemo — veli stariji.

Šute cijelim putem do Petrinjske. Ondje ova dvojica predaju Bogomira Kosa drugoj dvojici, koji su u uniformi. Dok idu hodnikom, uhićenik se ponaša mirno i sabrano, kao da je pomiren sa sudbinom. Odjednom, on zastaje, čini jedan brz pokret, a oni posežu za njegovim mišićama. Ali, odmah zatim uviđaju da on ne kani pobjeći. On ispušta nekakav čudan zvuk između jauka i krika, saginje se. Zatim se onesvješćuje i pada na beton. Oni se zagledaju začuđeno:

— Što mu je?

A zatim gledaju za čim se sagnuo. U prvi mah ne vide ništa, a zatim vide. Ma taracu leži jedna jeftina kemijska olovka koju je netko izgubio.

Dožuljaji jednog abonenta

7.

Samci su tako osamljeni zato što je sve što rade društveni čin. Za njih ne postoji razlikovanje privatnoga i javnog života, jer oni najčešće i stanuju po dvojica zajedno: tako su prisiljeni misliti o takvim stvarima kao što je diskrecija, poštenje i prijateljstvo i onda kada leže u postelji, jedu ili se služe kupaonicom. Zato samci izmišljaju razne smicalice, da bi tu neprestanu javnost svoga života nekako smanjili, stvaraju situacije u kojima će ona postati gotovo nevidljiva.

Tako je postupao i Alojz Pokupec, nastavnik gimnastike, koji je stanovao na Trešnjevki zajedno s jednim studentom. Eto, na primjer, u prehrani: dugo je on tražio mali lokal u kojemu će ga ljudi poznavati, u kojemu će se moći osloniti na konobara pri izboru jela, u kojemu će rezanci u juhi biti domaći, što u takvim prilikama nipošto nije najmanje važno. I napokon gaje i našao, u svome kvartu, u blizini Remize, pa se tu abonirao i svakog dana dolazio na objed.

Ali, ni to mu nije bilo dovoljno, nije mu, naime, bilo dosta intimno, pa je iz toga malenog privatnog lokala nastojao izvući najviše domaćeg ugodajaja što je bilo moguće. Zato je dolazio na objed kasno, tek poslije četiri sata, kada bi lokal bio gotovo prazan, kad bi kuharice već bile otišle i kad bi radio samo stari konobar Franjo, koji je specijalno za njega ostavljao bolje komade mesa. Tada se Alojz Pokupec osjećao kao kod kuće ili, u najgorem slučaju, kao da je došao u posjet nekim dobrim znancima pred kojima može biti posve otvoren i pred kojima nisu potrebne nikakve ceremonije niti prenemaganja.

Tako je bilo i onoga proljetnog dana kad počinje ova priča: Franjo ga je ljubazno dočekao podigavši pogled s novina u kojima je, po običaju, čitao sudsku kroniku, pa su se malo zadržali kraj šanka, dok je Alojz Pokupec popio svoju rakijicu.

— Opet ste sami, Franjo?

— A, sam sam, eto, što ćete, mene uvijek ostave ovako. Računaju: Franjo može, njega ne čekaju djeca, a sa svojom starom se dosta narazgovarao za ovih trideset godina. I imaju pravo.

Tako je Alojz Pokupec sjeo za svoj stol u uglu koji je bio prazan, kao i većina drugih, a Franjo mu je donio juhu s domaćim rezancima, pa je sjeo kraj njega i malo su razgovarali, gledajući na ulicu na kojoj bijaše malo prolaznika. (J lokal u je, osim njih, sjedio još jedan stariji čovjek, umirovljenik, koji je redovito dolazio i kojemu se Alojz Pokupec ljubazno javio, pa dvije žene tridesetih godina, očigledno samice i sustanarke; svi su se oni ponašali kao kod kuće, razgovarali su glasno, odlazili do prednje sobe u kojoj je bio šank i WC, točno znajući gdje je što. I, bio je tu još jedan čovjek izrazito crne kose, kojega je Alojz Pokupec vidio prvi puta. Taj je jeo zamišljeno gledajući preda se.

— Ovo je novi gost, Franjo? — upitao je Pokupec tiho.

— Nov. Sigurno je slučajno navratio. Nije ga mnogo zanimalo što ima za jelo, rekao je da mu donesem bilo što. Vidite ga kako jede, sigurno ni ne zna što mu je u tanjuru.

Doista, čovjek je jeo preko volje, zapravo, više je pomicao priborom jelo po tanjuru, kao da čeka da mu se pojavi tek, ili kao da ima neki drugi, važniji razlog da sjedi tu, u tome malom lokal u nad domaćom hranom na koju je vlasnik s pravom bio ponosan.

(J tome času, kao da je osjetio da razgovaraju o njemu, čovjek je podignuo glavu i zagledao se prema njima, tako da se Franjo pokrenuo kao da će ustati, misleći da je gostu nešto potrebno. Ali, ovaj nije ništa rekao, samo mu se pogled odjednom ukočio. Zatim je tiho, ali vrlo bolno jauknuo, pa se srušio

sa stolice, udarivši jako glavom o pod. Ostao je ležati u kutu, na leđima, nepomičan i, kako se činilo, ne dišući.

(J lokalu je nastala strka. Najviše se zbunio Franjo, konobar koji za trideset godina rada nije imao nikakva incidenta. Najprije se uplašio za sebe.

— Eto — rekao je. — Znao sam ja da je nešto... Samo mi je to još trebalo.

Zatim je pritrčao čovjeku, dok su dvije žene, kriknuvši, prestale žvakati i istovjetnim pokretom prinijele ruku ustima. Starac za stolom kraj prozora zastao je s priborom u zraku, čekajući.

Zbunio se i Alojz Pokupec, pa je ostao stajati kraj svoga stola, dok je Franjo pritrčavao gostu i naginjao se nada nj, ne usuđujući se da ga dotakne. Ovaj je ležao sklopljenih očiju, nepomičan. Franjo je utrčao u prednju prostoriju gdje je bio šank, a iz nje van. Zastao je pred vratima, zavikao:

— Upomoć, upomoć, doktora, brzo — premda, koliko se vidjelo, u okolici nije bilo nikoga. Zatim se vratio i opet se nagnuo nad unesrećenoga, i dalje ga ne dotičući, kao da bi ga mogao ozlijediti. I Alojz Pokupec je prišao, ali se ni on nije usudio ništa učiniti. Učinilo mu se u jednom času da se vanjska vrata otvaraju, aii nitko nije došao. Zatim su se ipak začula vrata, i dok su oni nepomično stajali, zgiedajući se, na pragu se pojavio neki čovjek.

Bio je visok, približno istih godina kao i unesrećeni, dakle oko trideset, osrednje odjeven, i djelovao je malo zbunjeno.

— Tko je zvao? — upitao je. — Ja sam bolničar. Sto se dogodilo?

Franjo mu je samo rukom pokazao čovjeka što je ležao na podu. Ovaj mu je prišao i nagnuo se nada nj, zaklonivši ga svojim širokim leđima, dok su se Franjo i Alojz Pokupec povukli u stranu da mu ne smetaju, a i zato što im nije bilo drago gledati nastradaloga. Bolničar je ovoga malo podigao, zavukavši mu jednu ruku pod leđa, prinio mu ruku očima, da pogleda pod

kapke. Ci tome je času čovjek još jedanput zaječao trgnuviši se bolno, jeknuo je jače no prvi put, a zatim je posve klonuo. Bolničar se trgao kao oparen, pa je pažljivo spustio čovjeka i osovio se. Ruka koju je izvukao ispod njegovih leđa bila je krvava.

— Čovjek je mrtav — rekao je. Mislim da je ubijen. Tko je to učinio?

Nastala je tišina, svi su se zbunjeno gledali, nitko nije znao što bi rekao niti što bi počeo. Franjo se uzmucao.

— Pa kako ćemo to sad, kako je to moguće, to je, ja ne znam, još nikad nisam... — brzao je on blijedeći i ne znajući što bi.

— Imate li telefon? — upitao je bolničar.

— Nemamo još, dobit ćemo brzo — rekao je Franjo, kao da je to važno.

— Ja ću zvati — rekao je čovjek, pa nestao. Opet je bila tišina, svi su stajali i sjedili nepomično, ne usuđujući se maknuti. Onda je Alojz Pokupec primijetio da ispod leđa unesrećenoga teče krv. Prišavši, sagnuo se i zavirio.

Ci čovjekova leđa bio je zariven dugačak nož na pero.

2.

Samci imaju vrlo razvijen osjećaj za pravdu, ne samo zato što, živeći stalno društvenim životom, moraju paziti na pravednost, nego i stoga što se njima uvijek pomalo čini da je njima samima učinjena nepravda. Jer, njih svuda nekako čudno gledaju, nerado ih pozivaju u društvo, pa se čak i zakoni prema njima odnose nešto drugačije nego prema oženjenim ljudima.

Zato je i Alojz Pokupec osjetio da se sad nalazi u iznimnoj situaciji, da mora preuzeti odgovornost i postići da pravda bude zadovoljena, ma koliko da mu je bilo nejasno ono što se dogodilo. Zato mu se sada učinilo da mora uzeti stvar u svoje ruke, pa je tako i postupio. Rekao je:

— Franjo, molim vas, pogledajte dolazi li policija. — A gostima se obratio: — Molim vas, ne smijemo se udaljavati, pa zato neka nitko ne izlazi, jer stvar je ozbiljna. — Nastojao je da sve to kaže što je moguće hladnokrvnije, ali mu je glas ipak zadrhtao, ne toliko zato što je u blizini ležao mrtvac, koliko zbog tajnovitosti što ih je sve obuhvatila i ponijela u nepoznatom smjeru.

— Pa što je to zapravo bilo? — upitao je starac koji je sjedio za stolom, a koji se zvao gospodin Kunček. Dvije su žene hysterično plakale, ali je Alojz Pokupec nastojao da se na njih ne obazire.

— Ubijen je — odgovorio je on kratko.

— Pa kako, kad mu nitko nije ni prišao? — logično je, i malo uzrujano, upitao stari čovjek.

— Ne znam. To će vidjeti policija. Možda kroz prozor.

— Kroz prozor? — pitao je gospodin Kunček koji se toliko usplahirio da je sve što je govorio zvučalo ironično i podcjenjivački. — Pa tko ga je kroz prozor mogao dohvatiti? On je sjedio dva metra od prozora. Osim toga, ja bih bio primijetio da se tko naginjao kroz prozor.

— Ne znam, kažem vam — rekao je Alojz Pokupec, nastojeći da to ipak bude autoritativno. — Svašta je moguće. Uostalom, znate, takav se nož može i bacati, to također rade.

— Baciti? To bi onda značilo da je mogao netko s ulice? Ili čak i iz ove prostorije?

— Da, čak i to — potvrdio je Alojz Pokupec. — Zato je i potrebno da svi ostanemo ovdje dok dođe policija i ne obavio očevid.

— Hm — zamumljao je gospodin Kunček, i na tome je ostalo. Bila je opet tišina, i Alojz Pokupec nije više imao što poduzeti, premda je želio nešto učiniti da ubrza stvar. Ipak, doskora je opet morao intervenirati. Franjo je, izgledajući dolazi li policija, pravio na vratima takvo lice da su se ljudi počeli skupljati i zavirivati u lokal. Franjo ih se želio riješiti, ali je

istodobno imao i potrebu da se nekome izjada. Zato je samo govorio:

— Nesreća, nesreća — a to je ljude činilo još znatiželjnijima. Tako se Alojz Pokupec umiješao.

— Molim vas, ne ulazite — rekao je znatiželjnicima. — Dogodilo se nešto neugodno. Potrebno je da se ništa ne dira.

Njega su ipak poslušali, pa se pred ulazom razvila rasprava. On se vratio natrag u stražnju prostoriju u kojoj je ležalo tijelo. Žene i gospodin Kunček prešli su naprijed, u sobu u kojoj je bio šank. Alojz Pokupec bio je sam s mrtvacem. Prišao je prozoru i pogledao van. Vani, ispred prozora, raslo je gusto šiblje, a sunčane zrake plesale su u mladome zelenilu. Pogledao je ulicu iz jednoga kuta prozora, pa sa sredine, pa onda iz drugoga kuta. Šiblje je potpuno zaklanjalo vidik, pogotovo prema onome mjestu na kojemu je ranije sjedio ubijeni. Bilo je, dakle, potpuno nemoguće da je netko s ulice, hitnuvši nož, pogodio ovoga u leđa. Stvar se sve više komplicirala. Vrlo začuden, Alojz Pokupec morao je ustanoviti da sumnja pada na ljude u prostoriji. I na njega samoga, dakako. A još se više začudio kad je ustanovio da ga zbog toga nije strah.

Zamišljeno je gledao van, a zatim se vratio u prostoriju gdje je šank, izbjegavajući pogledati leš. Ondje su stajali Franjo, gospodin Kunček i one dvije žene, tiho razgovarajući, a znatiželjnici su još uvijek zavirivali unutra, vatreno gestikulirajući pred vratima.

Onda se pojavio bolničar. Bio je zadihan, vidjelo se da je trčao.

— Sad će doći — rekao je.

— Koga ste zvali? — upitao je Alojz Pokupec.

— Hitnu pomoć i policiju — odgovorio je čovjek, a zatim je otišao i bacio još jedan pogled na tijelo, s praga.

Opet su stajali u tišini, gledajući van, i čulo se bolničarevo ubrzano disanje koje se polako smirivalo. Onda se među ljudima pred vratima vidjelo nekakvo komešanje, što je svakako značilo

da su se u dnu ulice, prilično daleko, pojavila bilo kola policije, bilo kola hitne pomoći. U lokalu su se svi užurbali, premda nisu imali što činiti, pa su samo hodali ovamo-onamo, kao glumci što se pripremaju za nastup. Čl toj je zbunjenosti gospodin Kunček osjetio potrebu da nešto poduzme, pa se nakašljao, a zatim rekao, tiho:

— Franjo, možete li mi dati jedan konjak?

Franjo se užurbao, jer je i njemu dobro došlo da nešto čini, pa se brzo okrenuo, izvadio bocu i natočio čašu do vrha. Zatim je, vođen valjda mehanizmom svojega zanata, odmah rekao:

— Četiri i pedeset — i odmah zatim pogledao okolo, kao da se stidi.

Gospodin Kunček izvadio je novčanik i izbrojio novac, pa ga stavio na šank. Rutiniranim pokretom, Franjo je skupio sitniš i otvorio ladicu da ga spremi. Zatim je zastao, buljeći preda se, blijedeći opet, po drugi put u petnaest minuta. Dok se policijski auto zaustavljao pred vratima, svi su gledali u Franju, začuđeno, očekujući da on napokon dođe do riječi. Kad mu je to i uspjelo, promućao je:

— Mi smo opljačkani, odnijeli su mi sav novac. — A zatim, spazivši policiju, glasnije: — Pljačka, upomoć!

3.

Samci mnogo čitaju i mnogo znaju, ne samo zato što im je uvijek pomalo dosadno, nego i zato što se uvijek potajno, i najčešće nesvjesno, nadaju da će u knjigama i novinama naći ako ne već rješenje svoje situacije, a ono barem opis nečijega slučaja koji je sličan njihovome, i da će se zato osjetiti manje iznimnima i manje osamljenima. Zato oni o mnogim stvarima znaju sve, a o svima bar ponešto.

Tako je i Alojz Pokupec znao što dalje slijedi u situaciji u kojoj se našao. Znao je da će ljudi iz policije sad slikati mrtvaca

i znao je da će od svakoga posebno tražiti izjavu i opis situacije. Znao je, također, da će se ti opisi međusobno jako razlikovati, kao što će se razlikovati i način na koji će ljudi reagirati na postavljena pitanja, osobito u ovoj prilici, kad svatko može biti sumnjiv, pa ga to tišti i za tu nelagodnost optužuje policiju. Doista, od svih je najuvredljiviji bio gospodin Kunček:

— A zašto vi mene toliko ispitujete? — počeo je vikati na mladoga čovjeka iz policije, u civilu, koji je strpljivo i tihim glasom postavljao pitanja.

— Zato što moramo — odgovorio je ovaj. — Shvatite nas.

— Dobro — rekao je gospodin Kunček. — Evo: ja sam sjedio za svojim stolom i jeo sam, a usput sam čitao novine. Nisam obraćao pažnju na toga čovjeka, pogledao sam u njega tek kad je zajaukao. A tada je već počeo padati.

— Niste ustajali od svoga stola?

— Nisam — rekao je gospodin Kunček, premda to nije bilo istina. Ostajao je i otišao do svoga kaputa koji je visio na vješalici u kutu. Ali, sad se nije usudio to kazati. Alojz Pokupec nije znao što da o tome misli, ali je šutio.

— Ja mislim — rekla je jedna od žena — ja mislim da je on ubijen izvana.

— Po čemu zaključujete? — upitao je inspektor (tako ga je Alojz Pokupec u sebi zvao, premda nije znao što je zapravo).

— Glčinilo mi se da sam čula kako je nešto zazviždalo... Tako, upravo kao da nešto leti kroz zrak.

— Udarac niste čuli?

— Ne znam... Nisam sigurna.

— A vi? — obratio se inspektor drugoj ženi.

— Sto da vam kažem? Čovjek ne obraća pažnju na takve stvari... Možda sam i čula... Sad, kad naknadno mislim, čini mi se da sam doista čula neki zvuk, ali nisam sigurna. Doista ne znam, eto — rekla je i počela opet plakati.

Ispitivanje se odvijalo u prednjoj prostoriji, dok su stručnjaci u stražnjoj pregledavali i slikali tijelo. Ljudi iz policije sjedili su

oko jednoga od malenih stolova i pisali, dok su svjedoci i, ujedno, osumnjičeni, stajali i sjedili naokolo, gdje se tko zatekao, šuteći, i zabrinuti.

— Tko nas je pozvao? — upitao je inspektor.

— Ja — istupio je bolničar korak naprijed.

— Ispričajte nam što znate.

— Bio sam na ulici, nekoliko kuća dalje... kad je... konobar istrčao i zvao upomoć. Okrenuo sam se, on je mahao, a zatim se vratio natrag u lokal. Ja sam dotrčao, pa sam vidio čovjeka gdje leži. Pomislio sam da mu mogu pomoći, ja sam bolničar, znate. Kad sam ga opipao, osjetio sam krv i napipao nož... Znao sam odmah da ne smijem ništa dirati. Onda sam otrčao na telefon i zvao sam vas. To je sve.

Nastala je tišina. Onda se inspektor obratio Franji koji je stajao za šankom, i dalje blijed:

— Kad ste primijetili pljačku?

— Malo prije nego ste vi došli. Gospodin je zatražio konjak, i kad sam otvorio ladicu da spremim novac... vidio sam da ničega nema, da je sve odneseno.

— Kad ste prije toga posljednji put gledali u ladicu?

— Pa ne znam... mnogo prije no što se ovo dogodilo... Kad sam vama — okrenuo se Alojzu Pokupcu — davao piće, tada sam vam vraćao novce, platili ste većom novčanicom, sjećate se...

— Da, tako je — rekao je Alojz Pokupec.

— Je li još tko ulazio za to vrijeme u sobu gdje je šank?

— Svi smo ulazili — preuzeo je Alojz Pokupec riječ, a drugi gosti su se zgledali, zbunjeni, i kao malo ljuti na njega. — Naprijed je WC, znate — rekao je naš junak pocrvenjevši. — Ja sam išao prati ruke dok mi je Franjo donosio jelo iz kuhinje. Njih dvije — pokazao je na žene — također su izlazile, prvo jedna, pa onda i druga, prije mene. A i gospodin Kunček je izlazio, dok smo Franjo i ja razgovarali — završio je Alojz Pokupec. — Je li tako?

Franjo je zakimao glavom, gospodin Kunčekje nešto promumljao, a dvije su se žene došaptavale, ali je bilo očigledno da se svi slažu s onim što je rečeno.

— Mećete imati ništa protiv da pogledamo vaše stvari? — rekao je inspektor. Dao je znak dvojici ljudi i oni su pregledali torbice žena i džepove muškaraca. Maročito su pozorno zavrivali u prostor iza šanka i pomoćne prostorije, po čemu je Alojz Pokupec zaključio da im je, što se tiče novca, osobito Franjo sumnjiv. To mu je bilo žao. Ipak, nisu ništa našli, premda su pretresli čak i bolničara. Alojz Pokupec se nečemu sličnom i nadao, premda ne bi mogao reći zašto.

Iznijeli su tijelo, prekriveno bijelom plahtom, i odvezli ga. Opet su se posvetili ispitivanju prisutnih. Alojz Pokupec je ušao u stražnju prostoriju i ondje malo promatrao kako stručnjaci snimaju kredom iscrtano mjesto gdje je ranije ležalo tijelo, kako ispituju prozore, mjere i vire van, prema šiblju koje je sad bilo neosvjetljeno, pa se doimalo tužnije.

Alojz Pokupec se zatim vratio u prednju prostoriju. Zatim je, ne znajući ni sam zašto, zašao za šank i ondje se nalaktio, gledajući preda se, pored Franje. Onda je, pogledavši sebi pod noge, primijetio da se nešto bjelasa između letvica na podu. Sagnuo se i iščeprkao to prstima. Bila je to mala fotografija, kao za putovnicu.

Prikazivala je pokojnika. Ma drugoj je strani kitnjastim rukopisom pisalo: DRAGOJ RUŽICI MJEM RUDI.

4.

Samci su hrabri: nemajući gotovo nikada priliku da nekome pokažu svoj strah, oni ga gotovo i sami zaboravljaju. Jer, strahu je, kao i hrabrosti, potreban sudionik, potrebno mu je barem društvo, i to društvo nekoga bliskog i dragoga, a kad toga nema, i strah postaje bespredmetan. I tako su samci hrabri.

Hrabar je i Alojz Pokupec. A ipak, te večeri, kad se saslušavanje završilo, kad su zapisnici potpisani, kad je došao vlasnik lokala — debeli Pepek — da zaključa prostorije i da izgrdi Franju, kad je sve to bilo gotovo, Alojz Pokupec pokazao je strah. Mije ga pokušavao kriti, nego ga je, dapače, još i isticao, tražeći pomoć. Tek se kasnije pokazalo da to nije bilo iz straha, nego zapravo iz hrabrosti, iz prave, samačke hrabrosti koja djeluje sama.

Bilo je to ovako. Kad su sve završili bila je već noć. Vani su gorjela škiljava svjetla, znatiželjnici su se smjenjivali pred ulazom, pa su se pomalo i razišli, ljudi iz policije su dolazili i odlazili, zatim ih je postupno bivalo sve manje. Onda su obavljali još neke formalnosti u sobi punoj dima, dok su svjedoci i, ujedno, osumnjičeni sjedili naokolo, iscrpljeni i blijedi, zabrinuti zbog propuštenih poslova, napeti zbog onoga što ih je još čekalo u vezi s ovim događajem koji ih je zaskočio tako iznenada, tako grubo i naglo, prekinuvši nit njihova običnog, uglavnom samačkoga života. Onda je glavni među ljudima iz policije, mladi inspektor, iscrpljen i on, ali službeno hladnokrvan, rekao, obraćajući im se svima istodobno:

— Sad možete ići kući. Molim vas da se ne udaljujete iz grada i da budete spremni da nam se stavite na raspolaganje. Mi ćemo vas pozvati, vjerojatno već sutra.

Svi su počeli skupljati svoje stvari, zatim su jedan po jedan izlazili, pozdravljajući jedni druge tiho i ozbiljno. Najlakše je bilo dvjema ženama: one su vjerojatno skupa stanovale, pa se moglo znati da će jedna drugu čuvati, lako je bilo moguće i to da će jedna drugu podsjećati na neugodni doživljaj.

Alojz Pokupec se zadržao nešto duže, pa je prišao mladome inspektoru i pozvao ga u stranu. Rekao je:

— Htio bih vas nešto moliti, samo ne znam kako bih. Malo mi je neugodno...

— Recite.

— Znete — rekao je Alojz Pokupec iznebuha — htio sam vas zamoliti da me jedan od vaših ljudi prati do kuće... Zapravo, ne da me prati, nego... kako da kažem...

— A zašto da vas prati?

— Kažem, ne da me prati, nego da poizdalje ide za mnom, mislim neprimjetno, da to nitko drugi ne opazi.

— Ali zašto?

— Mislim da će me netko večeras napasti.

Inspektor je digao obrve.

— Napasti? Tko? I zašto?

— Ne bih vam mogao reći... To je pretpostavka, nisam siguran, molim vas, nemojte me to pitati, ali ako vam je moguće...

Inspektor ga je sumnjičavo gledao.

— Jeste li sigurni da nije na vas loše djelovalo ono što ste danas ovdje vidjeli? Možete li mi barem reći zašto je potrebno da vas moj čovjek prati iz daljine? Ako vas je strah, on može poći s vama, tako će vas bolje čuvati.

— Baš u tome jest stvar... Kako da kažem.. Ja baš i želim da me taj čovjek napadne.

Inspektor se još više začudio.

— Želite da vas napadne? A zašto?

— Zato što mislim da će me napasti onaj tko je danas ubio onoga čovjeka.

— A zašto to mislite?

— Imam svoje razloge. Moje se pretpostavke jedino na taj način mogu dokazati. Gotovo sam siguran da će me napasti.

Inspektor je stajao, zamišljeno gledajući u pod. Zatim je digao glavu i čvrsto pogledao Alojza Pokupeca u oči. Rekao je:

— Dobro. Idite kući. Vidjet ću što mogu učiniti.

Tako se Alojz Pokupec zaputio u noć. Svi su bili već otišli i on je sada sam kročio ulicom. Na cesti nije bilo gotovo nikoga, promet je bio posve rijedak, pa je Alojz Pokupec hodao po samoj

sredini ceste. Ali nije to činio zato što je, kako bi se moglo pomisliti, izbjegavao tamna mjesta, dakle iz straha, nego zato da bi ga onaj, za koga je znao da ga slijedi, mogao bolje vidjeti. Dakle, činio je to iz hrabrosti.

Nije se osvrtao dok je hodao između malenih kuća s vrtovima, kroz puste uličice na koje je, kroz poluotvorene prozore, dopirala plavkasta svjetlost televizora. Nije se osvrtao čak ni zato da bi vidio prati li ga tko iz policije, što je još jedan dokaz njegove hrabrosti. Išao je ravno, odmjerenim korakom, povremeno zatežući mišiće, koji su bili svakodnevnom vježbom istrenirani, da bi se pripremio za ono što ga je čekalo, premda nije bio siguran da ga išta čeka.

Stigao je u svoju ulicu. U njoj nije bilo vrtova, nego je pločnik prolazio tik uz niske jednokatne kuće, koje su sve imale iza vrata mali hodnik u kojemu su stajale kante za smeće, pa nekoliko stuba, pa opet hodnik s kojega se ulazi u stanove. Zatvorio je za sobom vrata, ali nije ih zaključao, premda je znao da bi trebalo. Polako se uputio uz nekoliko stuba, napet, jer je već čuo korake za vratima. Onda su se vrata otvorila, naglo, i netko je, bez riječi, srnuo unutra.

Spreman na to, Alojz Pokupec je odskočio ustranu. Tako je čovjekov udarac promašio i on je rukom, u kojoj bijaše komad drva, udario po stubama. Ci mraku se brzo uspravio, zatim je opet zamahnuo na Alojza Pokupca, ali je ovaj opet odskočio. Ipak, nedostatno brzo, pa ga je udarac zakvačio po ramenu. Jauknuvši, on je pokleknuo na jedno koljeno, savivši se i prinijevši zdravu ruku ramenu, za koje je pomislio da je puklo. Čovjek ponovno zamahne.

U tome času, začu se udarac stubišnog automata, svjetlo se upali. Mladi čovjek, inspektor ili što je već bio, stajao je na pragu s uperenim pištoljem.

— Baci to — reče.

Bolničar nemoćno ispusti svoju palicu.

5.

Samci su inteligentni. Samoća ih na to sili.

Njih su trojica stajali u hodniku, zgedajući se: inspektor s pištoljem u jednoj ruci, a s drugom na prekidaču stubišnog automata, da se svjetlo ne bi ugasio i napadač pobjegao, bolničar naslonjen na zid kraj Alojza Pokupca i oborene glave, a abonent također naslonjen na zid, držeći se zdravom rukom za rame i blijedo se smiješeći, premda ni sam nije znao zašto.

— Sve u redu? — upitao je inspektor. — Ništa nije slomljeno?

— Nije — odmahnuo je glavom Alojz Pokupeć.

— Zašto vas je napao ovaj čovjek?

Alojz Pokupeć je s mukom zavukao ruku u džep i odande izvadio fotografiju.

— Zvog ovoga.

— Zbog toga? To je slika žrtve — gledao je inspektor u sliku.

— Otkud vam to?

Alojz Pokupeć govorio je s mukom, premda gaje strah već prošao.

— Našao sam je na podu iza šanka.

— Kako je dospjela onamo?

— Vjerujem da je ispala iz džepa ovome čovjeku.

— To bi onda značilo da je on opljačkao blagajnu gostionice? To ste mislili?

— Tako je.

— Ali, kako ste mogli znati da je slika ispala baš njemu?

— Nisam bio siguran. Ali, sad je to sam potvrdio. A da bismo saznali kako je to slika njemu ispala, potrebno je najprije odgovoriti na pitanje kako je izvršeno ubojstvo.

— Dakle, po vama, ubojstvo i pljačka stoje u nekoj vezi? Pljačkaš i ubojica je ista osoba?

— Tako je.

Nastala je tišina. Vidjelo se da inspektor ne želi postavljati pitanja i da čeka da Alojz Pokupec govori. Ovaj opet nije nalazio riječi da objasni ono što se njemu činilo jednostavno, a što je bilo tako složeno kad je valjalo izreći.

— Pogledajte posvetu — rekao je napokon.

— Dragoj Ružici, njen Rudi — pročitao je inspektor glasno.

— Da — reče Alojz Pokupec. — Sto se iz toga može zaključiti? Najprije svakako to da je slika ispala iz džepa nekome kome nije bila namijenjena. Jer, ja slučajno znam da se nijedna od žena koje su bile u lokalu ne zove Ružica. Također, slika nije ispala žrtvi, jer taj čovjek nije ustajao od stola, niti odlazio u prednju prostoriju, bar koliko sam ja vidio. To znači da je postojala neka tajna veza između nekoga od nas prisutnih i ubijenoga. A činilo se da ga nitko od nas ne poznaje.

— Dalje?

— Dalje, zašto netko nosi u džepu nečiju sliku koja je namijenjena nekome drugom, i to tako da onaj tko je na slici to ne zna? Ja sam pomislio: možda zato što ga ne poznaje, pa želi da ga na osnovi te fotografije nađe.

— A traži ga zato da bi ga ubio, to ste zaključili? — rekao je inspektor.

— Otprilike.

— Ali pljačka? Ona se ne uklapa u to, kakve veze ona ima s tim?

— Sad dolazimo do toga — polako je govorio Alojz Pokupec, i tiho, pun podstanarske i samačke opreznosti i obzirnosti. — Kako je čovjek ubijen? To je ono što nismo uspjeli saznati ni mi koji smo bili tamo, a ni vi koji ste vodili istragu, nemojte se ljutiti.

— Ne ljutim se. Dalje?

— Budući da nitko od nas prisutnih nije mogao ubiti onoga čovjeka izravno, a ni tako da hitne nož u njegova leđa, ja sam pomislio da je ubojstvo bilo izvedivo jedino tako da je žrtva surađivala s ubojicom.

— Suradivala? Kako to mislite?

— Naravno, ne izravno. Uzmimo ovako: pretpostavimo da onaj tko nekoga traži po fotografiji, rekli smo, da bi ga ubio, ima namjeru da se s tim čovjekom najprije sprijatelji, da počne s njime češće bivati u društvu, da bi mu opazio navike i da bi ga ubio tako da ostane nekažnjeno. Pretpostavimo još da se žrtva bavi sumnjivom profesijom, recimo pljačkom i krađom. Prirodno je onda da će ubojica početi krasti i pljačkati zajedno s njim, da bi stekao njegovo povjerenje.

— Tako je. Dalje? Budite kraći.

— Već žurim. Pretpostavimo sada da njih dvojica odluče opljačkati jednu gostionicu, ali bez velike opasnosti, pomoću običnoga trika. Kako bi to mogli najbolje izvesti? Osim izbora pogodnog lokala, sve bi drugo bilo lako. Jedan bi od njih morao ući u gostionicu, sjesti ondje kao običan gost, i sjediti tako neko vrijeme. Nakon toga, kad bi došao dogovoreni trenutak, on bi se trebao srušiti, napraviti se da mu je pozlilo, daje mrtav, i tako napraviti strku u gostionici. Onaj drugi bi za to vrijeme morao iskoristiti gužvu, zaći za šank i u nekoliko sekundi opljačkati blagajnu; to ne bi bilo teško.

— Čuo sam za takve slučajeve — rekao je inspektor.

— Pogledamo li bolje — nastavio je Alojz Pokupec, razgibavajući bolno rame — pogledamo li bolje, takva je situacija za ubojicu idealna. Jer, kad je najlakše ubiti čovjeka? Onda kad se već i sam pravi mrtav.

— Mislite da se to tako razvijalo?

— Mislim da su njih dvojica namjeravali opljačkati lokal na način koji sam vam opisao. Vjerujem da ovaj ovdje u prvi mah nije imao namjeru ubiti svoga ortaka, premda je to kanio učiniti drugom prilikom.

Ubojica je odlučno zakimao glavom.

— Eto vidite — rekao je Alojz Pokupec. Izveli su plan kako su se bili i dogovorili: dok smo se mi bavili tobožnjim mrtvacem (jer tada je još bio samo tobožnji mrtvac, a nije mu bilo ništa),

ovaj ovdje uvukao se u prednju prostoriju, ispraznio blagajnu i otišao. Jesam li vam već rekao da mi se tada učinilo da sam čuo vrata, ali nisam bio siguran, jer se nitko nije pojavio? To je bio on. Zatim, kad je opet bio vani i kad je Franjo istrčao zovući upomoć, njemu je sinula ideja: zašto onoga koga ionako namjerava ubiti, ne bi ubio sada, kad petoro svjedoka može potvrditi da je mrtav već pet minuta, da je, dakle, bio mrtav i u doba kad ubojice nije ni bilo u blizini?

— Nije glupo smišljeno — rekao je inspektor.

— Tako se vratio i predstavio se kao bolničar. Nagnuo se nad čovjeka, gradeći se da ga pregledava, mi nismo mogli vidjeti što radi, zaklonio ga je sasvim, i tako mu je zario nož u leđa. Onaj se još jednom trgnuo, ali nije uspio ni otvoriti oči.

— Stvar je jasna — rekao je inspektor.

— I vama se čini? — obradovao se Alojz Pokupec. — Onda se sam ponudio da ode po policiju. Putem je negdje sklonio novac. Ali je primijetio da mu nema fotografije. Tako se morao vratiti i prisustvovati ispitivanju, nije mogao pobjeći odmah, kako je ispočetka namjeravao.

Alojz Pokupec je zašutio. Govorio je do tada poluglasno, na pustome stubištu. Sva trojica su tek sada postali svjesni čudnovatosti situacije u kojoj su se našli. Malo su šutjeli. Onda je inspektor zaustio:

— Da, ali fotografija? Tko je ta Ružica?

— Moja sestra — rekao je ubojica smrknuto.

— Tako sam i mislio — rekao je Alojz Pokupec. — Zbog nje je tražio čovjeka da ga ubije. Ali, sumnjam da su ih ikada vidjeli zajedno.

— Sto je tvoja sestra imala s njime? — upitao je inspektor lažnog bolničara.

— Svašta. I dijete. On ju je upropastio. Objesila se zbog njega, kod kuće, u selu, kad se vratila, isti dan. On nije znao da sam joj ja brat.

Kao da je rekao suviše, ubojica je ušutio i vidjelo se da više ne kani ništa reći. Ci tišini, inspektor je slegnuo ramenima. Potom se okrenuo Alojzu Pokupcu:

— Kako ste znali da će vas napasti?

— Slučajno. Primijetio sam da se on stalno za nečim osvrće. A kad sam podizao fotografiju s poda, on je to vidio, a ja sam vidio da on vidi. Tada mi je bilo jasno da je slika njegova.

Inspektor je čovjeku nataknuo lisičine. Potom je pružio ruku Alojzu Pokupcu, malo uzdahnuvši.

— Dođite sutra — rekao je. — Da načinimo zapisnik. I da nešto popijemo kod Franje.

Tako su otišli, a Alojz Pokupeć ostao je sam u hodniku. Onda se polako popeo do stana i tiho ga otključao, da ne probudi gazdaricu. Ci predsoblju je zastao, uzdahnuvši, malo sjetan. Sve je opet počinjalo: prvo će se svući, onda će odigrati partiju šnapsa sa sobnim drugom, a na kraju će se, pun društvenih obzira, samački odšuljati na prstima u kupaonicu.

Frizer za muške

Prva faza: čitanje novina

— Ima svakakvih paradoksa, ali ova će mi brijačnica valjda zauvijek ostati zagonetna — misli profesor Starec, otvarajući vrata lokala na Srednjacima kojemu na izlogu piše: Frizer za muške »Robert«. Dvojica sjede u naslonjačima: poštar zadužen za ovu četvrt, koji je već obavio posao (njega šiša pomoćnica) i jedan računovođa u miru koji govori glasno i kojega majstor brije, dok mu je vijenac kose što rubi preplanulu i malo nepravilnu ćelu posve nepodšišan. Ma stolicama za one koji čekaju red sjede dvojica sredovječnih ljudi: vlasnik privatne voćarnice, koja se nalazi u istoj kući, i neki plavokos čovjek, vjerojatno stanar iste zgrade, jer na nogama ima samo papuče.

— Dobar dan, gospodine profesore! — Sjedokosi majstor smije se srdačno, dok mu oči bljeskaju iza naočala. — Dugo vas nije bilo?

— A, eto, poslovi, polugodište, ocjene, znate kako je — govori profesor Starec, ispuštajući meku i njegovanu brijačevu ruku, pa vadi iz džepa novine i sjeda kao da će čitati, a zapravo ispod oka gleda, osluškuje razgovor i uživa u ugođaju, a u sebi kaže: — Hvala bogu, sve je isto kao i prošli put.

Profesor Starec je čovjek i nastavnik staroga kova, gotovo lirski odan svome poslu i svojoj znanosti — fizici — pomalo filozof i još više pjesnik, pa to donekle objašnjava zašto tako voli ovu brijačnicu koju je sasvim slučajno otkrio, i to na posve neočekivanom mjestu. Clz to, premda već više od trideset godina živi i radi u Zagrebu, ostao je pomalo provincijalac: voli on dolaziti često na ista mjesta, drage su mu stalne navike, voli da

ga poznaju i trafikant, i krojač, i šef samoposluživanja na uglu, nije mu mrsko ni poslušati intimne jadicovke susjeda na stubištu, drago mu je biti među ljudima koje poznaje, i možda zato i nema jako velikih prijatelja.

Zato on voli i ovu brijačnicu, premda mu nikako nije jasno kako se ona — takva — našla baš tu, u novome naselju, a ne negdje u starome dijelu grada. Ona ima isti onaj ugođaj, isti miris, pa donekle čak i istu društvenu ulogu kao i brijačnice u provincijskim gradićima: ljudi dolaze u nju ne samo zato da se šišaju i briju, nego i da se vide, da čuju novosti, da porazgovaraju o nogometu, politici i cijenama, a da se nikada ne susreću nigdje drugdje nego samo tu, u tome prostoru zasićenom mirisom kolonjske vode i sapuna za brijanje. — To je valjda zato što su u ovome kraju nastanjeni mnogi ljudi koji su se tek prije nekoliko godina doselili iz unutrašnjosti, pa im treba da, barem po nečemu, zadrže stare navike — misli profesor Starec. — Doista, sve je ovdje kao u onim pravim, starim brijačnicama: majstor zna mušterije po imenu, novine što vise na vješalici, u drvenom okviru, prastare su, pomoćnici se brijač obraća s »dijete«. A sve to u jednome od mnogih lokala, smještenih u prizemlju jedne visoke i duge, osmorokatne stambene zgrade.

Tako razmišlja profesor Starec dok sluša kako računovođa govori o svojim pothvatima iz doba kada je radio:

— A ja njemu: »Ako sam računovođa, nisam budala, i ovako se varati ne dam!« i lijepo zalupim vratima! — On u zrcalu pomno provjerava kakav je dojam ostavila njegova priča na majstora i ljude otraga. A majstor, koristeći se trenutkom tišine, koji je nastao nakon efektnog kraja priče, prilazi izlogu u koji je dotle neprestano pogledavao i odgrće zastor. Vani se vidi prostor s dosta parkiranih kola, pa posve uska cesta na kojoj se automobili jedva mimoilaze, pa onda nogostup i napokon dio iste ovakve zgrade koja je, za razliku od ove plave, obojena zeleno, i zastakljen ulaz u bankovnu podružnicu do kojega se dolazi

preko nekoliko stuba: ljudi užurbano ulaze i izlaze, jer se banka zatvara u četrnaest i trideset.

— Dijete — kaže majstor — daj, promijeni ovu periku u izlogu, stavi onu crvenu. — Pomoćnica ostavlja poštara, pa na poprsje lutke meće jarkocrvenu vlasulju, onda naginje glavu i gleda kritički.

— Dobro je — kaže majstor.

— A jednom opet — nastavlja računovođa — pozove on mene k sebi... — Ali, tu mora zastati. Začuo se jak, metalni tresak. Svi se okreću prema ulici, profesor Starec ustaje sa svoje stolice, prilazi vratima. Vani su se sudarila dva automobila.

Čak i poštar i računovođa ustaju sa svojih stolica. Dva kombija, jedan crn, a drugi plav, stoje, prednjih dijelova zabušenih jedan u drugi, pred bankom. Oko njih vlada nekakva strka, neki ljudi nešto donose i odnose, dok neki drugi, oni iz crnog kombija, stoje i gledaju ih, sa čudnim izrazom na licu. Zatim trojica ljudi uskaču u plavi kombi kojemu je motor stalno radio (vidi se po plavim oblačcima dima što izlaze iz ispušne cijevi), pa plavi kombi brzo kreće, dok ljudi iz drugog vozila gledaju za njim, stojeći na cesti, a zatim počinju mahati i vikati. Razbijeno staklo leži po asfaltu, vide se neki prolaznici kako pritrčavaju i govore nešto putnicima crnoga kombija. Neki ljudi izlaze iz banke, svi se vrte oko nepomičnog vozila.

— Pobjegao je! — viče računovođa, udarajući pesnicom jedne ruke o dlan druge.

— Dobro je — kaže majstor, kao s nekim olakšanjem. — Glavno je da nema mrtvih i ranjenih.

Druga faza: šišanje

— Moram ja to vidjeti — mumlja bivši računovođa, pa, nagnuvši se nad umivaonik, brzo ispire ostatke sapunice s lica, onda se hvata za novčanik, ali se odmah zatim prisjeća da će se

zacijelo još vratiti da s drugima prokomentira događaj, te stoga veli: — Odmah dođem! — i istrčava van. Plavokosi susjed i vlasnik voćarnice se zgledaju, pa i oni izlaze za njim. Majstor stoji kod izlaza s rukama na leđima, promatrajući okupljene ljude i među njima blijede putnike crnoga kombija što, gestikulirajući, nešto objašnjavaju čovjeku u tamnom odijelu koji je blijed kao i oni, premda se nije dovezao s njima, i koji se svaki čas hvata za glavu, dok mu na čelo padaju pramenovi unatrag začašljane i malo masne kose. Preko majstorova ramena, profesor Starec vidi kako se računovođa umiješao u gomilu i kako je već uzeo riječ, pa nešto objašnjava, busajući se u prsa, tvrdeći valjda kako je i on bio očevidac. Njegova ćela bljeska među drugim glavama, na kojima se usne miču, već vlažna od kiše što je počela sipiti.

— Izvolite, gospodine profesore — kaže majstor, i dok profesor sjeda u stolicu, dodaje smiješeći se: — On uvijek želi biti nekakav junak — misleći time zacijelo na računovođu koji sad vani gestikulira sve žešće.

— Sišanje, najprije — kaže profesor Starec i ustanovljuje da u zrcalu može dosta dobro pratiti što se vani događa, samo što mu zastor s unutarnje strane izloga zaklanja jedan dio prozora, pa vidi samo glave (računovođinu prije svega) i vlažni krov automobila kojemu je smrskan prednji dio.

— Ja se čudim — kaže poštari koji je sada prvi put otvorio usta — što ovdje još nitko nije izgubio glavu. — Nagnuvši se na stolici, nastoji istisnuti malen prištić iznad obrve. — Napravili su tako uske ceste u ovom kraju, kao da ne znaju koliko tu ima automobila. Ne čudim se što se svaki dan sudaraju.

Ali, majstor ne obraća pozornost na nj. On prepušta pomoćnici da naplati i jedva odgovara na poštarov pozdrav, dok ovaj izlazi, a profesor Starec ga vidi kako prilazi gomili.

— Kako ste, gospodine profesore, što ima novo kod vas?

— Pa tako, kažem vam, uvijek isto — odgovara profesor, gledajući u zrcalu čas majstora, a čas opet prizor koji se odigrava

vuni. Drago mu je što majstor ne dopušta da događaj koji se /bio poremeti idilični ugođaj njegove brijačnice. Po tome zaključuje daje taj sjedokosi čovjek (kod kojega je već ranije primijetio znakove iznimne pronicljivosti) osjetio zbog čega on, profesor Starec, dolazi ovamo čak s drugog kraja grada.

Vrata se naglo otvaraju.

— Opljačkali su! — uzvikuje računovođa, dok mu se čela sjaji, i dok pokušava doći do daha. Profesor Starec primjećuje malo sapunice iza njegova lijevog uha, pa se smiješi.

— Koga? — pita majstor začuđeno i s nevjericom.

— Auto! — dahće knjigovođa. — Milijuni!

— Koji auto, kakvi milijuni? — pita opet majstor, kao da ima posla s bolesnikom i dodaje: — Ta, sjednite, čovječe, popustit će vam srce! — Računovođa poslušno sjeda, a zatim odmah skače na noge, kao da je sjeo na ježa, uznemireno se osvrće i hvata dah.

— Auto — govori on — opljačkali su auto. Onaj kombi vozio je novac u banku. Oni su se namjerno sudarili! Imali su pištolje! A meni se i činilo, dok sam ovdje sjedio...

— Koliko je bilo napadača? — pita profesor Starec.

— Trojica.

— A čuvara?

— Četiri — računovođa odgovara poslušno poput đaćića. Valjda mu se čini da sad profesor nekako preuzima stvar u svoje ruke.

— Kamo su pobjegli? — pita majstor.

— Prema Trešnjevki, kažu — veli računovođa. — A i ja sam vidio...

Vani se čuje zavijanje sirena. Nekoliko plavih automobila stiže u ulicu s raznih strana. Profesor Starec vidi u zrcalu kako policajci u odorama i u civilu prilaze grupi, pa oni u uniformama nastoje rastjerati gomilu, a oni u civilu razgovaraju s blijedim ljudima u njezinu središtu.

— Evo ih! — uzvikuje računovođa i istrčava van. Druga dvojica, stanar i vlasnik voćarnice, više se i ne vraćaju. Majstor sliježe ramenima, gleda u zrcalu profesora, pa kaže:

— Svašta — i dodaje: — Onda, rekli smo šišanje, je li tako?

Profesor Starec se pita, hoće li mu sve ovo pokvariti zadovoljstvo dolaženja u ovu brijačnicu: ona, eto, nije više obična, provincijalna, za nju će se — bar u njegovoj svijesti — zauvijek vezati događaj o kojemu će pisati sve novine. Još ne zna što da misli o tome. Povjerenje mu vraća jedino majstor Robert, koji ga staloženo počinje šišati i, nastojeći mu odvratiti pažnju od prozora na ulicu i tako zbrisati loše dojmove, zaušćuje:

— Zbilja, nikada vas nisam pitao, za koga vi ono navijate?

Ali, profesor Starec ne odgovara. On u zrcalu gleda kako računovođa, tamo na ulici, u središtu stiske, dok su sve oči uperene u njega, razgovara s jednim od policajaca u civilu (inspektorom?), obilno gestikulirajući. On stalno pokazuje prema brijačnici, pogledavajući svaki čas prema njoj, i govoreći brzo. Inspektor također gleda prema lokalu, a onda se i upućuje prema njegovim vratima, a računovođa stupa za njim, naporedo s jednim visokim policajcem u uniformi. Najhrabriji iz gomile također se približavaju. Inspektor ulazi u brijačnicu, a za njim policajac, pa računovođa, sav se sjajeći od sreće.

— Dobar dan — kaže inspektor. — Molim vaše osobne iskaznice.

Treća faza: pranje kose

Inspektor razgleda profesorovu iskaznicu, gleda njegovo lice u zrcalu i uspoređuje ga s fotografijom, zatim kaže zamišljeno:

— Vi stanujete u Voćarskoj?

— Da.

— Kako to da se šišate čak ovdje, na Srednjacima? — Profesor Starec, zbunjen, pokušava ustati, ali mu inspektor

stavlja ruku na rame i kaže: — Sjedite, sjedite — pa ga i dalje gleda upitno.

— Tako, ne znam, sviđa mi se ovdje, odgovara mi... — petlja on, osjećajući da je sad još više sumnjiv i da je zapravo teško racionalno objasniti njegovu prisutnost na tom mjestu. Ali, upomoć mu priskače majstor Robert:

— Profesor je naša stara mušterija. On se brije i šiša samo kod mene. — Inspektor na to ništa ne odgovara, nego se osvrće po brijačnici, stručnim okom razgledava predmete u njoj, baca ovlaštan pogled na mladu pomoćnicu koja se sva osuta crvenim pjegama po licu i zbunjeno čupka plastiku presvlake na stolici, zatim odlazi i zaviruje u stražnju prostoriju, pa se potom vraća i ne obraćajući se nikome izravno, pita:

— Sto ste vidjeli?

— Evo ovako: prvo se čuo tresak... — počinje računovođa, pristupajući korak bliže, ali ga inspektor prekida:

— Vas sam već čuo. A vi? — on se okreće profesoru.

— Čuo se tresak — veli ovaj, sabirući se — pogledali smo van i vidjeli da su se sudarili. Vidjela se i neka strka, nešto su nosili...

— Nije vam to bilo sumnjivo?

— Pa, sad vidim daje moglo biti, ali u onom času... Odavde se vidi samo dio ulice, nismo znali o čemu se radi. Ja sam pomislio da se boje da će se auto zapaliti, pa da zato uklanjaju stvari.

— Niste vidjeli kamo su otišli?

— Prema Trešnjevki — ubacuje računovođa.

— To se odavde ne vidi — staloženo veli profesor Starec. — Vidjelo se samo da su odjurili prema zapadu, ali su možda negdje i skrenuli.

— Možete li se sjetiti još nečega?

— Ne.

— A vi? — inspektor se okreće brijaču.

— Ja sam vidio još manje. Brijao sam gospodina — kaže on, pokazujući na računovođu.

— Dajte mi vaše adrese — veli inspektor, pa ih zapisuje u notes. Potom daje znak pozorniku, ozbiljnom i brkatom, pa obojica izlaze. Računovođa gleda za njima, zatim se okreće prema brijaču i profesoru, zaušćuje da nešto kaže, a izraz mu je prijekoran kao da ne može razumjeti kako oni tu mirno sjede, dok se vani događaju onakve stvari. Ipak, opet zatvara usta, pogledava ih još jedanput, a onda trčkaravim korakom izlazi i otpuće se prema gomili. Majstor se smješka:

— Eto, vidite, kakvi su — veli — još su u stanju da počnu i vas sumnjičiti. — On je mirno namjestio iza profesorova vrata posudu za pranje kose, pa sad počinje sapunati.

— To im je dužnost — odgovara profesor Starec i zamišljeno gleda u zrcalu što se vani zbiva. Ondje se zaustavio još jedan auto, došli su ljudi u bijelim kutama, donijeli su neke aparate, pa se s njima motaju oko ulupljenog kombija, na nekoliko strana sijevaju blicevi, vrata banke su zatvorena i ondje se vide neki ljudi (među kojima je i računovođa) kako, pristonivši ruke s obje strane lica, zaviruju u prostorije podružnice. Opažajući da profesoru nije do razgovora, brijač neko vrijeme šuti i gleda van. Ondje se vidi kako je većina ljudi iz policije ušla u banku, a vani su ostala samo dvojica stručnjaka u bijelim kutama koji nešto rade oko auta. Majstor prilazi izlogu i opet gleda kroza nj, držeći vlažne ruke na leđima, pa zatim kaže ne osvrćući se:

— Dijete, loša je ova crvena perika. Daj je skini, molim te, i stavi onu crnu. Ova se čini kao očerupana. —Tiho mrmljajući, pomoćnica odgrće zastor na izlogu, skida crvenu periku s lutke i stavlja crnu. Ovaj put je pažljivije namješta, zaglađuje joj vlasi i popravlja razdjeljak. Upitno gleda u majstora, a ovaj kima glavom, odobravajući. I dodaje:

— Možeš ići kući, dijete. Vidimo se sutra u sedam. — Pomoćnica skida kutu i oblači ogrtač, namješta pred zrcalom

kosu i ovratnik bluze. Pozdravlja, crveni se, izlazi. Na vratima susreće računovođu koji, samo gurnuvši glavu u brijačnicu, veli:

— Neće da kažu koliko su odnijeli. Ali, ja sam se raspitao. Čini se da je bilo oko osam milijuna. — Majstor ispušta otegnut zvižduk, namigujući profesoru koji ga gleda zabačene, nasa-punane glave. Računovođa opet odlazi, dobacujući: —Vraćam se!

CJ brijačnici je samo za trenutak tišina, potom se vrata opet otvaraju. Unatrag zabačene glave, profesor Starec teško može vidjeti tko je ušao. Ipak, nazire visokog čovjeka u radnom odijelu, razdrljenih grudi, iz kojih strše čuperci riđih dlaka. On zastaje na sredini, gleda u profesora tako pozorno da se ovaj počinje osjećati neugodno, te zato hini da je sklopio oči, ali i dalje viri ispod kapaka.

— Izvolite samo — kaže mirno majstor, smiješeći se. — To je tamo, otraga. — Čovjek otvara vrata stražnje prostorije, i unosi onamo sanduk koji drži u ruci, a na vratima se još jedanput okreće i gleda u profesora. Napokon nestaje u polutama. Istom kad zatvara vrata, čuje se kako škljoca prekidač i ispod vrata dopire trak svjetla.

— To je vodoinstalater — kaže majstor Robert, sa smiješkom. — Kaplje nam cijev tamo otraga.

Sapunica šumi u profesorovim ušima.

Četvrta faza: brijanje

— Jest, osam milijuna! — računovođa je opet nahrupio u brijačnicu, zadihan. Majstor, sušeći profesoru kosu, začuđeno diže obrve, ali ne kaže ništa. — Svi to kažu, raspitao sam se — nastavlja računovođa, s mnogo manje oduševljenja nego što je počeo. — Sto kažete, a? Kao na televiziji, ti boga!

— Mmmmm — mumlja majstor nezainteresirano. Računovođa ih obojicu gleda kao da su luđaci koji nisu svjesni

situacije u kojoj se nalaze. Zaušćuje da nešto kaže, potom se predomišlja, a onda se hvata za novčanik i veli svadljivo:

— Da vam platim! — On pruža novčanicu, držeći je nekako gadljivo, kao da njome želi uvrijediti majstora Roberta, kao da kaže: »Evo ti, gladna godino, ti samo radiš i misliš na zaradu. A ja sam iznad toga.« Profesor Starec vidi sve to i smiješi se, simpatičan mu je računovođa ali, simpatija kao da nije obostrana, jer računovođa i njemu dobacuje preziran pogled, pa hvata kvaku. Zastaje, kao da želi nešto uvredljivo reći, ali ne nalazi ništa, pa izlazi.

— E, da, takav je on — komentira majstor. — Sutra će doći kao da ništa nije ni bilo. Preko noći, njegova će uloga u ovome događaju toliko narasti, da će postati glavni lik. I neće biti ni svjestan da laže.

Dok mu majstor suši kosu, profesor Starec se pita zašto li se vodoinstalater zatvorio kao kod svoje kuće u stražnju prostoriju. I protiv svoje volje, kroz zujanje fena pokušava razabrati čuje li se odanle kakav štropot. Kao da je pogodio njegovu misao, brijač kaže:

— Odličan instalater. Poznajem ga već dugo. — I pokazuje glavom prema stražnjoj prostoriji. — Samo je malo čudan.

Majstor počinje sapunati profesorovo lice, a ovaj se ugodno zavaljuje u naslonjač i sklapa oči, razmišljajući o događaju koji se zbio. Kako su zločinci uspjeli da njihov kombi i poslije sudara bude sposoban za vožnju? Da mu nisu namjestili specijalan branik? Jesu li pljačkali profesionalci ili pak obični građani na koje nikada nitko ne bi posumnjao?

Vrata stražnje prostorije naglo se otvaraju. Ridi majstor u radnom odijelu stoji na pragu gledajući u brijačnicu. Kad vidi da je profesor Starec još tu, na stolici, začuđeno diže obrve, malo zastaje, onda pogledava u brijača nekako upitno. Me prestajući sapunati profesorovo lice, brijač pita:

— Gotovo?

— Što?

— Je li gotova cijev, pitam?

— Jest. — Čovjek ide prema sredini prostorije, zatim prema vratima, pogledavajući i dalje na profesora.

— Onda dobro, do viđenja, kaže brijač. — Čovjek nešto mrmrlja, izlazi, a zatim ga vide kako brza niz ulicu.

U radnji je opet tišina, majstor Robert i profesor Starec su sami. Ni jedan ni drugi ništa ne govore. Ipak, među njima se nešto događa: njihovi se pogledi sve češće susreću, majstorov upitan, kao da želi nešto proniknuti, nešto pročitati s profesorova lica, a profesorov je pogled sve tvrdi, on, napokon, više ne ispušta brijača s oka. Do tada su se gledali u zrcalu, sad se brijač nagnuo nad profesora i brije mu podbradak. Najednom, njihove se oči ne odvajaju jedne od drugih.

— Koliki će biti vaš dio? — pita profesor Starec tihim glasom.

— Dio čega?

— Opljačkanog novca.

— Što vam je, o čemu govorite? — Brijač hini iznenađenje, ali mu to slabo uspijeva. Njegovi živci, koji kao da su do sada bili napeti, najednom popuštaju, i ruka mu počinje drhtati. Ona drhti još jače, kad profesor Starec izušćuje:

— Sve mi je jasno. Nije loše smišljeno.

Nastaje stanka u kojoj se čuje samo struganje britve po jakoj profesorovoj bradi.

— Hoćete li da se nagodimo? — pita brijač tiho, kao da moli.

— Ne. Prijavit ću vas.

Profesorovi mišići su zategnuti, on čestita sam sebi što i dalje svakoga jutra gimnasticira. Naglim, neočekivanim pokretom, on spuzne niz stolicu, tako da mu glava dođe sasvim nisko, gotovo na onu površinu stolice na kojoj se sjedi. Istodobno, on se izvija i skače na noge, pa se okreće. Na mjestu gdje se maloprije nalazio njegov vrat, plastika je rasparana širokim potezom britve.

U istom času brijač gasi svjetlo, čvrsto steže britvu u ruci, i u polutami se upućuje prema profesoru. Ovaj se pribija uza zid. Brijač je najmanje dvadesetak kilograma teži od njega. Profesor gleda oko sebe: nigdje nikakva oruđa kojim bi se branio. Brijač zamahuje. Profesor se saginje i čuje kako čelik struže o zid iznad njegove glave. Sada ga brijač ljevicom hvata za grlo i pribija ga uza zid. Polako prinosi britvu njegovu vratu, nastojeći da sve obavi jednim potezom.

Vrata se otvaraju, inspektor stoji na pragu.

Peta faza: ćaskanje

U prvi mah inspektor zastaje, jer su mu oči nenaviknute na tamu. Profesor Starec ispušta kratak, ali dovoljno glasan uzdah. Brijač za to vrijeme posljednjom snagom pokušava britvom dosegnuti njegov vrat. Tada, shvativši što se događa, inspektor, još dosta mlad i uvježban, baca se dugim skokom na majstora Roberta. Ovaj ispušta profesora, i za čas se on i inspektor grčevito valjaju po podu. Pozornik, koji je također zastao na pragu, pali svjetlo, fluorescentne cijevi najprije žmirkaju, a zatim svjetlost preplavljuje prostoriju. Policajac otkopčava palicu, pritrčava onoj dvojici, malo zastaje, bojeći se da ne udari svoga pretpostavljenog. S dva kratka i odmjerena udarca pogađa brijača u ramena: njegov stisak popušta, inspektor se izvlači iz njegova zagrljaja, brijačeve ruke, dok ga dižu, više kao mrtve.

— Sto se tu događa? — pita inspektor zadihano, otirući prašinu s odjeće.

— On je sudjelovao u pljački banke — kaže profesor Starec tiho. — Možda je i njezin organizator.

— On? Pa nije izlazio odavde!

— Ipak je sudjelovao. Pogledajte u stražnju prostoriju. Vjerujem da je cijeli plijen tamo. — Me čekajući naredbu, pozornik ulazi u stražnju prostoriju. Na vratima se skupila gomila

radoznalaca, u prvom redu profesor Starec vidi računovođinu ćelu. Ovaj šuti, začudo. Šute svi, pa i profesor, koji se ne odvaja od zida. Iz stražnje prostorije čuje se štopot, jer policajac pomiče stvari, onda njegov glas:

— Novac je ovdje!

Među gledaocima čuje se žagor, i računovođa nešto govori. I inspektor ulazi onamo, zatim on i policajac izlaze noseći zatvoren sanduk, pa se policajac brzo vraća da pripazi na brijača.

Profesor Starec prilazi umivaoniku i spira sapunicu s lica, zatim se osvrće za čistim ubrusom. Podignuvši glavu, vidi kako je inspektor ušao u službeni auto, predao sanduk drugom policajcu i sad govori preko radija, prilično uzbuđen. Računovođa prilazi bliže, tapše profesora po ramenu, htio bi nešto reći, ali mu policajac pokazuje vrata. Inspektor se vraća. Profesor Starec sjeda na stolicu i pali cigaretu.

— Objasnite što je bilo — kaže inspektor, gledajući ga i dalje sumnjičavo, kao da nije siguran nema li i on veze s pljačkom. — Zašto vas je htio ubiti?

— Zato što sam otkrio da ima veze s pljačkom.

— Kako?

— Pa evo. Ovdje je malo prije bio neki čovjek, visok, riđ, kojega je majstor predstavio kao vodoinstalatera. (Jšao je u stražnju prostoriju, zatvorio vrata i nije ga bilo petnaestak minuta. Odande se nije ništa čulo i meni je to bilo čudno. Kad je izašao, majstor ga je pitao je li cijev gotova, a on ga je gledao kao da ne shvaća.

— To još ništa ne znači.

— Slažem se. Ali, kad je odlazio, majstor mu nije ništa platio, niti je ovaj to tražio. A što je najvažnije, nije ponio svoj sanduk za alat, nego ga je ostavio tamo otraga. To mi je bilo čudno. To je isti onaj sanduk u kojemu je bio novac koji ste vi upravo odnijeli.

Među gledaocima, koji šute i pozorno promatraju, osjeća se neko kretanje, kao kad se ljudi u kinu vrpotje na svojim sjedalima za vrijeme kakva napetog filma. Računovođa netremice gleda profesora. Ima li u njegovu pogledu zavisti?

— Hm — veli inspektor. — Čini se da ni to još sigurno ne dokazuje da je brijač bio u vezi s pljačkašima. Ovo što ste rekli nije dostatno. To jest neki trag, ali slab.

— Da, ali tu su i perike.

— Perike? — Svi, kao i inspektor, podižu obrve od čuđenja.

— Da. Vidite li onu lutku u izlogu? Ma njoj je perika, i to crna. Je li tako?

— Da.

— E, vidite, kad sam ja došao, bila je plava.

— Još ne shvaćam.

— Neposredno prije pljačke, majstor je otišao do izloga i stao je u ovaj, evo, kut. — Profesor Starec ustaje, odlazi onamo, a inspektor za njim. — Odavde se vidi ulica na tristo metara daleko, je li tako? E, kad se pojavio auto s novcem, on je naredio pomoćnici da promijeni periku, da stavi crvenu.

— Jest, sjećam se! — viče računovođa.

— To je bio signal za pljačkaše. Oni su bili negdje u blizini, pa su izletjeli, sudarili se, uzeli novac, nestali.

— Da, ali sada je crna perika — kaže zamišljeno inspektor.

— Kad ste bili ovdje, ispitali nas i otišli, on je naredio da se skine crvena perika i stavi crna. To je bio znak za onoga čovjeka, tobožnjeg vodoinstalatera. On je za vrijeme pljačke čekao negdje u blizini, pljačkaši su mu, bježeći, predali novac, i on ga je u sanduku donio amo.

— Kako ste vi sve to znali?

— Nisam znao, pretpostavljao sam. Odlučio sam pokušati, pa ako ne uspije, onda okrenuti na šalu. Ipak, zagrizao je.

Cl gomili nastaje žagor, čuju se komentari, računovođa je već skupio publiku i počeo se pomalo pretvarati u glavnu ličnost cijeloga događaja.

— Kako to da ste vi došli? — pita profesor Starec.

— Slučajno — kaže inspektor. — Htio sam vama dvojici postaviti još nekoliko pitanja. — On se smiješi profesoru.

Svi su zastali, u brijanici je na trenutak zavladała tišina. Dvojica policajaca odvođe brijanča. Publika se sada, s vrata, ogledava po brijanici, ljudi zvjeraju po zidovima i zaviruju u zrcala, kao da su došli u muzej. Profesor Starec zna da će brijanica sutra biti zatvorena (pomoćnica će možda ipak doći u sedam sati), a prolaznici će zastajati i viriti unutra.

— Idemo — kaže inspektor. — Treba sastaviti zapisnik. To će biti brzo gotovo.

— Madam se da ću se još stići negdje dokraja obrijati — tiho kaže profesor Starec.

Pritom misli na jednu od onih asepticnih, bezobličnih brijanica u središtu grada, gdje svi šute i nitko nikoga ne poznaje.

Postolar i vrag

1. Obrtnici

Istini za volju, bila su dva postolara.

A bilo je i drugih: limar Mikec, krojač Lovriček i, napokon, Zdenčec, koji je proizvodio gumbе. A bio je još i potpredsjednik kućnog savjeta, koji nam je ovdje osobito važan, ne samo zato što je bio zadužen za to dvorište u gornjem dijelu Preradovićeve ulice u Zagrebu, za njegove komunalne, socijalne i međuljudske probleme, nego i stoga što će nam baš on biti vodičem kroz život toga širokog, ali vlažnog i sivog prostora, zato što ćemo osluškiivati njegove misli o onome što se događalo. A to što se događalo, događalo se najviše između dvojice postolara.

Situacija je bila krajnje neugodna, a potpredsjednik nije tu mogao ništa, jer je ona nastala ne samo prije početka njegova mandata, nego i prije no što se uopće i doselio u tu zgradu. Nikako nije mogao shvatiti kako se to dogodilo i kome je to promaknulo, te je dvojici postolara odobreno otvaranje lokala u istoj kući, u istome dvorištu, vrata uz vrata. I samo se po sebi razumije da je on — a i svatko drugi — pri takvome stanju mogao samo krpariti, nastojati da se sve ipak nekako odvija, da ne dođe do eksplozije od koje su, i on i svi drugi, u dvorištu prestano strahovali.

Jer, sve je bilo naopako: majstori postolari — Jakšec i Radočak — nisu, dakako, razgovarali, svaki se od njih ponašao kao da onaj drugi uopće ne postoji, i to se prenosilo na njihove žene koje su im pomagale u poslu, na sinove koji su se spremali da ih naslijede, pa čak i na neozbiljne pomoćnike. A opet, okolnosti nikako nisu dopuštale da jedan drugoga potpuno

ignoriraju. Njihova dva lokala nekada su bili jedna prostorija, dijelila ih je tanka drvena pregrada kroz koju se — i protiv volje — čulo baš sve: i tuckanje čekića po potplatu, i nakašljavanje, i najtiša, makar i šaptom izgovorena riječ, i jecaj, i uzdah. Tako je bilo nemoguće da majstori ne upoznaju jedan drugome karakter, obiteljske probleme (jer obitelj bijaše vezana uz radionicu), odnos prema pomoćnicima, pa čak i poslovne tajne, planove. Konkurent je uvijek prvi saznavao za nov materijal što ga je koji od njih nabavio, za nove modele za iduću sezonu, za tajne novih tehnoloških postupaka.

Dakako, to je dovelo do toga da se u dvije radionice razvio jedan način ponašanja koji bijaše uvjetovan postojanjem suparnika: nije se zborilo o planovima, govorilo se namjerno krivo da se zavara protivnik, a razrađen je — noba je strane — i sustav nečujnih migova i signala kojima se moglo nešto važno reći, a da to protivnik ne čuje. Osim toga, svaki je postolar svagda nastojao postići da mu modeli ni u čemu ne budu slični suparnikovima (koliko je to moda dopuštala), jer bi se svaka sličnost smatrala uvredom vlastitoga obrtničkog dostojanstva. Tako je način života, pa i način proizvodnje svakoga od njih — usprkos najtemeljijem međusobnom ignoriranju — bio dokraja određen postojanjem ono g drugoga, i mnogi su se u dvorištu pitali bi li oni uopće znali raditi jedan bez drugoga.

A potpredsjednik se kućnoga savjeta pitao bi li oni znali i prodavati svoju robu da nemaju jedan drugoga. Čim bi se začuli koraci mušterije po popločanom dvorištu, oba bi postolara, poput kukavica na starim urama, iskočili iz svojih radionica i pozdravili mušteriju. Nisu je pozivali niti vukli za rukav, jer bi to bilo neloyalno, nego su samo stajali pred vratima. Mušterija bi obično razgledala najprije log majstora Radočeka, jer je on bio bliže ulici, a zatim bi bacila pogled i u onaj drugi, Jakšecov, pa bi se odlučila i ušla ujedan od dućana. Dok bi ona unutra birala za sebe cipele, drugi bi majstor već kroz pregradu čuo što traži,

pa bi to pripremio, znajući da će mušterija sigurno ući i k njemu. Jedan drugome postolari su bili najbolja reklama.

Svima u dvorištu to je stanje smetalo, svima je — a ne samo potpredsjedniku kućnoga savjeta zaduženom za to pitanje — išlo već na živce pretvarati se i cirkusirati, nastojati biti ljubazan s obojicom postolara i slušati njihove međusobne optužbe, nasamo, po kutovima dvorišta. Onaj koji bi malo duže porazgovarao s Radočakom, mogao se nadati da će ga Jakšec sumnjičavo gledati, a onaj koji bi s Jakšecom popio gemišt, mogao je unaprijed znati da će Radočak odbiti da mu podoni cipele — ako bude tako neoprezan da mu ih donese — izgovarajući se da nema vremena. Da su se postolari međusobno svađali, sve bi možda bilo lakše, ali živjeti u neizvjesnosti bilo je svima teško. Svi su čekali da se dogodi nešto veliko, nešto gadno, i da svemu već jednom bude kraj. I zato je svima — i limaru, i krojaču, i proizvođaču dugmadi, i potpredsjedniku kućnoga savjeta — laknulo onoga jutra potkraj srpnja, istom što su se postolari vratili s odmora. Valja, naime, znati, da su oni istodobno odlazili na dopust, bojeći se da se u njihovoj odsutnosti nešto ne dogodi. Toga vrućeg i smrdljivog jutra, kad je cijeli grad bio živčan, svadljivci od zore svadljivi a pijanci već od rane zore pijani, obrtnicima iz dvorišta je laknulo.

Ustanovilo se da su radionice obojice postolara opljačkane, poharane i demolirane, i daje odneseno sve što je u njima vrijedilo.

2. Alati

— Mije im suđeno da se razdvoje — rekao je Mikec, limar.
— I umrijet će skupa.

— Mije nama suđeno da ih se riješimo — rekao je Lovriček, krojač.

— Mije nikome ništa suđeno, treba misliti na sebe — rekao je Zdenčec, proizvođač gumba.

I trebalo je, doista. Pokazalo se da je odnesena prilična količina novca i materijala. Odakle sve to baš u obje radionice, baš nakon godišnjeg odmora, to je tek trebala pokazati istraga. Tek, prva vijest koja je o pljački procurila kad se pojavila policija, bila je ta da se pljačka isplatila, i da majstori — ne zna se kako — mogu dokazati koliko su novca i materijala imali u radionicama.

A policija je došla onako kako se moglo i očekivati: svaki je od dvojice postolara, neovisno o drugome, potrčao u stanicu, ušli su u dvije različite sobe i ondje ispričali svoje priče. Onda su dvije komisije krenule na uviđaj, ali se stvar na policijskome hodniku ipak objasnila, pa je došla samo jedna komisija. Majstori na to nisu rekli ništa. Komisiju je na dvorištu dočekao potpredsjednik kućnog savjeta (koji je, na neki način, naš junak), objasnio je stanje u dvorištu, ljudsko, socijalno i komunalno. Saslušali su ga i kimnuli glavom, dopustili da prisustvuje istrazi.

Kao što je rekao Zdenčec, majstor za gumbе, valjalo je brinuti o sebi. Jer, u istrazi su prvi došli na red oni koji su, po naravi stvari, bili najbliži mjestu zločina i koji su, dakako, najbolje poznavali imovno stanje dvojice postolara. Ispitivali su stanare zgrade, ispitivali su obrtnike iz dvorišta.

— Zar vi sumnjate na mene?! — uzviknuo je Mikec, limar, kad su ga upitali što je radio prošle noći.

— Ja? — rekao je Lovriček, krojač, kad su i njemu postavili isto pitanje.

— A što ste vi radili? — drsko je odvratio Zdenčec, proizvođač gumba, kad su i njega isto upitali.

Sva trojica su spavali, svaki kod svoje kuće, svi su bili sami, jer su im žene i djeca otišli na ljetovanje izvan Zagreba. Potpredsjednik kućnoga savjeta pomislio je kako je posve moguće da je pljačku izvršio netko iz dvorišta, ne iz koristoljublja, nego od bijesa.

Majstore postolare ispitivali su odvojeno, i svaki je od njih govorio tako, kao da onaj drugi ni ne postoji. Brzo su ljudi iz policije shvatili kakvi su njihovi međusobni odnosi.

— Ja sam ovdje još od prije rata — rekao je Radočak — i sa svima se dobro slažem. Zapravo, s većinom.

— A što, ne smetam ni ja njemu ni on meni, meni je svejedno, kao da ga ni nema — rekao je Jakšec, kad su ga upitali o njegovim odnosima s konkurencijom.

Potpredsjednik kućnoga savjeta rekao je ljudima iz policije da je u odnosima dvojice postolara štošta moguće. Odgovorili su mu da su već pomislili na to. Ali, dodao je on, opljačkana su oba dućana, a to zamućuje stvar. Rekli su mu da im je i to palo na pamet. Onda je neki stručnjak u bijeloj kuti pregledao brave i ustanovio da je provala obavljena najobičnijim alatom, čekićem i kliještima. To je osnovni alat svakog postolara, ali i drugih obrtnika: ljudi iz policije zaredali su po dvorištu, pitajući obrtnike imaju li čekić i kliješta.

— Imam, kako da nemam — rekao je krojač Lovriček i donio alat, misleći možda da im je zbog nečega potreban.

— Razumije se da imam, ja sam limar — rekao je Mikec.

— Nemam — rekao je odlučno Zdenčec, stručnjak za puca. Ipak su zavirili u njegovu radionicu i našli čekić i kliješta u jednoj kutiji punoj zardalog alata.

Tako su se obrtnici zabrinuli i tiho su vijećali u dnu dvorišta. Dok su ljudi iz policije saslušavali njihove pomoćnike, bojali su se da ovi ne izvale kakvu glupost, radi poreza i takvih stvari. Potpredsjednik kućnog savjeta im se pridružio, pa su tako stajali u krugu, pušeći. (J dvorištu je bila hladovina, ali je s ulice, s užarenoga asfalta, ipak dopirala jara i graja živčanoga grada koji radi dok se drugi odmaraju. Potpredsjednik kućnoga savjeta, koji je bio prodavač u knjižari (sada na odmoru), filatelist i enigmat, razmišljao je o problemu. Nekako mu se činilo da to nije obična pljačka, da krivca svakako treba tražiti u dvorištu, za koje je on, uz to, i zadužen. Upitao je obrtnike što oni o tome

misle, ali Mikec je slegnuo ramenima, Lovriček odmahnuo rukom, a Zdenčec čak i pljunuo. Odmah se potpredsjednik zburnio, shvativši kako obrtnici misle da ih on sumnjiči. Zato je opet otišao vidjeti kako napreduje istraga.

Ondje su raspravljali o tome kako je izvršena provala, naime kojim redom. Između dvaju dućana, na tankome pregradnom zidu, zjapila je velika rupa kroz koju se mogao provući čovjek srednjega rasta. Jedan od ljudi iz policije upravo se i provlačio. Osjetivši se neugodno, potpredsjednik se vratio da trojici obrtnika priopći novost. Ali, oni su samo slegnuli ramenima i vratili se, svaki u svoju radionicu; sada su već otvoreno zazirali od potpredsjednika. Vratio se i on.

Opet ga je kod postolara čekala novost. Zapravo, ljudima iz policije to vjerojatno i nije bila novost, ali je on za to istom sada saznao. Na obje radionice vrata su bila provaljena, oboja čekićem i kliještima. Ali, rupa na pregradi načinjena je nekako drugačije, možda udarcem noge.

— Stvari se kompliciraju — mislio je potpredsjednik — bez obzira na to je li provalnik iz dvorišta ili je došljak. Ako je obio obadvoja vrata, zašto mu je trebalo da razvaljuje zid? Ako je obio prvo jedna vrata, pa kroza zid ušao u drugu radionicu, zašto mu je trebalo da obija i druga vrata? — Razmišljao je kao nad najtežim logogrifom. Pošao je da se posavjetuje s obrtnicima, ali njih nije bilo. Izašao je na ulicu; stajali su uz prozor bifea, preko puta. Mahnuo im je, ali su se gradili da ga ne vide.

3 . Zanati

Premda nikada nije bio u nekim osobito srdačnim odnosima s obrtnicima iz dvorišta, potpredsjednik kućnoga savjeta osjećao se sada osamljenijim no ikada. I on je — kao i toliki drugi — poslao ženu i djecu k rođacima na selo, unaprijed uživajući u samoći i svojim omiljenim razbibrigama: slagat će

marke, prošetati do Save, ići u kino, rješavat će i sastavljati šarade, anagrame i zagonetne posjetnice. Bio je namjerio sastaviti posjetnice za zanimanja koja su postojala u dvorištu, pa je jednu već i smislio: RATO R SOL, a odgovor je glasio POSTOLAR. A, eto, sada se obrtnicima morao baviti na sasvim drugi način; zapravo, nije morao, ali ga je njegov smisao za enigmatiku na to nukao; a oni su se od njega odvratili, pa je mislio kako bi mu sad dobro došlo i ženino gundanje protiv bacanja novca na enigmatske časopise, i zapitkivanje djece, tek da nije sam naspram obrtnika, koji su zajedno.

A, zapravo, nisu baš bili tako složni kako se u prvi mah činilo. Vratili su se, svaki u svoju radionicu, i potpredsjednik ih je stao obilaziti. Nasamu, kao da su čak dopuštali i da je krivac netko iz dvorišta, s time da je, dakako, svaki isključivao sebe.

— Ne znam, ne znam, to može biti svatko — rekao je Mikec, limar.

— Ja mislim da znam i tko je, samo neću reći, zašto da griješim dušu — rekao je Lovriček, krojač.

— Mikec se svadio s obojicom, još prije nego što ste vi doselili ovamo — rekao je potpredsjedniku Zdenčec, proizvođač gumba.

Potpredsjednik je nastojao razmotriti izjave trojice obrtnika. Svi kao da nešto znaju, ali ne žele reći. S druge strane, valjalo je tu uračunati i njihove karaktere, jer su iskazi upravo vjerno odslikavali naravi trojice obrtnika. Potpredsjednik je osjećao potrebu za papirom i olovkom, da sve to sebi nekako grafički predoči, kao na križaljci.

Policija bijaše otišla. Dvojica postolara nisu više izlazili pred mušterije, vidjelo ih se kroza staklo na vratima kako sjede u svojim radionicama, gotovo u istom položaju, razmišljajući. Nisu se pred policijom uzajamno optuživali, jer bi se sve čulo; potpredsjednik je vjerovao da će obojica poslati pismo policiji, s optužbama protiv suparnika. Rupa na pregradnom zidu između njihovih dućana bila je zastrta novinama. Pomoćnici jedva da

su i tuckali svojim čekićima. Dvoumeći kome bi najprije ušao, odlučio se za Radočaka, jer je on bio bliže ulici, pa je to bio nekakav naravni red. Radočakgaje pogledao hladno, nije rekao ništa.

— Recite, majstore — upitao je potpredsjednik — na čijoj je strani ležao izvaljeni komad zida, jutros, kad ste došli?

— To su me pitali i oni iz policije. Sto je, vi se igrate detektiva? Mije, susjede dragi, nigdje ležao taj komad, nije ga ni bilo, barem onda kad sam ja došao, hm, hm.

— Znači, lopov ga je uklonio.

— Ili lopov, ili tko drugi, tko je i sam lopov, ne znam vam ja — Radočakje biojedak.

— Jeste li se, majstore, ikada svađali s ovima iz dvorišta?

— Jesam, s nekima i više puta, ali sad sam sa svima dobar, i s Mikecom, i s Lovričekom, i sa Zdenčecom. Zašto?

Ali, potpredsjednik nije odgovarao. Čučnuo je kraj rupe na zidu i gledao nešto na podu, opipao pod prstom, onda je prst podnio pod nos i omirisao.

— I to su oni već vidjeli, to je boja, žuta, dragi susjede — rekao je Radočak. — A vi baš hoćete biti detektiv? Rip Kirby?

Potpredsjednik opet nije ništa odgovorio, usprkos svojoj urođenoj pristojnosti. Dapače, učinio je nešto što je bilo sve prije nego uljudno i obzirno: zanijet svojim mislima, odgurnuo je novinu kojom bijaše zastrta rupa na zidu, provukao glavu i pogledao pod s druge strane. Onda je rekao: — Aha! — a zatim se uplašio svojega glasa, a i majstora Jakšeca koji je, u svojoj radionici, skočio kao oparen, misleći tko zna što. Zbunivši se, potpredsjednik je rekao: — Dobar dan — kao da je ušao u radionicu kroz vrata. — Gledam ovu boju... to je terpentinska, rekao bih... mislim, po mirisu... ima je s obje strane, pa tako... mislim..

— To je policija već ustanovila — rekao je Jakšec. — A vi...?

— Ja? — upitao je potpredsjednik, a zatim se sjetio da je glavom u jednoj, a nogama u drugoj zaraćenju državi. Stao se

provlačiti kroz rupu u radionicu majstora Jakšeca, i još je stigao dobaciti Radočaku: — Do viđenja, vratit ću se — a zatim je za sobom namjestio novine, kao da ništa nije bilo. Jakšec, kad je jednom ustao da mu pomogne, nije više ni sjedao, nego se uzvrtio po radionici.

— Kakvi su vaši odnosi s drugima u dvorištu, majstore?

— Odlični, odlični, premda smo nekada imali nekih sporova, pa je čak došlo i do suda. Ali, to je bilo davno.

— Sa svima?

— Sa svima.

Potpredsjednik se zamislio. Sad, nakon ohrabrenja s ot-krićem žute boje, na podu u obje radionice, počela ga je opet hvatati malodušnost. Zašto se uopće time bavi? Zbog enigmatike? Samo će se zamjeriti ljudima, i to će mu biti sva korist. Tko bi tu išta razumio? Situacija dvojice postolara bila je toliko slična, da je već to za svakog enigmata predstavljalo izazov, kao one slike na kojima treba pronaći sedam ili deset različitih** detalja.

Majstor Jakšec spremao je neke stvari u sanduke, motao se po radionici.

— A što vi to majstore...?

— Eto, spremam, neću neko vrijeme raditi, nakon ovoga, to se razumije. Govorio je namjerno glasno, da ga čuje susjed, koji je slušao, dakako.

4. Firme

Došao je suton, ali nije donio osvježenje. Još jači je postao vonj automobilskih para, još nervoznije odvijanje prometa, još bezglavije kretali su se ulicama šetači: žene u šarenim i duboko izrezanim haljinama, preplanulih leđa, mladići izbljedjele kose od sunca i vode, turisti u kratkim hlačama i trenirkama, pocrnjeli, i brbljavi pred izlozima. Mije bilo ni daška vjetra.

Potpredsjednik kućnog savjeta obrijao se na svoj stari način, onako kako je navikao u doba kad nije imao vodu u stanu, ni ženu koja bi mu to zabranjivala: u kuhinji, zamačući četkicu u lavor i ogledajući se u zrcalo, ovješeno u okvir prozora. Osjećao se zbog toga nekako pomlađenim, a osim toga, taj mu je položaj omogućavao da promatra što se zbiva u dvorištu. A nije se zbivalo ništa osobito. Limar Mikec, krojač Lovriček, kao i Zdenčec, majstor za gumbе, zatvorili su svoje dućane i otišli, svaki na svoju stranu. Potpredsjednik je razmišljao o njima.

Ali, onda su mu postolari opet skrenuli pozornost na sebe: začula se lupa iz njihovih radionica, i potpredsjednik se uplašio da je došlo do najgorega. No, lupa je domala prestala, i dvojica ljudi u plavim kombinezonima otišli su zajedno, smijući se i razgovarajući, a zatim nestali u bifeu preko puta. Potpredsjednik je shvatio: postolari su, svaki posebno, pozvali stolare da poprave zid, i ona dvojica u plavom zacijelo su rupu zakovali s dvije strane daskama. Tako je granica među zavađenim stranama bila jednako čvrsta kao i prije, još i čvršća.

Izlazeći, dotjeran, u košulji kratkih rukava i sa sandalama na nogama, obuvenima u prugaste čarape, potpredsjednik je svratio da se javi.

— Još ste tu? — upitao je Radočaka.

— Još malo.

— Ništa novo? — upitao je Jakšeca.

— A što bi bilo?

Tako je otišao u šetnju, ostavljajući postolare da osluškuju jedan drugoga, sami u svojim niskim i vlažnim dućanima. Prešao je preko Cvjetnoga trga, uživajući u vrevi publike što je žurila u kino »Zagreb«, u lijepim ženama, u cvijeću i mirisu kave iz obližnjih bifea. Kroz prolaz na početku Varšavske (koji mu je svagda budio osjećaj pustolovine, jer ga je podsjećao na istočnjačke gradove) izašao je na Masarykovu i uputio se prema Kazalištu, stalno misleći o postolarima, stalno se pitajući tko je mogao opljačkati njihove radionice, i to na tako apsurdan način.

Prošao je kraj Sveučilišta i zašao u Prilaz, pa se uputio ispod kestenova, a misli su mu postupno skrenule na ostale obrtnike iz dvorišta i na pitanje mogu li oni biti pljačkaši. Stari računi su postojali. Mogle su postojati i nečije pretenzije na lokal kojega od postolara. Sva trojica tvrde da su spavali te noći, da su legli rano, ali da su bili sami, pa nemaju alibija. Potpredsjednik se malo zastidio upotrijebivši — makar i u sebi — tu stručnu riječ za tako svakodnevan slučaj. Išao je dalje. Svi su mogli počiniti pljačku, ostaje samo da se vidi tko bi to od njih bio u stanju.

Mikec, limar? On je bio najbojažljiviji, najoprezniji, nikada se nije zalijetao. Doimao se posve nesposoban za takav čin. A ipak, zar se ne pokazuje često da su baš takvi ljudi u stanju napraviti najgore stvari? Nije li njegova bojažljivost tek maska? Nije li njegova rezerviranost tek lukavstvo? Mikec, pa pljačkaš? 43
Djeluje smiješno, a eto, ipak...

Stoje s Lovričekom, krojačem? On je bio najzagonetniji od sve trojice. Svagda je nastojao naći sredinu između ozbiljnog i plašljivog Mikeca i agresivnog Zdenčeca, majstora za gumbe. Svaka njegova izjava (pa i ona o pljački) može se shvatiti ili kao pojačanje Mikecovih ili kao ublaženje Zdenčecovih sudova. Ne bi li baš takav čovjek mogao...? Mogao bi, valjalo je i to priznati.

Zdenčeca je potpredsjednik namjerno ostavio za kraj, jer mu se on činio najsposobnijim za pljačku. Uvijek osoran, grub, a i jak, u potpunoj suprotnosti sa svojim finim i pipavim zanatom, on kao da nije prezao ni od čega. A opet, pitao se potpredsjednik, kojemu je i psihologija bila vrlo draga znanost, nije li agresivnost često posljedica straha? Možda je Zdenček tako oštar zato što se pribojava ljudi među kojima živi? Ne treba ni to isključiti. Vjerojatnost je, dakle, podjednaka, za Zdenčeca kao i za druge.

Pod kestenovima u Prilazu potpredsjednik kućnog savjeta opet osjeti kako ga hvata malodušnost. Nakon trijeznoga razmišljanja, kojemu se nije mogao staviti nikakav logički prigovor, bio je opet na ništici. A što ako je to ipak bio netko sa strane?

Potpredsjednik je osjećao kako je to svakako najgora od svih mogućnosti, jer bi tada zagonetke nestalo, i sve bi se pretvorilo u banalan slučaj grabeža.

Čl takvim sumornim mislima skrenuo je desno i stigao u llicu. Uputio se njome natrag prema istoku, prema Frankopanskoj. [Nastojeći se rastresti, gledao je oko sebe, ali je zapažao samo stvari koje su bile u vezi s enigmom što ga je mučila: uočavao je cimere torbičara, proizvođača kravata, urara, krojača, postolara, zapažao je otvorena vrata nekih dvorišta na kojima su bile izvješene firme obrtnika koji su u dvorištu imali radionice. Pred jednim takvim vratima zastade. Na njima su bile firme krojača, limara, proizvođača gumba. A na samim vratima bila je kredom nacrtana strelica i pisalo je POSTOLAR. Samo jedan postolar; inače, drugo je sve bilo kao u njegovu dvorištu. Ušao je i ogledao se; dvorište bijaše tješnje i vlažnije od njegovu. Iznad jedne radionice vidje natpis na kojem je boja još bila posve svježja, pa se caklila na škiljavome svjetlu: MARTIN JAKSEC, POSTOLAR.

5. Vrag

— Otvorite, znam da ste unutra! — Potpredsjednik je kucao na jedna zaključana vrata u svome dvorištu, iza kojih se nije vidjelo ništa, jer unutra nije bilo svjetla. — Otvorite, da razgovaramo! — Tišina. — Otvorite, ja sve znam! — Napokon, začuo se šum, onda se ključ okrenuo u bravi. Potpredsjednik je kresnuo šibicom, majstor Jakšec stajao je na pragu.

— Da? — rekao je.

— Da razgovaramo, htio sam da razgovaramo... I tako... došao sam. — Potpredsjednik se zbnio.

— Kako ste znali da sam unutra?

— Nisam baš bio siguran, pretpostavljao sam. To je svakako vaš običaj, u posljednje vrijeme.

— Kako to mislite?

— Tako, svakako ste u posljednje vrijeme češće prtljali po mraku u svojoj radionici. Ili ste barem tako radili sinoć, to je sigurno.

— A što se to vas tiče?

— A vi otvarate novu radnju? — odgovorio je potpredsjednik pitanjem.

— A što vas briga? — Pitanjem je odgovorio i majstor Jakšec. Stajali su u radionici, pod upaljenim slabim svjetlom.-

— Briga me je, briga, i bolje bi vam bilo da lijepo razgovaramo nego da policija rješava stvar.

— Zar je zabranjeno otvoriti novu radionicu? &

— To ne, ali ima jedna druga stvar: siguran sam da bi policiju zanimalo da sazna, da je firma na toj novoj radionici ispisana onom istom žutom bojom, koja je nađena na podu, s obje strane zida. Niste baš bili oprezni.

Zavladala je tišina. Nekoliko mušica kružilo je oko svjetiljke s tanjurom, izvana je dopirao žagor ulice, po dvorištu se nitko nije kretao.

Majstor Jakšec zapalio je cigaretu.

— Sto hoćete od mene?

— Da mi ispričate.

— Što?

— Sve. Najprije to kako se dogodilo da čak odande donesete boju na cipelama.

— Imam dva para, jedne radne, druge za ulicu. U radnima sam pomagao tamo, kad su pisali firmu, njih sam obuo sinoć ovdje.

— A tragovi u vašoj radionici?

— Očistio sam. Ono kod pregrade mi je promaklo.

Potpredsjednik nikako nije znao kako da nastavi dalje. Želio je uvjeriti majstora da mu ne želi zlo, jer je vidio sjetu na njegovu licu. Upita:

— Kako?

— Došao sam ovamo sinoć da skupim još neke stvari. Nisam palio svjetlo, jer dolazi dovoljno svjetla i od žarulje u dvorištu. Zbog svijeta, da ne kažu da nešto mutim protiv... onoga preko. Već dugo tako radim kad imam nekakvoga posla navečer. Onda mi je došlo... Bilo mi je svega dosta, to su već godine, gospodine moj, godine, ne znate vi kakve mi sve pakosti on priređuje, ogovara kod nabavljača, kćer mi ogovara po gradu...

— Gdarili ste nogom o pregradni zid?

— Pa da. Gplašio sam se tada da će me tko čuti, pogledao sam van, ali sve je bilo mirno.

— Na izvaljenom komadu zida ostao je žuti trag od vaše cipele? Zato ste ga sakrili?

— Odnio sam ga i bacio. I obrisao sam tragove. — Majstor je slegnuo ramenima. — I tako.

— Pomislili ste: kad ste već tu, zašto da nešto ne uzmete...

— Nisam se baš okoristio. Gotovo ničega nije bilo u njegovoj radionici, kao ni kod mene.

— Lagao je! A vi?

— I ja. Osiguranje, znate, i to...

Opet je nastala tišina. Samo buka ulice, daleko.

— Onda ste obili i svoja i njegova vrata i napravili lom u svojoj radionici?

— Da.

— Ali, to je u suprotnosti s rupom na zidu...

— To mi nije bilo važno. Htio sam da budemo podjednako sumnjivi.

Potpredsjednik je razmišljao, rastužen. Njegov rebus razriješio se na posve nelijep način, on u odgonetanju više nije nalazio zadovoljstva. Sada je došlo vrijeme za pitanje što ga se već dugo spremao postaviti.

— Zašto?

— Jedne večeri bio sam ovdje, isto tako, u mraku. Osjetio sam da se nešto sprema, pa sam htio vidjeti što je. Hinio sam da odlazim, ali sam ostao i slušao ga kako razgovara sa ženom. Premda je mislio da me nema, govorio je oprezno, uvijeno, to je već navika, znate. A ipak, shvatio sam što namjerava: da potplati neke tipove da mi demoliraju radionicu, da razbiju u njoj sve što dohvate, da se više nikada ne oporavim. Njega u to vrijeme ne bi bilo u Zagrebu. I kako bih ja dokazao da je to on, molim vas, kako?

— Da — rekao je potpredsjednik. — Onda ste odlučili seliti?

— Da znate samo kako sam krvavo platio novi lokal! I samo sam čekao da se nešto dogodi. Ali, nije ništa.

— Zašto?

— Mislim da je naslutio da znam sve.

— I zašto ste onda...?

— Došlo mi je teško, kažem vam. Ja sam tu već dvadeset i pet godina. I sad moram seliti, zbog njega. Tko je on? Sto sam ja gori od njega? Od muke sam udario nogom po onome zidu. Mogao bih ga ubiti, vjerujte mi.

Bila je tišina, njih dvojica gledali su svaki na svoju stranu. Onda se potpredsjednik pomaknuo, i začas je bio na vratima.

— Vi ćete...? — upitao je majstor Jakšec.

— Eh, majstore, majstore — reče potpredsjednik. — Ništa ne znam, ništa nisam čuo ni vidio. Laku noć.

Izašao je u tamno dvorište. Radionice drugih obrtnika bile su zamračene. Bilo mu je nelagodno, mučno, kao da je cijeli dan rješavao loše postavljen rebus koji ima dva ravnopravna, a posve različita rješenja. Okrenuo se i pogledao dvije postolarske radionice. Bila su dva postolara, istini za volju, a i dva vraga, jer je svaki postolar drugome bio vrag.

Smrt lijeve spojke

i.

Biti navijač »Dinama«, to ni na što ne obvezuje. Biti navijač »Vihora«, koji se natječe u gradskoj ligi, to gotovo da traži cijela čovjeka.

Tako je vazda mislio odvjetnik Đuro Bednjanec, član uprave kluba iz dalekog predgrađa. Mije on bio u to uvjeren samo zato što na rubu velikoga grada, u najnižem natjecateljskom rangu, nogomet još nosi u sebi onaj romantični sjaj, kakav je imao na svim razinama natjecanja u ono doba kada ga je i on igrao, odmah poslije rata, nego su razlozi takvom njegovu mišljenju bili složeniji. Navijati za klub kao što je »Vihor« gotovo da znači upisati se u neku organizaciju, udružiti se s ostalim navijačima onako kako se udružuju planinari, numizmatičari ili enigmati: znači to, najprije, osobno poznavati onih pedesetak ljudi iz okolice koji dolaze na utakmice, znači poznavati sve igrače, znati tko su i odakle, gdje rade, kakve su im mogućnosti, gdje stanuju, i katkada im platiti piće. Znači to imati, u jednome dijelu svoga života, neku vrijednost višu od sebe sama, pa brinuti se za nju i skrbno je njegovati. Znači to, napokon, dolaziti na sve treninge, raspravljati s trenerom i davati mu savjete, popodne, dok proljetno sunce igra na travi neravnoga igrališta i na krovu barake u kojoj su svlačionice.

I, odvjetnik Đuro Bednjanec dolazio je na sve treninge svojega kluba, tri puta na tjedan, i ostajao sve do predvečerja, a nakon igre je, zajedno s ostalim najvjernijim navijačima, smio ući u svlačionicu i ondje razgovarati s igračima, u vonju znoja i masti za kopačke, u pari iz kupaonice i u šumu tuševa. Uvijek je tada razgovarao s doktorom Rudanom iz područne ambulante,

koji je — na dobrovoljnoj bazi — ponekad masirao igrače, na što su oni bili jako ponosni.

Tako je bilo i onoga poslijepodneva u lipnju, kad se već govorilo o kvalifikacijama za viši rang, ali i o tome da se bliži prijelazni rok i da ljudi iz »Dinama« obilaze po periferiji, tražeći igrače za koje su čuli na Špici ili u kafeterijama bivših nogometaša, u kojima se okuplja sportski svijet. Sunce je bljeskalo po loše izvučenim crtama na terenu, dizala se prašina na mjestima oko jedanaesterca i na prostoru gdje šeće golman, a odvjetnik Đuro Bednjanec i doktor Rudan sjedili su na travi, na prostrijetim rupčićima, skinuvši košulje i hladeći se novinama. Bilo je ugodno i bilo je već kasno, a kad je trening završio, oni su se uputili prema svlačionicama.

Kada su stigli onamo, neki su igrači već izašli ispod tuša, neki su se još tuširali, vrata svlačionice bila su širom otvorena, a pred njima su se skupila djeca koju je domar — također dobrovoljni — pokušavao otjerati. Dvojica navijača ušli su u svlačionicu, koja bijaše puna pare i još k tome tijesna, jer su u njoj bile cijevi i ventili kojima se regulira mlaz tuševa u kupaonici. Po ventilima je također visjela odjeća.

Napokon su svi igrači bili u svlačionici, i sad su se gurali, odijevajući se, a odvjetnik i liječnik sjedili su na klupi, šuteći i sjećajući se starih vremena. Onda je Radenić, desni branič, usred najžešće rasprave o skorim kvalifikacijama, najednom digao viku svojim jakim, gorštačkim glasom:

— Hej, pitam vas tko je ovo zaključao? Ostao mi je sapun unutra, moram po njega. Što je ovo, ljudi? Jeste li vi zaključali, stric Franjo? — obratio se domaru.

— Nisam, nisam — uzburio se dobrovoljac. — A i vodu ste mogli zaustaviti, kad ste se već svi okupali.

Počela je graja, cijela se momčad bunila i tražila da se javi onaj tko je zaključao vrata. Ključ se također nikako nije mogao naći.

— I to su mi neke šale — rekao je Franjo, oružar, stojeći pred vratima kupaonice, ne znajući što da počne.

Onda je Petrač, desni pomagač, odjednom uzviknuo:

— Hej, pa gdje je Jug?

Svi su se počeli okretati po svlačionici, zagledati, zapitkivati jedni druge:

— Da nije izašao?

— Kako? Gol? Vidiš da mu je odijelo tu.

— Pa to je on unutra! Zatvorio se! Opet on!

Radenić je počeo udarati o vrata svojim velikim pesnicama.

— Jug, hej, Jug, daj, boga ti, otvori, nisi kod kuće, hej, žuri mi se, treba mi sapun, čovječe, ne gnjaviti!

Opet su svi zažagorili, a Radenić im dade znak da šute. Maštala je tišina. Kako je čudno kad petnaest ljudi u skučenom prostoru stoji i šuti! Iznutra se čuo samo šum vode. Onda se najednom začuo udarac, pa štropot, kao da su se letvice što stoje ispod tuša pomaknule. Onda opet tišina. Sad su se neki uzбудili.

— Da mu nije slabo?

— Stric Franjo, dajte rezervni ključ!

— Požurite, možda se onesvijestio!

— Tko zna gdje je sad taj ključ?

Ipak, Franjo gaje brzo našao. Drhtavim rukama ugurao ga je u bravu, pa otključao. Polako je otškrinuo vrata, kao da ne želi biti prvi koji će ući u kupaonicu. Odvjetnik Đuro Bednjanec progurao se naprijed. Čim su se vrata otvorila, iznutra je pokušala golema količina pare: prozorčići kupaonice bili su zatvoreni. Bilo je očito da iz tuša teče vrela voda, koja se odmah isparava.

Odvjetnik otvori vrata. Ma podu, na letvicama, ležao je Stjepan Jug, lijeva spojka, gol, blijed i malo zgrčen. I, što je bilo osobito čudno, otvorenih očiju. Doktor Rudan bio je već tu. Otvorio je prozore i dao mladićima znak da zaustave vodu. Majednom, u kupaonici je zavladao tišina, i zbog toga je bilo i

lakše i teže dvojici ljudi što su se nagnuli nad lijevu spojku, i igračima što su se zbili na vrata.

Doktor Rudan držao je u ruci Jugovu ruku, pipajući mu bilo. Zatim mu je naslonio glavu na grudi. Njegovi pokreti bili su hladni i odmjereni, premda inače bijaše plah čovjek: čim bi došao u dodir s medicinom, postao bi hladnokrvan. Ipak mu je glas malo zadrhtao kad je digao glavu i rekao:

— Dečki, Jug je mrtav.

Nastala je duga tišina, premda su i do tada svi šutjeli. Iznenaden, odvjetnik Đuro Bednjanec primijeti da u vratima kupaonice ni s unutarne strane nema ključa.

2.

Stome klubu čovjek duguje još i više nego dobrom prijatelju, to je vazda bilo mišljenje odvjetnika Đure Bednjanca.

Pa tako i sad: i pored sve neugodnosti situacije u kojoj se slučajno našao, on je odlučio ostati i učiniti sve što može, premda je tu bio i trener, debeli i ćelavi Stefanec, i svi igrači. Odlučio je boriti se da stvar izađe na čistac i da se klub nekako oporavi od gubitka.

Igrači su stajali i sjedili na travi pred svlačionicom, pušili i tiho razgovarali; bilo ih je strah i bili su žalosni. Najteže je stvar podnio Stanko Jurak: povukavši se ustranu, on je povraćao u travu, a niz lice su mu tekle suze, možda od tuge, a možda i od napora. (J svakom slučaju, on je s pokojnikom bio najbliži.

Trojica starijih, liječnik, odvjetnik i trener, stajali su malo postrance, razgovarajući smireno, premda se još ni sami nisu oporavili od šoka. Čekali su Franju, koji je otišao na telefon da zove hitnu pomoć.

— Mladić je umro od srca — rekao je doktor Rudan, čim su izašli iz kupaonice. — Sumnjam da je to došlo tako naglo, morao je nešto imati već ranije. Sportašima srce ne popušta

samo tako. Možda i prirođeno, samo što nije znao za to. Ona vruća para, ponestalo mu je zraka...

— Tako? — rekao je trener.

— Vruća voda? — rekao je Đuro Bednjanec.

— Sad mi pada na pamet — dodao je liječnik. — Možda je mali i znao da ima nešto na srcu... Zapravo, gotovo sam siguran da je znao. Da, da, mora biti da je znao.

— Po čemu sudite? — upitao je advokat.

— Vidite, drugi se igrači pregledaju redovito kod mene, ovdje, u područnoj ambulanti. Samo Jug nijednom nije došao, uvijek je išao drugamo. Tvrdio je da poznaje nekoga na Salati...

— Možda i poznaje? — pretpostavio je odvjetnik.

— Sumnjam. Bit će da je krio svoju bolest. Bojao se da ga ja kome ne odam.

A kad je Franjo već pošao telefonirati, nekoliko minuta nakon nesreće, odvjetnik je rekao:

— Moramo zvati i policiju.

— Policiju? — uplašio se trener.

— To je nesretan slučaj. Treba objasniti kako je došlo do toga da on ostane ondje zaključan. S time se ne treba šaliti. Čovjek je stradao zbog nečije pogreške, ili zbog svoje vlastite, to tek treba izvidjeti.

Poznajući odvjetnikovu odanost klubu, trener je slegnuo ramenima:

— Ako vi mislite...

Tako su sad stajali pušćići, razgovarajući stalno o istome, premda im je taj razgovor bio neugodan, izbjegavajući da se okrenu i pogledaju prema još uvijek otvorenim vratima svlačionice. Hvatao se suton, svjetla su se palila daleko, pored autoceste, u novim naseljima, a oni su se osjećali kao da ih je od cijeloga svijeta odvojila poplava ili neka iznenadna, a opaka bolest.

Liječnici i policija stigli su istodobno. Pogledali su tijelo, slikali ga, razgovarali s trenerom, raspitivali se za okolnosti pod

kojima se nesreća zbila. Onda su tijelo stavili na nosila i odvezli ga, dok se bijeli pokrivač čudno ljeskao u sutonu, naspram trave po kojoj je popala rosa. Onda je odvjetnik Đuro Bednjanec pozvao ustranu glavnoga među ljudima iz policije.

— Ja sam odvjetnik — rekao je. — Stvar mi izgleda dosta čudna. Memojte misliti da se miješam u vaš posao...

— Mišta, ništa — rekao je visoki čovjek s brkovima —svaka nam je pomoć dragocjena. Rekli ste da vam je nešto čudno. Što?

— Pa, vidite — zbunio se odvjetnik— nije posve jasno kako je mladić ostao zaključan u kupaonici.

— Igrači tvrde da se sam zaključao.

— Da, ali... — opet se zbunio advokat. — Memojte misliti da ja vidim nekakve sablasti, ali, kad smo ušli u kupaonicu, ja sam pogledao vrata, i s unutarnje strane nije bilo ključa. Osim toga, zašto bi se zaključao?

— Tko zna, u takvim slučajevima ljudi obično učine nešto nepredviđeno. A kažete, nije bilo ključa?

— Mije.

— Otvorili ste rezervnim? Hm. G tome slučaju, ključ bi još i sada morao biti u kupaonici. Mitko nije ništa dirao?

— Mije. To sam ja... upozorio — rekao je odvjetnik pocrvenjevi.

— Onda je — rekao je čovjek iz policije — najbolje da pogledamo sami, vi i ja.

Dok su trener i liječnik razgovarali naslonjeni na ogradu, dok su igrači sjedili na travi, njih dvojica su kroz svlačionicu ušli u malu, još uvijek toplu prostoriju u kojoj su bili tuševi. Voda se s betona ocijedila, letvice su se ljeskale pod slabim svjetlom.

— Da vidimo — rekao je čovjek iz policije.

Podigli su letvice, sagnuli se, čovjek s brkovima čak je izvadio iz džepa svjetiljku, pa posvijetlio. Rešetka nad rupom za odvod vode bila je gusta, kroz nju ključ nije mogao upasti u kanal. G kupaonici ga nije bilo.

— Da nije ostao u njegovoj ruci? — upitao je visoki čovjek.

— Ne, šake su mu bile otvorene — odgovorio je odvjetnik.

— Doista ga nema — rekao je čovjek iz policije. — Čudno. Možda vaša pretpostavka nije bez osnova.

Odvjetnik se zbuni.

— Ima još nešto — reče. — Dovod vode za tuševe regulira se izvana, iz svlačionice, i zajednički je za sve tuševe. Bojleri se griju za vrijeme cijeloga treninga, pa je zato uvijek potrebno dodavati hladnu vodu. Ali, kad smo ušli... ne znam je li to uvjerljivo... bilo je toliko pare da mi se čini kako je iz tuša tekla samo vrela voda... pod kojom se nitko ne može kupati... Ako sam bio dovoljno jasan.

— Mislite da je netko isključio dovod hladne vode? Hm. Nije nemoguće. Ali ključ? On bi morao negdje biti. Možda u nečijem džepu? Možda ćemo morati pregledati igrače?

Stajali su u kupaonici, njih dvojica, šuteći i gledajući se. Odvjetnik bijaše zbunjen. Gotovo da mu je bilo žao što je uopće pokretao cijelo to pitanje, sad, kad je čuo o pregledu.

Zato je, kad su opet ušli u svlačionicu, još jedanput pokušao:

— Možda bi trebalo pogledati ovdje?

Popeo se na klupu i počeo viriti na gornje plohe ormarića što su stajali poredani ondje, zaključani, s imenima i nadimcima igrača, napisanima na vratima. Na jednome je ormariću nešto bljesnulo.

— Evo ga — reče odvjetnik.

Bio je to pokojnikov ormarić.

— I tko tu može biti krivac? — zamišljeno je rekao čovjek iz policije. — Cijela momčad, zajedno s rezervama. Cijeli klub!

A kad su izašli van, kad su se približili tamnoj skupini što je sjedila na travi, a samo su cigarete svjetlucale, čovjek iz policije je rekao:

— Momci, čini se da je netko ubio vašu lijevu spojku.

3.

Za svoj klub čovjek mora biti u stanju učiniti ono što nikada ne bi učinio, i ne učiniti ono što bi uvijek učinio, to je svagda bilo geslo odvjetnika Đure Bednjanca.

Da nije bio u pitanju njegov klub, »Vihor«, ne bi odvjetnik nikada učinio ono što je tada učinio, niti bi toliko razmišljao o cijelome slučaju. Ovako, on je, drugi dan poslije treninga, primajući stranke u svome uredu, blizu igrališta, stalno mislio o onome što se dogodilo i pokušavao sebi to objasniti.

Nakon otkrića s ključem, ljudi iz policije su još neko vrijeme ispitivali igrače, sve zajedno, i jednoga po jednoga, a zatim su otišli, rekavši da će ih još pozvati. Čelavi trener se znojio, mnogo pušio i uzdisao, a igrači su se razišli pognutih glava, u malenim skupinama, i ne razgovarajući.

Sada, u svom uredu, odvjetnik je razmišljao o cijelome slučaju. Njemu se činilo da je otkrio kako je tekla cijela stvar: igrači su se zajedno kupali, a Jug je ostao posljednji, kao i uvijek; advokat se sjećao da su ga vazda zadirkivali što se pere dugo, kao djevojka. Kad su izašli, ključ je bio u bravi, s vanjske strane. Netko ga je zavrnuo, a zatim bacio na ormarić. Sve je to mogao učiniti neopaženo, da ga nitko ni ne čuje, jer je u svlačionici bila galama, a svi su se motali uokolo, dodavajući jedan drugome stvari i navlačeći košulje preko glave, otesavajući mokru kosu, tako da nitko nije pazio što drugi rade. Potom je taj netko zavrnuo dovod hladne vode i pojačao dovod vruće. To je također mogao učiniti neopaženo, jer su stvari visjele na ventilima što vire iz cijevi, pa su se mnogi i približili tim ventilima. Nakon svega, taj netko je trebao samo čekati.

Dvije su se stvari tu činile čudnima; gotovo da su bile dostatne da odvjetnika zbune, obeshrabre i natjeraju da od svega digne ruke. Prva, koju je mogao kako-tako objasniti, bilo je pitanje: zašto Jug nije vikao? Zar mu je tako naglo pozlilo? Ili je mislio da sve može sam riješiti, da će napadaj proći? To će

možda zanavijek ostati nejasno. Drugo, mislio je odvjetnik pravničkom terminologijom, gdje je motiv? Kakva je interesa netko mogao imati da ubije Juga? Nije vjerojatno da tako mlad čovjek može imati neprijatelje. I to još tako ozbiljne da ga žele ubiti? I to među suigračima u klubu? Čudno. Možda je ipak nesretan slučaj. Odvjetnik je bio prilično obeshrabren.

Onda je došla gospođa Fištek, i on je, htio-ne htio, morao opet misliti i govoriti o Jugovoj smrti. Gospođa Fištek bila je Jugova stanodavka, on je stanovao kod nje u maloj, prizemnoj kućici od kakvih se i sastojao cijeli taj kraj, s niskim krovom i s vrtom ispred kuće, a sa zahodom u dvorištu.

— Izvolite, gospođo Fištek, — rekao je odvjetnik. — Vaša stvar napreduje pomalo, ali napreduje, bit će nešto, bit će.

— Joj, kako ste vi dobri — rekla je gospođa Fištek. Ona se već godinama sporila sa svojim susjedom zbog ometanja posjeda: radilo se o nekome spornom komadu dvorišta preko kojega je netko zatezao konopac za rublje. I sad je stvar pomalo izlazila na čistinu. Gospođa Fištek bila je, dakako, debela i imala je ruke crvene i ispucale. Kad joj je odvjetnik izložio kako teče njezin slučaj, ona ga je zahvalno pogledala, a zatim uzdahnula:

— A, eto vidite, gospodin advokat, moj Stef...

— Jug? Podstanar? Znam, bio sam tamo.

— Čula sam da ste bili. Jadan dečko, meni je bio kao sin, jako sam ga voljela. Tako je bio miran, šutljiv, ni djevojke nije dovodio, kao curica vam je on bio, znate.

— Je li vam ikada rekao da je bolestan?

— Nije. On se meni katkad činio nekako... čudan, baš kao bolestan, ali ja sam uvijek mislila da je to od nogometa. A sad čujem...

— Da. Srce. Sto ćemo — rekao je odvjetnik.

— A, gospodin advokat, je li istina da je to njega netko... namjerno? — gospođa Fištek se uzбудila i od same te pomisli i još se više zacrvnjela.

— Ne znam — rekao je advokat. — Svašta može biti.

— Joj, kako su ljudi zločesti. A eto, vidite, ne daju mu ni poslije smrti mira...

— Kako to mislite? — Odvjetnik se pozorno zagledao u oblo lice gospođe Fištek, ispod kojega se tresao teški podvoljak i s kojega su gledale dobre plave oči.

— A nisam vam to rekla? Netko je provalio kod mene, noćas, kroz prozor se uvukao, baš u njegovu sobu.

— Sto? — ukočio se odvjetnik na stolici, ali ne usuđujući se gospođi Fištek postavljati pitanja, jer je znao da će najprije čuti ono što ga zanima ako je ne bude prekidao.

— Jest, jest, uvukao se kroz vrt — brzala je gospođa Fištek — i u njegovu sobu se uvukao, premda je prozor bio zatvoren. Ja imam tvrd san, debela sam, a on je prevrnuo cijelu sobu... Kad sam ujutro ušla, imala sam što vidjeti...

— A što je nestalo? — pitaše odvjetnik nestrpljivo.

— E, bogme, to je najčudnije. Koliko ja mogu vidjeti, ništa. A nije ni bilo ništa: moje je samo pokućstvo, a Stefova obitelj je odnijela sve što je njegovo, došli su jučer autom, neki njegov rođak iz Njemačke, a ostale su samo neke knjige i papiri, dokumenti, a i to će odnijeti ovih dana. I ne znam ni sad što je tražio i zašto nije išao i u druge sobe... (J sobi do Stefove držim novce, mogao je, ali nije ništa... — završila je gospođa Fištek zadihano.

— Jeste li prijavili policiji?

— Pa kad nije ništa odnio...

— Nemojte o tome nikome govoriti, gospođo — rekao je još odvjetnik.

Tako je gospođa Fištek otišla, tako su misli Đure Bednjanca opet bile obuzete smrću lijeve spojke Stjepana Juga.

On nije ni sumnjao da je u sobu poginuloga nogometaša provalio ubojica, kao ni u to da onoga tko je to učinio može, sam u sebi, tako nazivati. Sjedio je za svojim stolom i gledao preda se, zatim otišao do prozora i, s rukama na leđima, motrio male kuće i vrtove te njemu tako drage četvrti.

Što je ubojica tražio?

Odvjetnik Đuro Bednjanec čvrsto je odlučio to saznati.

4.

Ljubav prema nogometu lijepa je i snažna samo onda kad je jasno odijeljena od svih drugih dijelova života, osobito od onoga što se naziva pozivom ili profesijom.

Tako je vazda mislio odvjetnik Đuro Bednjanec i toga se držao. Ali, u ovome slučaju, nakon smrti Stjepana Juga, on je počeo osjećati kako se, upravo u svezi s nogometom, s klubom, s njegovim »Vihorom«, budi u njemu pravnik, i kako više ne može odijeliti privatnu sferu od profesionalne. Jer, on je u odvjetnike i otišao zbog svoga osjećaja za pravdu, ne onu opću i apstraktnu, nego za pojedinačnu i svakidašnju, a sada je upravo taj osjećaj za pravdu bio stavljen na kušnju. Nikada ga u klubu nisu pitali za pravne savjete, nego samo za nogometne, a sad je sam morao, u odnosu prema klubu, biti prije svega odvjetnik i to je za nj bilo posve novo. Sjetio se lica doktora Rudana kad je pregledao Stjepana Juga.

Različiti osjećaji kovitali su se s tim u vezi u odvjetnikovoj duši. Jer, ne samo da je odlučio pomoći svome klubu svojim pravničkim znanjem, nego je također bio odlučan učiniti to na način koji nije bio posve zakonit, koji inače ne bi odobrio ni sebi ni drugima. Bio je, dakako, svjestan daje to jedini način koji mu stoji na raspolaganju, ali je to njegovoj savjesti stvorilo nove, velike probleme. Zato je, osjetivši da mu je u toj situaciji potreban netko kome će se povjeriti, tko će ga ohrabriti, odmah samokritično pomislio da time zapravo traži sudionika. Tako je, kad je gospođa Fištek otišla, okrenuo broj doktora Rudana.

— Imate li vremena večeras, doktore? — upitao je.

— Zar me pozivate na rendez-vous? — pokušao se šaliti liječnik. — (J čemu je problem?)

— Pa znate — zbunio se odvjetnik — predugo je da vam objašnjavam. Radi se o onome slučaju u klubu. Htio bih se s vama posavjetovati.

— Dobro. Ali, ne prije pola deset. Kod Janoša? — predložio je liječnik gostionicu blizu igrališta.

— (J redu, u pola deset kod Janoša — složio se odvjetnik uzdahnuvši, premda je htio predložiti liječniku nešto sasvim drugo. Ali, u odlučujućem času to mu se učinilo odveć opasno i suviše neprimjereno doktorovoj realističkoj naravi, pa je tako odustao.

Do večeri je radio u svome uredu, jer je imao posta, dovršavao je zakašnjete slučajeve, ali su mu misli lutale. Mije bio siguran da je pametno i dobro ono što kani poduzeti, ali je istodobno nekako bio siguran da više ne može natrag.

Kad je pala noć, nešto prije devet, otvorio je ormar sa spisima, pa s njegova dna izvadio jednu staru kožnatu torbu. Otvorio ju je i zagledao unutra. (J nju bijaše nabacan već pomalo zarđao alat koji mu je služio za hitne popravke u uredu: čekić, kliješta, nekoliko odvijača i, tko zna otkuda, jednu šiljaticu. Uzeo je to pod mišku i uputio se van. Ha izlazu, pogled mu je pao u zrcalo: povukao je obod svoga ljetnog, šupljikavog šešira dublje na čelo, pomislivši kako je potrebno da sve bude u stilu.

Hitrim se koracima uputio prema igralištu. Znao je da ondje sada nema nikoga. Ušao je kroz sporedna vrata koja se nikada nisu zaključavala, pa pogledao teren: ležao je nijem i pust u blijedoj rasvjeti neba koje je — to se vidjelo ovdje gdje nema ulične rasvjete — bilo osuto krupnim zvijezdama. Prazni prostor gotovo daje malo plašio odvjetnika. Uzdahnuvši, pošao je dalje.

Stigao je do svlačionica, pa obišao oko njih, slušajući i motreći ima li koga u blizini, šuljajući se poput tata. Onda je, kad se uvjerio da je sam, brzo prišao vratima i iz džepa izvadio ključ, pa otvorio vrata, ušao unutra i brzo za sobom zaključao, ne paleći svjetla. Taj ključ mu je, jednom davno, dao Franjo kad je bio bolestan, zamolivši ga da otključa i zaključa svlačionicu

za trening, a kasnije je na to zaboravio, jer je bilo više ključeva. Zaboravio je bio i odvjetnik, ali se sada u pravi čas sjetio.

Iz džepa je izvadio malenu svjetiljčicu nalik olovci, pa njome prošarao po ormarićima na kojima su bila imena i nadimci igrača. Svlačionica je odimala vonjem hladnoga znoja i deterđenta za pranje dresova. Ma jednome je ormariću razmaknutim slovima pisalo JUG.

Odvjetnik mu pride, malo drhtavim prstima ga opipa, prijeđe kažiprstom preko otvora brave, pa zatim stade vaditi alat iz svoje torbe. Mastojao se sjetiti davnih predavanja iz kriminalistike, a i skupiti svoja skromna tehnička znanja. Brzim je pokretima odšarafio bravicu s njezine drvene podloge i zaokrenuo je tako da može vidjeti nutrinu mehanizma. Onda je unutra ugurao prvo odvijač: nije išlo. Potom je posegnuo za šiljaticom. Brava je popustila. Odvjetnik otvori vratašca.

Cl ormariću nije bilo gotovo ničega. Sapun, nekoliko pari čarapa, jedna bilježnica, nekakva kolonjska voda. Razočaran, advokat je prevrtao po tim stvarima. Već ga je počela hvatati malodušnost.

Ipak, na gornjoj polici, bio je jedan papir, presavijem nadvoje. Mestrpljiv, odvjetnik ga zgrabi, razmota, pa zatim osvjetli svojom svjetiljčicom. Bio je to liječnički recept.

Brzim pokretima Đuro Bednjanec zatvori ormarić i provizorno ga zaključa, potom skupi svoj alat i potrpa ga u torbu. Onda ode do vrata, oslušnu, pa ih otključa i izađe. Vani duboko udahne: sav se oznojio. Zaključa vrata, pa se brzim korakom uputi prema izlazu iz igrališta. Kad se našao na ulici, bilo mu je kao da je pobjegao od velike opasnosti. Premda je znao da će se morati još jedanput vratiti.

KodJanoša liječnik ga je već čekao. Njih su dvojica zapravo bili stični: obojica pročelavi, obojica s engleski potkresanim brkovima, obojica u sivim odijelima. Samo što je doktor bio nešto deblji. On je već domahivao od svoga stola, a potom zabrinuto upitao:

— Što je, vi kao da ste trčali? Da vam nije slabo? — A zatim mu se lice još više izdužilo kad je čuo kako je u odvjetnikovoj torbi zazveckao alat.

— Hitno je — rekao je Đuro Bednjanec. — Poći ćete sa mnom. Molim vas to kao prijatelja. Ne možete me odbiti.

— Kamo?

— Na igralište. Samo vas molim da mi prvo kažete kakav je ovo lijek na ovom receptu.

Liječnik je iz gornjeg džepa izvadio naočale, pa onda bacio pogled na nečitko ispisan listić sav išaran pečatima.

— To je lijek za srce — rekao je. — Za dosta teške bolesti, moram reći.

— Tako sam i mislio — reče advokat.

— Otkud vam to? — upita liječnik. — I, što to znači? Ispada da nam je cijela momčad bolesna od srca.

5.

Biti navijač »Vihora« to, u jednome nešto drugačijem smislu, znači isto što i biti liječnik ili odvjetnik: znači preuzeti obvezu.

To je bio glavni argument kojim je Đuro Bednjanec sklonuo doktora Rudana da pođe s njim. Sve je to trajalo tek nekoliko minuta, platili su vino što ga je liječnik popio, pa su se zaputili prema igralištu, a putem je odvjetnik stalno govorio i objašnjavao, obilatno gestikulirajući. Tek kada su stigli do ulaza u igralište, zašutio je, pa su se oprezno uvukli unutra.

Opet je počelo šuljanje i prikradanje koje je doktoru bilo smiješno (bar je tako tvrdio, dok je odvjetnik bio uvjeren da ga je zapravo malo strah), obilaženje oko svlačionice, osluškivanje i zavirivanje. Onda su se uvukli u svlačionicu, osvijetlili je malo, zaključali, pa iz te prostorije prešli u kupaonicu. Ondje su sjeli na osušene letvice ispod tuša i tiho razgovarali u mraku, dok je oko njih carevala čudna, šumna tišina od koje u ušima odjekuje

vlastito srce i marmor krvi. Doktor je postavljao još neka pitanja, ali je odvjetnik ostao zagonetan. Samo je rekao:

— Molim vas, budite strpljivi. Učinite mi to kao starome znanцу. Nećemo dugo čekati.

Tako se doktor smirio i tako su opet sjedili u tami jedan kraj drugoga, čudno, apsurdno sjedinjeni tom neobičnom situacijom.

Onda se začuo ključ u bravi na vratima svlačionice. Obojica su protrnuli, a doktor se i trgnuo i pomakao, ali mu je Đuro Bednjanec snažno stegnuo podlakticu, a zatim je sam tiho ustao i približio se vratima što vode u svlačionicu.

Netko je onamo već ušao, zaključao za sobom vrata i sad se kretao onuda, a trak džepne svjetiljke probijao se ispod vrata u kupaonicu. Dvojica ljudi uzbuđeno su disali, slušajući i ne usuđujući se pomaknuti. Onda se iz svlačionice začula buka, udarci po drvu i metalu.

Odvjetnik je iskoristio te šumove da malo odškrine vrata i zaviri u svlačionicu. Ondje je neki čovjek, visok, tanak, očigledno mlad, nešto radio oko jednog ormarića. Doktor sa svoga mjesta na letvicama nije to mogao vidjeti, ali je Đuro Bednjanec vidio, a znao je i bez gledanja što se zbiva: čovjek je provaljivao u ormarić Stjepana Juga, lijeve spojke »Vihora«.

Napokon, to mu je i pošlo za rukom: vratašca su popustila (ionako ih je odvjetnik bio slabo zatvorio), i on je pustio unutra snop svoje svjetiljke. Nervozno je počeo prevrtati po malobrojnim stvarima, na policama, odozgo prema dolje, sve brže i brže. Po njegovim se pokretima vidjelo daje usplahiren i da ne nalazi ono što traži, da ga sve više hvata panika. Napokon je zastao, nemoćno spustivši ruke.

Onda je odvjetnik širom otvorio vrata, pa zastao na pragu, držeći u jednoj ruci svjetiljku, a drugom pružajući prema čovjeku recept:

— Ovo tražiš?

Mladić je prvo zastao, kao da ga je netko iznenada udario po potiljku, zatim je otvorio usta pohlepno gutajući zrak, tako

da je odvjetnik načas pomislio kako doista pati od srca. Onda se naglo okrenuo, pa jurnuo prema vratima.

Ali, zaboravio je da su ona zaključana, pa se odbio od njih, jer nisu popustila. Zahvaćen panikom, počeo je kopati po džepu, tražeći ključ, premda mu je moralo biti jasno da je to uzalud. Tada je odvjetnik skupio svu snagu i iz petnih žila zagrmio:

— Stoj!

Kao da ga je to oborilo, mladić, Stanko Jurak, pustio je bravu, pa se srušio na klupu do vrata i briznuo u plač.

Doktor je već ušao u svlačionicu, pa je zastao na sredini i zbunjeno se zagledao u rezervnog igrača. Odvjetnik je sjeo na klupu kraj Stanka Juraka, ponudio mu cigaretu, koju je ovaj makinalno i prihvatio, dok su mu suze tekle niz lice, kao i onoga dana kad se nesreća dogodila.

— Ti si to uradio? — upitao je odvjetnik glasom punim sućuti.

— Nisam ga htio ubiti, nisam ga htio ubiti — brzao je mladić usplahireno, zaboravljajući pušiti.

— Kako si saznao da je bolestan?

— On mi je rekao. Bili smo dobri. Molio me da se zakunem da neću nikome kazati... 1 nisam.

— Ti si zaključao vrata, pa zaustavio dovod hladne vode?

— Nisam ga htio ubiti!

— Kako si znao da ne podnosi vruću vodu i paru?

— Jednom smo bili zajedno u javnom kupatilištu... Pozlilo mu je... Tako sam i saznao, molio me da nikome ne kažem...

— Znao si da on neće dozivati iznutra, jer se bojao da igrači i trener ne saznaju da je bolestan, je li tako?

Mladić je kimao glavom. Doktor je i dalje stajao na sredini svlačionice, gledajući zbunjeno i ne snalazeći se.

— Ti si provalio kod gospođe Fištek?

— Da.

— Tražio si recept? A kad ti je vratio knjižicu? Kako da i nju nije zadržao?

— Ja sam tražio, vratio mi je isti dan.

— Ti si mu posudio knjižicu, bolesničku, da se ide pregledati, je li tako?

— Da.

— Zašto?

— Nešto nije bilo u redu s njegovom knjižicom... Molio me je da mu pozajmim, da se pregleda, to se i inače radi, i on je meni pozajmio jednom.

— A recept?

— Njega sam se kasnije sjetio. Ali ga nigdje nije bilo.

— Sakrio gaje ovdje. Možda se bojao da ne sazna gospođa Fištek i nekome ne kaže?

Mladić je slegnuo ramenima. Nastala je tišina. Sad je i doktor sjeo kraj njih i zapalio cigaretu. Sjedili su neko vrijeme u tišini, gledajući preda se, pod škiljavim svjetlom svjetiljke. Onda je odvjetnik upitao:

— Zašto si to učinio?

— Nisam ga htio ubiti, nisam htio! — počeo je mladić vikati usplahireno, kao da tek sada shvaća što se dogodilo. — Mislio sam da će mu samo biti zlo, da neće moći...

— Mislio si da će mu samo pozliti, je li tako?

— Da, i da će to netko na vrijeme primijetiti. Ili da će se sam uplašiti i da neće igrati u nedjelju.

— Na kvalifikacijama?

Mladić je plakao. Odgovorio je, sav umazan suzama, kao pravo dijete, što je i bio:

— Da. Dolaze ljudi iz »Dinama«. Ja sam bio njegova rezerva. To je strašno, ja nisam htio, gospodin advokat, nisam htio, vi mi vjerujete, je li? — plakao je Stanko Jurak.

Odvjetnik je kimao glavom. Bila je to mučna situacija, nije znao što bi dalje i kako bi utješio mladića, i treba li ga tješiti.

Stavio mu je ruku na rame i nije rekao ništa, jer mu je grlo bilo stegnuto. Onda su sva trojica ustali i izašli, zaključavši vrata za sobom.

Uputili su se prema izlazu s igrališta, liječnik i odvjetnik sa strane, a igrač u sredini, šuteći pored terena na kojemu su se, u tami, isticale bijele crte.

Ma Špici su te večeri svi govorili o kupu pobjednika kupova.

Dioskuri

Glava prva, u kojoj se događa jedno umorstvo

Sto svakako treba da zna onaj tko želi ubiti svoju ženu?

O tome mogu postojati dvije vrste mišljenja: onih koji su čitali kriminalističke romane i onih koji ih nisu čitali. Oni koji su ih čitali iznosit će različite sudove: govorit će o otiscima prstiju, o sigurnom alibiju, o zavaravanju traga, raspravljat će o postojanju ili nepostojanju idealnoga umorstva. A onaj tko ne čita kriminalističke priče počestat će se iza uha, razmisliti, pocrvenjeti, a onda će, naivna izraza na licu, reći:

— Mora paziti da ga tko ne vidi.

Nevolja je bila u tome što je Silvestar Mraz čitao kriminalističke romane. Dok je stajao nad mrtvim tijelom svoje žene u kupaonici stana u Ilici, dvorišna zgrada, kroz glavu su mu prolazile sve same scene iz tih knjiga, i njihovi junaci Maigret, Hercu] Poirot, Nero Wolf, prisjećao se ondje opisanih leševa u rijekama, na sagovima, u automobilima, po kadama. Kao što sada u kadi leži i njegova žena, premda je posve odjevena i premda u kadi nema vode, a njoj i nije bilo do kupanja. Premda njemu nije bilo do toga da je ubije.

Hladno je gledao oko sebe. Cl stanuje bio nered, uglavnom zaslugom pokojnice, ali će se zacijelo pomisliti da je netko provalio radi pljačke. Otisaka njegovih, Silvestrovih prstiju, bilo je svuda po stanu, ali to bijaše i logično. Alibi? Nitko ga nije vidio na stubištu, nitko zapazio na ulici. A ostalo?

Vrativši se toga dana sa službenog puta, svrnuo je, idući kući, u gostionicu blizu Uspinjače. Nije mu se išlo doma, jer je

već znao što ga čeka: ona je sigurno, budući da mu se nije nadala, opet bila pijana. Mogao ju je zamisliti kako sjedi iza spuštenih zastora, u mlakoj polutami sobe, osvjetljene, u tome jesenskom kasnom poslijepodnevu, samo rebrastim svjetlom što je dopiralo kroz žaluzine. Vidio ju je kako sjedi zavaljena u otrcani i zamašćeni naslonjač nasred sobe, kako su joj oko nogu razasute dopola riješene križaljke, jasno je znao koliko je zapuštena i kako joj tijelo kiselkasto i živinski vonja, osjetio je u nosnicama gadni miris umjetne šljivovice što se širi po stanu. Znao je da katkada diže glavu prema visokome stropu, nešto govori starinskom lusteru, zatim se smije i krevelji prema prozoru, pokazujući nepristojne geste. Znao je sve to.

Bilo mu je mučno dok je u maloj gostionici ispijao svoje piće, nije mu se išlo kući, a znao je da mora, da ne može drugačije i da će to tako trajati vječno. Znao je da više ne vrijedi ni da je moli, ni da je tuče, ni da se rastaje od nje: znao je da će ga uvijek i svuda čekati njene pogrde, njeno ismijavanje, njeno ruženje, njeno rujanje, njena rakija. Bili su povezani, neraskidivo.

Prije no što je izašao, uputio se u toalet. (J lokalnu nije bilo nikoga, pipničarka je otišla u kuhinju. Mi žene koja pazi na zahode također nije bilo. Cl kabini, u koju je ušao, bio je širom otvoren maleni prozorčić koji je gledao na prljavo dvorište puno stare drvene građe i naslaganog crijepa. Makinalno je registrirao da se kroz taj prozorčić može provući čovjek njegove visine. Kad je izašao, još uvijek nije bilo one žene, ostavio je novčić na njezinu stoliću. Pipničarke također nije bilo, a ni gostiju. Izašao je.

Do kuće mu je trebala minuta i pol. I sve se završilo za tri minute, vidio je na svome satu. Najprije gaje dočekala psovkom, a on je šutio. Bilo mu je strašno što se sve događalo baš onako kako je bio predvidio: i rakija, i naslonjač, i njezin vonj, i nered, i križaljke.

Onda je ona odjednom prišla i zamahnula na nj. Takve se stvari ranije nisu događale. Nisu progovorili ni riječi. Šakom ga

je udarila u želudac. Izgubio je dah, ali je, sagibajući se, dohvatio njezin vrat i povukao je za sobom.

Počela se otimati, ali je on dotle došao do daha i uspravio se, te počeo stiskati sve jače i jače. Otimala se, ali njega je posve opčinila mekoća i ljigavost, trulost njezina vrata, pa je stezao sve jače i jače. Ona je uzmicala prema kupaonici, a on je išao za njom.

Kad su joj se zjenice ukočile, jezik ispao iz usta, a tijelo oteščalo, on ju je pustio i ona je pala u kadu, udarivši još glavom o njezin rub. Odmah je pogledao na sat. Kriminalistička literatura sijevala mu je kroz glavu, prisjećao se raznih slika i situacija. Od trenutka kad je ušao u toalet u onome lokalu prošlo je tek šest minuta. Još je mogao stići onamo, polako i nečujno se uvući kroz prozorčić, a zatim se vratiti u gostionicu, kao da se ništa nije ni dogodilo. Eventualno, popiti još koje piće, i porazgovarati s pipničarkom, da bi ga zapamtila. A otići tek kasnije.

Nikada nije namjeravao ubiti svoju ženu, ali mu je sad bilo drago što je mrtva. Bilo bi glupo da zbog toga odgovara.

Tek tada je primijetio da je prozorčić kupaonice napola otvoren. Predviđajući, pod utjecajem kriminalističke literature, sve sitnice, zaboravio je na tu veliku stvar. Pogledao je kroz prozor i osjetio kako mu je srce mahnito zakucalo.

Na drugoj strani vlažnoga i uskog dvorišta, na samo četiri metra od njega, na prozoru poslovnih prostorija METALIM-PEXA, koje su u to doba dana morale biti prazne, stajao je neki čovjek i gledao ga.

Glava, druga, u kojoj treba ukloniti svjedoka

Visoko iznad kuća, u tamnome plavetnilu malo zasjenjenom smogom, treperio je posljednji tračak listopadskog sunca

na zalazu. Čuli su se večernji zvuci, s ulice je dopirala graja i klopavanje tramvaja. Iz kući bijaše tišina. Sitna zrnca prašine, koja su po svemu padala, treperila su u zraku.

Silvestar Mraz stajao je nad kadom, gužvujući uzdrhtalim prstima ručnik. Sto da radi?

— Gotovo je — reče poluglasno, ne znajući ni sam odnosi li se to na ono što je učinio sa svojom ženom, ili na čovjeka što se ukazao na prozoru prekoputa.

Silvestar Mraz proviri kroz staklo na mjestu gdje je s njega bila sastrugana masna bijela boja, ne otvarajući prozor. Čovjek je još trenutak stajao ondje, zagledan amo, prema njemu. Imao je crnu, zalizanu kosu i tanke brčiće poput kavanskog violinista. Najlon-košulja izlomljenoga i nečistoga ovratnika i drečava kravata dopunjavali su taj dojam. Ali, bljedilo koje se vidjelo na njegovu licu očividno nije dolazilo od nespavanja, kao u mehanskih primasa: bilo je to bljedilo uzbuđenja. Čj sne su mu drhtale, a na licu se zrcalio nedvojb en izraz dubokog zaprepas tenja.

— Vidio me je — reče poluglasno Silvestar Mraz. — Sto sad?

Pogledao je tijelo svoje žene u kadi. Zar je to posljednja pakost koju mu je učinila, i poslije smrti? Zar će zbog nje upropastiti svoj život, zaglaviti u zatvoru?

Osjećao je kako se pomalo hladi, kako mu ruke prestaju drhtati, a glava radi bistrije. Osvrnuo se oko sebe, pogledao na sat. Prošlo je tek nekoliko sekundi.

— Onda, što ćemo s njim? — upita poluglasno.

Misli su mu se vrtjele oko alibija koji je valjalo osigurati. Zatim primijeti da sebi više ne postavlja pitanje »što?«, nego samo »kako?«. Nije se više kolebao oko toga da valja ukloniti toga čovjeka, trebalo je samo da se odluči hoće li se držati staroga plana o alibiju, koji mu je maločas pao na pamet, ili treba da se odmah uputi onamo, preko dvorišta, gdje je sad uzbuđeno disao jedini očevidac.

Znao je da sad opet ima protivnika; a zapravo, borio se i dalje protiv svoje žene, protiv njezine zloće, premda je pred sobom imao drugačijega čovjeka, koji drukčije misli i reagira. Taj je čovjek sada mogao osvetiti njegovu ženu, i vjerojatno će to i pokušati. Bila bi to njezina pobjeda, ipak. A to nikako nije mogao dopustiti. Tako je govorio sebi Silvestar Mraz, da bi skupio hrabrost i probudio u sebi želju za borbom.

Čovjeka je znao po viđenju. Bio je to čuvar poslovnih prostorija METALIMPEXA koji je ondje boravio od predvečerja do jutra, sjedeći na maloj stoličici na vrhu strmih stuba što su vodile do ureda. Pričinjao se uvijek pomalo zlikovački. Silvestar Mraz mislio je grozničavo. On je nekada imao nekih poslovnih veza s METALIMPEXOM; znao je da oni noću zaključavaju telefone: onaj čovjek, dakle, zasada ne može telefonirati. Imaju li alarmni uređaj? Mije bilo vjerojatno. Znao je također da čovjek neće odmah poći po policiju, iz više razloga.

Motrio ga je kroza staklo. Ako želi izaći, mora nekoga zamoliti da mu pričuva prostorije. Budući da u zgradi, gdje je METALIMPEX, nitko ne stanuje, mora prijeći preko dvorišta, u kuću gdje je Silvestar Mraz ako želi nekoga potražiti. A prostor između dviju zgrada novi je ubojica mogao dobro kontrolirati s prozora kupaonice, to onaj čovjek svakako zna. — Vikati neće — zaključio je u sebi Silvestar Mraz. — Meće vikati, jer ne zna jesam li naoružan. Mastojat će se graditi nedužnim i pokušat će sve izvesti bez panike, znajući da ga vrebam. — Razmislio je još trenutak. — Ipak, najvjerojatnije je od svega da će se pokušati išuljati kad sasvim padne mrak, misleći da se može izvući neprimijećen. A sad je gotovo suton, do potpuna mraka treba još više od sata. Ako uspijem izaći, a da on misli kako ga i dalje vrebam, mogu osigurati alibi. (Jostalom, to mi je jedina šansa.

On diže glavu. Čovjek se okrenuo prema unutrašnjosti ureda, posve polagano, kao da ničega nije ni bilo. Čak je, u hodu, počeo otvarati novine. Silvestar Mraz se okrene, izjuri iz stana, strča niza stube, izađe u dvorište koje onaj sa svoga

mjestu nije mogao vidjeti. Radio je odlučno i hladno. Ako ništa drugo, vrijedilo je pokušati.

Hitrim korakom, neprimijećen, ušao je u dvorište iza gostionice. Popevši se na hrpu drvene građe, ustanovio je da u onoj kabini nema nikoga, a također ni u susjednima. Oslušnuo je. Bila je tišina, čulo se samo krkljanje vode u pisoarima. Osvrnuvši se oko sebe, u prvome polumraku, uvukao se u kabinu. Malo je ondje stajao kašljući, gužvajući papir i bučno dišući. Onda je zatvorio prozorčić što je čvršće mogao i pustio vodu. Izašao je. Stara žena je sjedila na svome mjestu, nagnuta nad novinama. On joj pruži novčić, upita koliko je sati. Želio je da ona zapamti taj trenutak.

G lokalno je bio samo još jedan gost, koji je srdačno razgovarao s pipničarkom. Silvestar Mraz naruči još jedno piće, sjedne i prisili se da čeka malo više od sata. Alibi je još i te kako bio u pitanju. Meće se, možda, moći točno utvrditi kad je nastupila smrt, zato je valjalo da što duže ostane u krčmi. Zapravo, kad se sve zbroji, bio je ondje već više od dva sata.

Kada je mrak bio već prilično gust, on izađe i uputi se hitrim korakom u svoje dvorište. Nitko ga nije vidio. G METALIMPEXG bio je mrak, po običaju. On uđe u tu praznu zgradu i počne se lako uspinjati stubama. Poslovne prostorije bile su na drugom katu. Negdje gore sjedio je možda onaj čovjek i čekao pogodan čas da pođe po policiju. Silvestar Mraz stezao je u džepu nož, koji je uzeo iz kuhinjske ladice.

Na stubištu zastade i okrene se. Na drugoj strani, u zgradi u kojoj je stanovao, a koja je, na dvorište, gdje joj je bio jedini ulaz, gledala prozorima zahoda i kupaonica, sva su svjetla bila pogašena. S odmorišta on pogleda u dvorište, dišući ubrzano. Nije ga mogao vidjeti cijeloga.

Najednom, on začu otvaranje vrata i korake koji su ušli u zgradu. Bili su tihi, oprezni. Bio je to samo jedan čovjek. On? Zar se već vraćao iz policije? Onda ne bi bio sam. Zar je nekoga

pozvao? Mi tada ne bi bio sam, ne bi se usudio ovdje sam provesti više ni trenutka, znajući da ga ubojica vreba. Dakle?

Cl zgradi bijaše potpuna tišina.

Glava treća, u kojoj se događa još jedan zločin, koji se zapravo već dogodio

Fabijan Pintar provodio je noći ponajviše čitajući kriminalističke romane. Ma svojoj sklopivoj stolici od uskih drvenih letvica, na vrhu stuba zastrtih zelenim, prilično otrcanim sagom, on je, pod svjetlom škiljave žarulje bez zaslona, noći i noći okretao stranice sveščića u kojima su doživljaji velikih detektiva i špijuna bili opisani rečenicama prepunima tiskarskih pogrešaka. Čitao je te knjižice bez određene namjere da u njima nađe neku ideju ili pouku za sebe, premda je često nalazio sličnosti između ondje opisanih i svoga slučaja.

Fabijan Pintar čekao je tu, na tom polutamnom, neprozračenom mjestu, pod svjetlom te svjetiljke, na toj škripavoj stolici, svoju životnu šansu. Čekao ju je dugo i uporno, nekoliko godina, gubeći kadikad strpljenje, ali nikada ne odstupajući od uvjerenja da taj trenutak jednom mora doći. Makon potucanja po raznim poslovima, nakon pokušaja otvaranja motela, koji je propao, nakon posla s dobavkom rajčice iz Makedonije i njihovom prodajom na tržnici, što je također propalo, nakon šverca duhanom i satovima, nakon Zapadne Mjemačke, otkrio je METALIMPEX. Bilo je to zapravo ono što je uvijek sanjao: razmjerno dobro plaćena čuvarska služba, u praznoj zgradi, s otvorenom mogućnošću da strpljenje i trud neprospavanih noći jednom budu obilato nagrađeni.

I, dakako, taj je trenutak došao; Fabijana Pintara to više nije uopće uzbudilo, toliko je puta zamišljao tu situaciju, i toliko je čvrsto bio uvjeren da se ona jednom mora odigrati. Cl trenutku kad mu je isplaćivao plaću, blagajnik — prosijedi čičica kojemu

je trebalo još sedam mjeseci do mirovine — bio je pozvan na telefon u drugu sobu. Blagajnu je zaključao, ali je ključeve ostavio na stolu. Me gubeći vrijeme, Fabijan Pintar je iz džepa izvadio voštenu pločicu i brzo i precizno načinio otiske obaju ključeva blagajne. Zatim je ključeve vratio na stol, u točno isti položaj u kojemu su se ranije nalazili. Vrativši se, starčić ga je ispitljivo promatrao, ali nije ništa rekao.

Sada je Fabijan morao samo još čekati. Ključ za vrata ureda u kojem se nalazila blagajna bio je nabavio još ranije. Trebao je biti strpljiv, ali ne predugo, da se, nekim slučajem, tkogod ne bi sjetio promijeniti brave na blagajni.

Konačno se jednoga dana, to je znao, u blagajni našla velika svota novca u gotovom, uglavnom deviza. Njegova je putovnica bila u redu, njegov kovčeg već napola spakiran. Ipak, mislio je putovati istom kasnije, nekoliko dana nakon krađe, jer je znao da će na njega posljednjeg pasti sumnja; prvo će na red doći krupnije ribe.

Stvar je valjalo izvesti u kasno poslijepodne, pred sam suton, kad je u uredu još dosta vidljivo, da ne mora paliti svjetlo. Soba u kojoj je bila blagajna gledala je na zapad, pa je u njoj do kasna bilo svjetla. A zgrada preko puta gledala je na istok, pa su se svjetla ondje morala paliti već u drugoj polovici popodneva. Tako je Fabijan Pintar, po tim svjetlima, mogao zaključiti ne nalazi li se možda tko u nekoj kupaonici ili zahodu prekoputa, kakav svjedok onoga što je kanio učiniti.

Tako je i bilo. Te jesenske večeri ušuljao se u sobu tiho, kao da ga tko može čuti, pa brzo i spretno otvorio blagajnu, onako kako je to u mašti činio već mnogo puta. Ubrzano je disao: pred njim su ležali dolari, marke, lire, krune, šilinci.

— Tu smo — uzdahne zadovoljno. — Ovamo, lijepi moji. — Brzo strpa novac u torbu u kojoj je nosio večeru, u naročite vrećice pod kaputom. Sve je išlo po planu. Mirno će sjediti do jutra, a zatim, kad se pojavi tajnica, koja stiže prva, otići će i praviti se nevješt.

Polako je zatvorio blagajnu, pazeći da je zaključana onoliko koliko je puta bila zaključana prije. A tada, najednom, krajičkom oka, zamijeti neko micanje na fasadi kuće prekoputa. Okrene glavu. Nije to bilo micanje na pročelju, nego u jednoj od prostorija. Usplahiren, ne misleći ni na što, on pride prozoru i zadrhta. Na drugoj strani, na četiri metra od njega, stajao je neki čovjek, i gledao ga usplahirenim, paničnim pogledom svjedoka, držeći jednom rukom prozorsko krilo koje odmah zatim zatvori. Njegova se sjena još nazirala kroza staklo, sigurno je virio. Tobože nezainteresiran, Fabijan Pintar se polako okrene. Sto je to onaj radio u kupaonici, u mraku? Sto je ono palo?

Nije ni trenutka sumnjao da toga čovjeka mora ubiti. Znao je da u kući nasuprot nema telefona i da onaj neće smjeti vikati. Znao je da se neće usuditi izaći prije potpunoga mraka; dotle je trebalo još više od sata. Ali, ubiti gaje morao. Inače, ovo noćno stražarenje u METALIMPEX(J bilo bi ravno robiji unaprijed, uzaludno i glupo, teže od pravoga zatvora.

— Robija na kredit — reče on u sebi, zaključavajući vrata.

— A je li on uopće sam u stanu? — To bi valjalo provjeriti — mislio je. — Moglo bi se otpiračem...

Sišao je polako i prešao preko dvorišta, pa ušao u kuću. Popeo se do onoga stana i zazvonio. Ništa. Nikakvo micanje, nikakav šum. Tišina. Vratio se, stao iza vrata zgrade u kojoj je METALIMPEX, motrio dvorište. Nitko nije prolazio. Prošlo je više od sata. Opet se pope uza stube i pozvoni. Opet ništa.

A onda, dok je silazio niza stube, primijeti svoga čovjeka kako ulazi u zgradu u kojoj je METALIMPEX. Zastao je gledajući ga.

— Zar je lud — pomisli — zar je lud?

Glava četvrta, u kojoj se pojavljuje još jedan nepoželjan svjedok

Dvojica ljudi ubrzano su disala u tami stubišta u koje se, kroz priljave prozore, probijalo tek nešto mjesečine što je padala na iskrzan zeleni sag. Drugi čovjek stajao je vjerojatno na odmorištu između prvog i drugoga kata, jer mu se u tihoj zgradi čulo disanje. Inače, bila je tišina.

Fabijan Pintar zavukao se pod stubište, očekujući da čovjek siđe, pa da ga napadne iz zasjede. — Zašto je došao ovamo? — pita se usplahireno. — Zar hoće svoj dio novca? — Želi mi ponuditi pogodbu, a tek ako ne pristanem, prijaviti me policiji?

Na stubištu bijaše tišina.

— Ako mu nešto dadnem — mislio je dalje Fabijan Pintar — onda će me ucjenjivati stalno. — Osluškiavao je. — A možda ipak? Ionako ću otputovati u inozemstvo i biti izvan njegova domašaja. A osim toga, to je neki običan čovjek. Bit će zadovoljan i nekom osrednjom svotom, taj se vjerojatno ne zna pogadati. Ali hrabar jest.

Gore se začuo šum.

— A ako me jednom uhvate, pa pljački pribroje još i ubojstvo, onda mi je bolje da se odmah objesim. — Fabijan Pintar se pod stubištem kolebao.

Čovjek je silazio, stubu po stubu. — Je li me vidio kad sam ušao? — pitao se Fabijan Pintar. — Ako me je vidio, tko zna što misli o tome zašto sam izlazio? Možda drži da sam mu išao nuditi pogodbu. Da pristajem na ucjenu? Na to bih ga možda mogao uhvatiti, prisiliti ga da se približi. A onda nožem...

Čovjek je polako silazio, u tami, dok mu je srce zacijelo bubnjalo, kao Fabijanu. Fabijan Pintar nije se mogao odlučiti. Valjalo mu je najprije vidjeti kako se čovjek ponaša. — Da ga pustim, da vidim kamo će? Možda je on službenik policije? Možda ima pištolj? Ili hoće da ispadne junak i da me sam ulovi?

Uto su se čovjekova leđa već pojavila pred njim. Čovjek nije znao za rupu pod stubištem, nije je primjećivao. Fabijan Pintar zamahne, ali mu ruka zastane. Čovjek je na dnu stuba ubrzao korak, očigledno uvjeren da na stubištu nema više nikoga. Odlučujući trenutak već je prošao. Ubojica i pljačkaš bili su tako blizu jedan drugome, malo je nedostajalo da pljačkaš postane i ubojica, a ubojica dvostruki ubojica i pljačkaš pljačkaša, ali su se, odmah potom, razišli.

— Treba vidjeti što će — tješio se Fabijan Pintar, krećući za svojim protivnikom.

Ovaj je ušao u svoju kuću, popeo se do stana, oslušnuo na vratima, zatim strčao niza stube i izjurio na ulicu. Očito, pošao je tražiti Fabijana Pintara, misleći da se on već nekamo uputio.

— Zašto me traži? — pitao se Fabijan Pintar. — Kamo misli da sam mogao otići? Ili juri na policiju? Vjerojatno.

Uhvatila ga je panika. — Treba ga stići i uvući u neku vežu, a zatim... — Pramen crne kose pao mu je preko čela, dok je poizdalje slijedio svoga čovjeka. Nije sebi mogao oprostiti što ga je satno tako pustio.

Ovaj je, doduše, išao prema Petrinjskoj ulici, gdje se nalazi policija, ali nekako sporo i neodlučno, zagledajući u krčme, u veže, u lica prolaznika, kao da nekoga traži. — Možda se ipak hoće nagoditi sa mnom, a tek ako me ne nađe, poći na policiju? — Mislio je Fabijan Pintar.

Čovjek je hodao dalje, usplahiren, tražeći nešto tako panično, tako uzbuđeno, da je Fabijan Pintar zastao na pločniku llice, među prolaznicima, zblenut i zaprepašten. Čovjek gotovo da je bio zbunjeniji nego on. A on, taj čovjek, bio je očevidac!

— Možda je lukav — govorio je Fabijan Pintar u sebi — možda meni zapravo više nema pomoći. Naivno sam ga i glupo pustio da pobjegne. Možda mi je postavio stupicu. Možda je iskusniji od mene. Ali, zašto je tako uzbuđen?

A tada se čovjek najednom okrene, i njihovi se pogledi susretoše. Fabijan Pintar bio je nekih pedesetak metara iza

njega, na drugoj strani ulice. Čovjek zastade zbunjen i iznenađen, a onda se okrene i požuri natrag.

Uzbuđen, Fabijan Pintar uvidje da je čovjek doista cijelo vrijeme njega tražio. On osjeti da je došao njegov trenutak; uvuče se u jednu mračnu vežu da bi tako namamio čovjeka i ondje se s njime obračunao, zauvijek. Čovjek požuri za njim, a zatim oprezno zastade, ne želeći se udaljiti sa svjetla, neodlučan. — Ako želi nagodbu, zašto ne prilazi? — pitao se Fabijan Pintar. — A ako je ne želi, zašto se uopće vraćao? — Čovjek je bio tu, blizu, i Fabijan se pomakne još dublje u sjenu.

Odjednom, kao da se nečega sjetio, čovjek utrča u vežu, prođe kroz nju i nađe se na drugoj ulici. Očajan, zbunjen, potrča njome nekoliko koraka, a zatim se okrene. Fabijan Pintar brzao je za njim.

Čovjek — Silvestar Mraz — odjednom pomisli:

— On mene zbog nečega goni. Ali zašto? — Okrene se i pođe za crnokosim, masnim očevicom svoga zločina, kojega je cijele večeri pokušavao uhvatiti i ubiti.

Fabijan Pintar se opet zavukao u jednu vežu. — On mene zbog nečega goni — mislio je. Pitajući se što bi to moglo biti, on, zaklanjajući se iza prolaznika, uđe kroz lijeva vrata robne kuće, dok je njegov protivnik ulazio kroz desna.

Glava peta, u kojoj se govori ponajviše o špeceraju

Ostalo je još samo desetak minuta do zatvaranja robne kuće, ali sigurno će trebati još dobrih pola sata da se ona posve isprazni: obitelji su obavljale velike jesenske nabavke, motajući se oko tezgi na sva četiri kata, i bilo je sigurno da će se zadržati još dugo: poslije osam više nitko nije mogao ući u robnu kuću, ali su oni koji su već bili unutra smjeli ostati dok ne pozavršavaju ono što su započeli.

Dvojica ljudi kretali su se između tezgi u prizemlju, penjali su se pokretnim stubama na katove, udaljeni samo koji metar jedan od drugoga, vraćali se u prizemlje i opet se penjali. Mogli su jedan drugome više puta jasno vidjeti lice, premda su neprestano nastojali da im se pogledi ne susretnu. Lica im više nisu izražavala mržnju, premda ih je vezivala samo jedna želja, želja da jedan drugoga unište. Jer, toj se želji priključila i jedna nedoumica: zašto? Svaki se od njih pitao zašto ga onaj drugi goni, ali ipak nisu odustajali od svoga nauma. Bili su vezani tom nedoumicom čvršće no ičim drugim, a kad bi jedan od njih uspio ubiti drugoga, ona bi odmah nestala.

— Ovdje je lako ubiti čovjeka, u ovoj gužvi — mislio je Silvestar Mraz, koji je toga dana, stjecajem okolnosti, postao ubojica, i spremao se to postati još jedanput. — Treba ga samo malo bocnuti, zatim na pravi način nestati. No, tu je lako biti i otkriven. — Vrebao je svoga protivnika, ne puštajući ga iz vida, krećući se sad usporedno s njime (jer se više nije znalo tko bježi, a tko progoni) kroz odjele konfekcije, kućanskih aparata, pokućstva, gramofonskih ploča, galanterije, tekstila i prehrane. — Zašto me goni? — pitao se. — Zar misli da znam o njemu nešto što ja zapravo ne znam?

Birali su mjesta gdje je bilo najviše svijeta, i ondje su se približavali jedan drugome, gotovo osjećajući jedan drugome dah, stežući noževe u džepovima, pokušavajući jedan drugoga ubosti. Ali, nije im uspijevalo, a žurili su se.

— Zašto me on goni? — pitao se Fabijan Pintar koji je toga dana iskoristio najveću šansu u svome životu, šansu koju je čekao godinama, i dočekao je. — Zna li on uopće o meni što mislim da zna?

Preko zvučnika objaviše da je osam sati i da se robna kuća zatvara. Još je nekoliko minuta bila stiska, a onda se kupci počеше naglo prorjeđivati. G tim posljednjim trenucima meteža, oni još nekoliko puta pokušаше zakvačiti jedan drugoga nožem u trbuh. Ali, nije im uspjelo.

Dok su se kupci sve više i više prorjeđivali, i kad su njih dvojica ostali gotovo sami, pogledaše se nekoliko puta panično, gotovo kao da jedan drugoga pitaju što da počnu. Valjalo je raditi brzo. Sada više nije bilo kupaca koji bi mogli biti očevici, ali su prodavači i dalje bili tu. Kao po dogovoru, njih dvojica potražiše mjesta da se sakriju, izabirući ih ipak tako da jedan drugoga mogu imati na oku.

— Sto sad? — pitao se Silvestar Mraz, čučeci iza nekakvih ormara što su vonjali po šperploči i tutkalu. — Kako dalje? Jesam li ja ovdje progonjeni, pa se krijem kako bih lakše pobjegao, ili sam gonitelj, pa se krijem da lakše ubijem?

Polako su se gasila svjetla, čulo se dovikivanje, i koraci prodavača koji su odlazili. Čistačice su još neko vrijeme lupale kantama.

Fabijan Pintar čučao je zgrčen. — Ako on misli da ja znam nešto o njemu, a ja to ne znam — mislio je — onda je moguće da ni on ne zna za pljačku. Moramo li mi uopće jedan drugoga goniti, ili bismo se mogli naprosto razići?

Ali, bilo je već kasno. Sve je zamuklo, oni su još neko vrijeme čekali ubrzano dišući, a zatim iskočiše potajno iz svojih skrovišta, tiho, šunjajući se i zavaravajući trag, u mraku, potpuno uživljeni u svoje uloge.

Opet su lutali katovima, tražeći se i nalazeći, bježeći i goneći se, a mjesec je plovio nebom iznad staklene kupole robne kuće, i zemlja se okretala. Malo su i prodrijemali, svaki u svome kutu, a zatim opet nastavljali jurnjavu.

Tako je došlo i jutro, a oni su nastavili potjeru, tražeći se između kupaca.

Bili su odlučni da ostanu tu koliko god treba, i osjećali su da će ostati dugo. I nastavili su potjeru idućih dana i noći, tu, u robnoj kući, gdje su imali i hranu, i piće, i ležaj.

I bili su zadovoljni, gotovo sretni, jer su imali jedan drugoga. Imali su sve što je potrebno za život.

Dobri dub Zagreba

Valentin Knez nije se ni sam sjećao kada se zapravo i zašto počeo baviti statistikom, jer mu se činilo daje to bilo tako davno, da je korijen toj strasti morao sezati čak u djetinjstvo. Pitajući se o razlozima svoje ljubavi za tu znanost, zaključio je da ga je k njoj zacijelo privukao njegov snažan osjećaj društvenosti koji je, pored činjenice što on bijaše osamljen čovjek, bio neobično jak i uvijek budan. Vazda je Valentin Knez osjećao potrebu da oduži svoj dug društvu, da se bavi ljudima oko sebe što više može, da im što više pruži, te da tako proživi što puniji život; a činilo mu se da to može najbolje učiniti statistikom, jer se ona, s jedne strane, bavi ljudima i njihovim poslovima, a s druge strane, pruža tim ljudima neobično korisna znanja i podatke, pa im tako pomaže.

Također, nije se sjećao kako se opredijelio baš za vođenje evidencije zločina i nesreća, pogibija, ubojstava, gaženja, klanja, davljenja i gušenja. Jer, nije on bio čovjek očaran kriminalistikom, niti poklonik detektivske literature; bit će da je i tu bio odlučujući onaj njegov socijalni osjećaj: te pojave (pljačke, požari, nesreće na radu, željezničke katastrofe) neobično su česte, pa je Valentin htio statistički ispitati koliko ih ima, gdje se najčešće zbivaju, koji su im obično uzroci, kakva im je učestalost i intenzitet pa da onda, na osnovi tih izučavanja, pripomogne iskorjenjivanju tog društvenog zla.

Brižljivo je kupovao novine iz svih krajeva zemlje, osobito večernje, koje donose najviše vijesti o kriminalu, pažljivo je izrezivao članke i crtice iz sudskih i kriminalističkih rubrika, a na svome ormaru, u samačkoj svojoj sobi, imao je više fascikala s razvrstanim, sistematiziranim i komentiranim izriscima iz novina. Sve je slučajeve on pratio do kraja, slijedio je sudbine

ubojica i utajivača, znao je poimence recidiviste i one koji su pušteni iz zatvora prije roka zbog dobra vladanja. Postupno se počeo baviti isključivo zločinima, jer su mu se oni činili osobito pogibeljnima po društvo, a slučajne je nesreće zabacio.

Dakako, njegov se rad nije sastojao samo u skupljanju isječaka: napravio je on na svome stolu, obloženom pak-papirom, na kojemu bijaše svjetiljka sa zelenim sjenilom, niz tablica, brojidbenih kolona i pokazatelja. Klasificirao je zločine po motivu (ljubomora, grabež, samoobrana, nehat, osveta), po socijalnom sloju (skitnice, seljaci, radnici, službenici, inteligencija) po broju žrtava (jedna, dvije, tri, više), po oružju i oruđu kojima je zločin izvršen (revolver, nož, kolac, boca, bokser, kamen, šaka, otrov, konopac i drugo), po dužini istrage, po spolu i dobi počinitelja, po mjestu gdje se zločin zbio, po gradovima, po regijama. Sve je kod njega bilo razvrstano, držao je da ima pregled kao malo tko u zemlji i bio je siguran daje sve to koristan posao, jer ga je on radio stvaralački, poput učenjaka. Mačinio je, osim tablica, i karte cijele zemlje (a, koliko je mogao, i drugih zemalja), pa na njima posebnim linijama povezao mjesta gdje su se događali slični zločini, s istom učestalošću i podjednakim počiniteljima. Nazivao ih je izokrime (od lat. crimen — zločin) i po njima je sve mogao odlično pratiti.

Važno je, međutim, naglasiti dvije stvari: prvo, Valentin se osobito bavio svojim gradom, Zagrebom, njega je najprije proučio i najpomnije pratio. Znao je točno svaku kuću gdje se odigralo ubojstvo, svaku sobu gdje se netko ugušio plinom, svaku kupaonicu gdje je netko udavljen u kadi, svaku krčmu gdje je netko dobio nož u trbuh i svaku livadicu u predgrađu gdje su nekoga zatukli kolcem. On je obilazio sva ta mjesta i imao je posve točan pregled. Volio je svoj grad i do njega mu bijaše najviše stalo.

Godine napornoga i predanog rada nisu mogle a da ne dadu plodove. Dakako, ne u obliku društvenoga priznanja ili slave (jer, sve je to još bilo njegova tajna), nego u obliku tihe

unutarnje radosti, kao u majstora koji završava svoje djelo. Materijal kojim je Valentin Knez raspolagao sve je više rastao i bivao je sve bolje i sustavnije obrađen. Statističaru su se javljale sve nove i nove ideje, i on je sve više postajao svjestan kakvim blagom raspolaže.

Dakako, brojidba nikada nije sama sebi svrhom: ona uvijek teži nekim širim, općenitijim zaključcima koji slijede iz njenih proučavanja. Statističar zločina Valentin Knez nije imao nikakvu ideju o mogućem zaključku, točnije, on nije težio uvidu u odnos zločina i društva uopće. Smatrao je da će dovoljno učiniti, još kako dovoljno, ako utvrdi koji se i kakvi zločini javljaju, u kojem društvenom sloju i s kojim motivima, pa da tako utvrdi razmjere zločina uopće, uzimajući zločin a priori onako kako se obično shvaća, naime, kao jedno od najvećih društvenih zala.

Međutim, dogodilo se da su ga rezultati njegova rada i samog počeli iznenađivati. Jednog nedjeljnog jutra, dok je sjedio sam u svojoj sobici nad papirima, listajući ih polako i pogledavajući u sivi zid dvorišne zgrade, primijetio je stvar koja mu je privukla pozornost. On je, naime, zaključke pojedinih svojih statističkih pregleda, kao i sažetke pojedinih slučajeva, zaokruživao crvenom bojom; a sad je primijetio da je među tim crvenim otocima nekako uvijek jednaka udaljenost, da su uvijek slično raspoređeni na bijeloj stranici. Isprva, osjetio je tek zadovoljstvo zbog vlastite pedantnosti i preglednosti svojega rada. Ali, tada se najednom zapitao, ne postoji li možda doista neka međuovisnost između stvarnog toka događaja i njegova grafičkog prikaza.

Uzeo je prečitavati. Čipitao se najprije nije li on, u svojoj želji za urednošću, podsvjesno težio k toj pravilnosti. Ali, ne: ubrzo se uvjerio da ta pravilnost dolazi s druge strane, da je ona uvjetovana zapisanim događajima. Zaboga! Zastao je osupnut i zamišljen. Pa to može imati dalekosežne posljedice! Takve posljedice kakvima se nitko, a pogotovo on sam, nije mogao

nadati. Bilo je to nešto tako novo, tako poticajno, da je Valentin Knez s dvostrukom voljom prionuo na rad.

Ideja se pokazala neobično plodnom i svakoga je dana dobivala nove potvrde. Valentin Knez utvrdio je da postoji ne samo velika statistička učestalost sličnih slučajeva, nego čak i pravilnost u njihovu pojavljivanju. Ona je isprva bila ponešto nejasna, ali kada je proniknuo dublje u sustav, proučavatelj više nije mogao u nju sumnjati: bila je suviše očevidna, suviše matematička, suviše primamljiva. Zločini su se pojavljivali kao po proračunu i jedan po jedan ulazili u Knezovu shemu, potvrđujući sistem i potresajući njegova autora.

Slika je bivala sve jasnija i jasnija. I ne samo to: domala, / statističar je mogao točno znati koliko će se zločina u jednom / mjesecu u Zagrebu zbiti, kako će biti teški i u koliko će slučajeva, | otprilike, počinitelj biti otkriven. O tome je trebalo napisati, ' knjigu. Otvorio je nov fascikl s naslovom PREDVIĐENI ZLO/- 'ČINI.

Ipak, morao je još čekati. Uvidio je kako još ne zna sve, kako će znati još više. Jer, kako je vrijeme prolazilo (a bili su to mjeseci i godine) njegova su predviđanja bivala sve jasnija i preciznija, bila su čak tako jasna da se pitao hoće li itko povjerovati u njih. Maime, sad je već mogao — na osnovi statistike — predvidjeti i gdje će točno do zločina doći, u kojoj ulici, u kojoj kući, tko će ga izvršiti, čime i na koji način. Predviđao je čedomorstvo, paleže, davljenja i lokalizirao ih u pojedine dijelove grada, određivao im mjesto i vrijeme, trajanje. Osjećao se nekako tjeskobno i strašno, dok bi jutrom odlazio u kakvu krčmu u Dubravi, znajući da će iste večeri u njoj netko biti ubijen, predviđajući broj uboda nožem u trbuh i plećku, broj zasjeka razbijenom bocom i broj udaraca stolicom. Zastajao je zamišljen pred prozorima kakve kuće u otmjenim, sjevernim dijelovima grada, znajući da će tu, istoga popodneva, neki muž zadaviti svoju ženu. Bila je to za nj velika kušnja, bio je to neki strašan, fatalistički osjećaj bespomoćnosti, i, čak, uključenosti u to, odgovornosti, čega se

Valentin Knez nikako nije mogao osloboditi. A nije imao ni mogućnosti da se toga riješi: znao je da zločin nikako ne može spriječiti (ne samo zato što je slab i sam, nego i zato što se oni zbivaju neumitno), znao je da mu to nitko ne bi vjerovao. Zato je dalje skupljao podatke.

Vrijeme je prolazilo, slika se upotpunjavala, Valentin Knez je — ne toliko zato što bi bio neumoljivo vođen svojom idejom, koliko zbog toga što su ga na to tjerala sve nova i nova otkrića — pomalo širio, razrađivao, pa čak i radikalizirao svoju viziju situacije, svoje zaključke koji su nastali iz statistike. Isprva je to činio bojažljivo, skromno, plašeći se da ne bude brzopletan i da sam pred sobom ne ispadne pretenciozan, ali su ga nova otkrića (zapravo: nove potvrde njegove osnovne misli) tjerala da u zaključcima ide sve dalje, da uopćava.

Postupno, kad se jednom posve osvjedočio u pravilnost, u matematičku preciznost u događanju zločina, počelo mu se, naravno, nametati i pitanje o značenju te pravilnosti, o njezinoj ulozi u životu grada i o njezinu značenju za njegovo funkcioniranje. I opet Valentina Kneza nije zanimalo čime je ta pravilnost uvjetovana, nego je više želio otkriti što ona sama uvjetuje, pa se nadao da će tako i njen uzrok izaći na vidjelo. Pitao se, dakle, o ulozi te pravilnosti u funkcioniranju grada kao mehanizma. I, opet isprva bojažljivo i nesigurno, a zatim sve odlučnije, sve je jasnije otkrivao da je ona golema, da je ona nešto bez čega bi — zaključio je na kraju — život bio nezamisliv.

Jer, razmišljao je — bez obzira na to je li nam to prirodno usađeno ili to stječemo živeći među ljudima — mi na tu pravilnost, podsvjesno, stalno računamo, na nju računaju i društvene institucije, kao pravosuđe. Pravilno i ritmičko događanje zločina omogućuje da se svijet kreće naprijed, da u njemu stvari budu logične i da se odvijaju prema očekivanju. Zločini su, s jedne strane, mogući samo u nekim, dosta velikim, razmacima, a njihov značajniji je ritmično isticanje uloge društva i njezino usađivanje u našu svijest. Remećenje toga ritma bilo bi pogub-

no. Jer, pravilnost u događanju zločina jednako je bitna i nužna kao izlazak sunca, kao smjena godišnjih doba. Da toga nema, bilo bi nam uskraćeno snalaženje u svijetu, sve bi pošlo naopako i bilo bi poremećeno, kao kad bi sunce izašlo na zapadu. Ritam zločina je životni ritam svakoga grada i cijeloga svijeta.

A naše podsvjesno znanje za nj spašava nas da ne padnemo kao žrtve zločina: stradavaju oni koji ritam prestanu osjećati. On je jedna od osnovnih točaka naše orijentacije.

Ipak, naravno, to ne znači da zločine ne treba sprečavati. Naprotiv, to bi baš trebalo zdušno činiti, i to je bilo ono za čime je Valentin Knez težio. Bilo je samo važno da se ne poremeti ritam, točnije, valjalo bi uspostaviti novi ritam, ritam sprečavanja zločina. Treba postići ritam u nedogađanju zločina, u njihovu pravodobnom sprečavanju i u stišavanju zločinačkih nagona, u buđenju obrambene sposobnosti, u osvježavanju veze s podsviješću koja za pravilnost znade, kod potencijalnih žrtava. U tome je Valentin Knez vidio spas: valjalo je postići ritam koji bi bio ljudskiji, a ujedno lakši i životniji, koji bi omogućio preobrazbu društva. Bilo je trenutaka kad je statističar duboko sumnjao u ostvarivost svoga projekta, ali ga je u boljim satima već vidio i ostvarena.

Rad se pomalo bližio kraju, knjiga je rasla, dokazni materijal bio je golem, i posao je već s proljeća te godine bio skoro gotov. Bližio se čas kojega se statističar pomalo i bojao, trenutak kada je projekt trebao predočiti stručnjacima, izložiti ga njihovu sudu i početi nastojati na njegovoj provedbi.

Ali, tada su se počele događati nepredviđene stvari. Bio je početak ljeta, Valentin je pomišljao kako će sada najzanimljivije vijesti dolaziti s mora. Međutim, tada, u lipnju, primijetio je da su zločini postali nekako čudni. Bio je zbunjen.

Bila su to neka sasvim malena odstupanja od utvrđenoga ritma, tako mala da ih je i Valentin Knez jedva primijetio: ubojstvo koje je, prema predviđanjima, trebalo biti izvršeno nožem, poč-

njeno je iz revolvera. Statističar je zaključio da mu proračun nije bio dobar, pa je počeo provjeravati. Ipak, proračun bijaše valjan.

Onda je nekoliko zločina uranilo: umjesto da se zbudu poslije podne, zbili su se ujutro, umjesto da se zbudu ujutro, zbili su se navečer uoči toga dana, umjesto da se zbudu za tri dana, dogodili su se već danas, Valentin Knez bio je iznenađen i uplašen. Doduše, okolnosti pod kojima je do zločina dolazilo još su uvijek bile prema predviđanjima, izvršilac i žrtva također, ali je statističar ipak bio ozbiljno zabrinut. Provjeravao je i provjeravao, i uvijek je dolazio do zaključka da nije pogriješio on, nego da je u živome tkivu grada, u njegovu tijelu, počelo dolaziti do preskakanja, trzaja i nervoznih tikova.

Onda, jednoga jutra, 14. lipnja, kad je otvorio novine, morao se nasloniti na stup, dok je stajao na trešnjevačkoj tržnici, čitajući. Na Kalinovici, u novogradnji, nekoga su čovjeka ubili žena i sin, velikim kuhinjskim nožem. Valentin Knez stajao je dišući ubrzano. Sasvim se jasno sjećao da je do tog ubojstva trebalo doći tek 28. rujna, doduše u istoj obitelji, ali ne na Kalinovici, nego u Livadićevoj ulici. Valentin Knez polako je išao kući, znajući da mu ni ne vrijedi gledati u bilješke. Ritam se remetio. Ipak, još je uvijek postojala mogućnost da je to samo incident: ali oni maleni poremećaji prethodnih dana statističara su duboko onespokojavali. Valjalo je pričekati.

Sutradan rano ujutro, dok je otvarao novine, ruke su mu se tresle. I, da: tamo, na stranici gdje je kriminalistička rubrika, stajala je vijest: u vrtnoj restauraciji, u Medulićevoj, šef sale je, oko deset navečer, u stražnjoj prostoriji, ubio svoga znanca, također ugostiteljskog radnika, u sporu oko nekog novca. To uopće nije bilo predviđeno: ni počinitelj, ni mjesto, ni oruđe; u Medulićevoj je do nekoga zločina trebalo doći tek za godinu dana. Valentin Knez stajao je zbunjen i uplašeno gledao oko sebe, ne, to još nije sve; dogodilo se i ubojstvo u Jarunu: u susjedskoj svadi netko je pucao, ubijen je bračni par. Također nepredviđeno. Valentin Knez išao je ulicom polako, zaboravivši kamo je krenuo. Više nije bilo sumnje: ritam bijaše poremećen.

Statističar je gledao oko sebe, tražeći na licima ljudi potvrdu za tu misao. Oni kao da nisu ništa slutili. Ipak, njega gotovo da je bilo strah da bi mu tkogod mogao pritrčati i zariti mu nož u grudi. Jer, to je sada bilo moguće.

Sada je bilo moguće sve i sve se moglo očekivati. Životni ritam grada bio je poremećen, bio je otvoren put kaosu i krvoproliću: kad je nestalo prirodnoga zakona, sve se moglo očekivati, svakog je časa moglo doći do sasvim neuvjetovanih, proizvoljnih i nelogičnih zločina. Bio je u ljudi poremećen spasonosni osjećaj ritma, oni su bili nezaštićeni, nisu znali odakle da se nadaju zlu. Zato su se bojali i zato će — to je Valentin Knez znao — uskoro i sami početi napadati. I zločina će biti sve više. Mije smio ni pomisliti kako će izgledati Zagreb: posvuda krici, krv i prosuti mozak.

Valentin Knez zatvorio se u sobu i pušio. Bio je očajan i grozničavo je razmišljao. Mije ga zanimalo što je promjenu izazvalo, stoje prouzročilo poremećaj ritma, razmišljao je o tome može li se ritam spasiti. Samo nakratko, u prvi mah, opet je pomislio da proračuni ne valjaju, pa čak, na trenutak, da ne valja ni cio sustav. Ali to je brzo morao odbaciti: radio je u vijestima javljao o sve novim, neobično mnogobrojnim i sve okrutnijim zločinima. Mije mu bilo do sistema, bilo mu je do Zagreba. Ipak, ako ga ne spasi sistem, neće ga spasiti ništa. Opet je uronio u papire.

Mekoliko dana sjedio je zatvoren u sobi, izlazio je samo da nakupuje novina, a svaki je sat slušao vijesti. U duhanskome dimu, iza spuštenih zastora, u svjetlu svjetiljke sa zelenim sjenilom, unosio je nove zločine u sistem i ispitivao njihov odnos prema njemu, način i ulogu njihova odstupanja od pravila, utvrđivao sustav što ga nova nedjela čine među sobom i njegov odnos prema starome sistemu, njihove sličnosti i razlike. Bio je to strahovito naporan posao, ali Valentinu Knezu je svijest grozničavo radila, on se žurio da shvati, jer je znao da se tu radi o odlučujućim trenucima.

Razvrstavao je kolone, pokušavao ovako i onako, slagao i ponovno razbijao tablice, pravio grafikone, izrađivao shematske planove grada i unosio raznobojnim olovkama nove zločine, razmatrao njihovu učestalost. Pisao je i pisao, crtao. Pravio eksperimente. Pretpostavljao. Izmišljao imaginarne zločine i zločince, najnevjerovatnije mogućnosti. Trajalo je to nekoliko dana, bio je blijed, i podočnjaci su mu bili modri. (J zoru 20. lipnja digao je zastore i duboko udahnuo zrak.;

Sutradan ujutro, ruke su mu se opet tresle dok je otvarao novine. Tražio je, zatim uze čitati kratku vijest pod krupnim naslovom UBOJSTVO U INEHAJSKOJ: Noćas oko dva sata, nepoznati zločinac usmrtio je tvrdim, najvjerojatnije drvenim predmetom, u Nehajskoj Josipa Jazbeca starog51 godinu, sa stanom u istoj ulici. Uzrok zločina nije poznat, ali se, kako su nam rekli predstavnici istražnih organa, najvjerojatnije radi o pljački. Istraga je u toku.

Iako su mu se ruke još uvijek tresle, Valentin Knez je osjećao spokojstvo. Ubrzanje ritma bio je jedini izlaz. Knjigu više neće moći objelodaniti. Ipak, ćutio se jakim, možda i jačim no prije, jer je znao da vrši svoju dužnost prema društvu, prema ljudima oko sebe i prema svome Zagrebu. Gurnuvši novu držaljicu za sjekiru dublje pod krevet, on provjeri mjesto akcije za tu večer, a zatim na novi fascikl poče pažljivo ispisivati naslov: ISPRAVCI RITMA.

Zašto volimo lektiru?

Polaziti više razrede osnovne škole i svakodnevno slušati starije kojima još dugo neće dosaditi što svoje savjete uvijek iznova započinju rečenicom Kad sam ja bio tvojih godina, znam, ili je iskrenije reći sjećam se, nije ponekad baš pretjerano ugodno. I nije uopće čuditi se što smo, naučivši još u sedmom razredu sve vrste zavisnih i nezavisnih rečenica, među svima njima najlakše prepoznavali onu imenovanu vremenskom. Ali, vjerujte, takva rečenica, kada smo mi stariji u pitanju, može biti izrečena i zbog toga da omogućí onoj nezavisnoj, koja se na nju nadovezuje, izražavanje naše tuge ili našega priznanja da nama nije bilo tako lijepo kao vama sada. Nemojte se onda ljutiti što ću vam, nakon što ste pročitali Pavličićeve priče iz ove knjige, izgovoriti onu čiji će vam početak, vidite da sam svjesna toga, ići na živce. Njome želim iskazati svoju sreću što su se stvari promijenile nabolje, svjesna kako ona ne prešućuje ni moju sitnu zavist: Kada sam ja bila u 7. razredu osnovne škole, nije bilo zamislivo da se u programu školske lektire nađe kriminalistička priča. Ili ipak malo blaže, nije bilo baš uobičajeno da nam ponude na čitanje nešto što će imati zanimljivu priču, priču koja će u sebi uključivati potragu za zločincem i na taj način i od nas samih zahtijevati snažno sudjelovanje u protjecanju teksta i odgonetavanju zagonetke. A kada bismo sami takvo štivo pronašli, našim nastavnicima nije bilo nimalo drago. I sama sam jedanput, u kasno proljeće 1972., završivši test, ili kontrolni ispit (kako se tada zvao), iz prepoznavanja vrsta rečenica bila prinuđena shvatiti količinu ljutnje koju je u nastavnici izazvao moj samoinicijativno odabran, a po mom tadašnjem vrijednos-

nom sudu, besprijeoran književni tekst. Toga je proljeća u nastavcima počeo izlaziti Zagorkin¹ roman Republikanci.

Strpjela bih se da ga prvo pročitaju stariji ukućani, a potom bih nastavak, ne rekavši nikome, ponijela u školu. Vjerovala sam da se upravo tako osjećaju kriminalci, strahovala da ću biti uhićena u nedjelu, ali si, unatoč svojoj plašljivoj štreberskoj prirodi, nisam mogla pomoći. Zagorkinu priču prepunu otmica, presvlačenja žena u muškarce, dvoboja, povijesnih ličnosti i, jasno, tajnih ljubavi, nisam mogla napustiti. I jasno, otkrivena sam. Naime, čim sam završila test, stavila sam na koljena sveščić, spustila pogled i preselila se u neki drugi svijet, svijet koji mi je dopuštao da se u njemu poistovjećujem i s onom najhrabrijom, ali i s onom najljepšom među njima. Tko bi onda još primijetio nastavnicu pokraj sebe, koja prvo gleda test u kojemu, istina je, ne pronalazi pogreške, a potom ozbiljno upozorava na svoju nazočnost grubim oduzimanjem moga književnog štiva. Republikanci završavaju u košu, a njihova vjerna čitateljica na razgovoru kod direktora. Čuđenje što se širilo školom, nastalo saznanjem kako jedna odlična učenica čita nešto takvo o čemu je čak i jedan Krleža rekao sve najgore, nije prestajalo danima. I u njima sam, vjerujem mnogima u inat, odlučila kako ću čitati puno više nego što mi je potrebno za lektiru. Ne znam je li me taj osjećaj doveo do odluke da studiram

1 Jurić, Marija-Zagorka, rođena je 1.1.1873. (?) u Negovcu kraj Vrbovca, umrla je u Zagrebu 30.11.1957. Bila je prva žena profesionalni novinar u Hrvatskoj i najčitanija hrvatska spisateljica. Prvi roman Roblje objavila je 1899. u podlistku »Obzora«. Već se i tada vidjelo da će Zagorka nastaviti njegovati »šenoinski model« pripovijedanja u kojem će se žanrovski vješto isprepletati ljubavne priče s elementima nacionalne povijesti. Majpoznatiji Zagorkini romani su: Kneginja iz Petrinjske ulice, Gricka vještica, Kći Lotrščaka, Plameni križari, Gordana, Kraljica Hrvata, Republikanci, Jadranka, Mlada revolucionarka, Vitez slavonske ravni. Prvi je na Zagorkin opus ozbiljnije upozorio dr. Ivo Hergešić pripremajući njezina Sabrana djela (1963.-1967.) u 17 svezaka. Književnu revalorizaciju doživjet će i u monografiji dr. Stanka Lasića »Književni počeci Marije Jurić Zagorke« (1986.).

književnost, ali znam kako sam bila sretna i pobjednički raspoložena kada sam u vrijeme svoga nastavničkog stajanja pred učenicima, i to u onoj istoj učionici u kojoj je i nakon deset godina stajao onaj isti koš, listajući ozbiljan književni časopis primijetila pismo što ga je suvremeni hrvatski prozaik (čije sam knjige već čitala) i profesor na Odsjeku za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu Pavao Pavličić, uputio baš Mariji Jurić Zagorki.²

Pripovjedač, koji je svoju prvu knjigu (knjigu kratkih priča) naslovljenu *Lađa od vode* objavio 1972., u godini u kojoj su neki još uvijek Zagorkinim tekstovima dodjeljivali čudna mjesta, iskazuje joj svoje divljenje, divljenje književnici koju su čitatelji oduvijek rado čitali, a književni prosuditelji istodobno osporavali. Čitajući hrvatske romane, od početka do danas, Pavličić je zaključio da su naši pisci, uz iznimku Augusta Senoe (1838.-1881.) i neke druge, najčešće zanemarivali činjenicu da je najveći broj naših čitatelja oduvijek volio dobru priču. Točnije, zaboravljali su da na kraju cijeloga stvaralačkoga procesa postoji netko zbog koga je cijela stvar i započela. Zagorka je o tome vodila računa. Uostalom, kako to već godinama vodi i sam Pavao Pavličić.³

2 Pavličićevo je pismo Mariji Jurić Zagorki prvo (1982.) izgovoreno na Trećem programu Radio Zagreba, potom je objavljeno u časopisu »Republika« (1/1983.). Njime započinju pisma slavnim ženama, knjiga naslovljena *Rukoljub* (1995.), itekako korisna za razumijevanje Pavličićeve poetike.

3 Pavao Pavličić, pripovjedač i znanstvenik, rođen je 16.8.1946. u Vukovaru gdje je polazio osnovnu školu (1953.-1961.) i gimnaziju (1961.-1965). Filozofski fakultet (komparativnu književnost i talijanski) završio je u Zagrebu (1969.) gdje je i doktorirao iz filologije (1974.). Redovni je profesor na Odsjeku za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Od svoga ulaska u književnost, 1972., knjigom priča *Lađa od vode*, pa do danas objavljuje prosječno dvije knjige na godinu. Napisao je pet knjiga priča, devetnaest romana, četiri krimića za djecu, pet knjiga feljtona, devet knjiga s područja književne znanosti i dvije autobiografske proze. Jasno je da je riječ o najproduktivnijem suvremenom hrvatskom prozaiku.

Tu leže razlozi zbog kojih se obratio njoj (Pišan vam zato da bih obraćajući se nekom koga toliko cijenim, razbistrio vlastite misli) i ispovjedio joj svoje pripovjedačke dileme i želje. Upravo u brizi za primatelja književnog teksta (a kada je o brizi riječ, to primatelj uvijek prepozna), a ne u sličnosti njihovih književnih tekstova, treba potražiti vezu između autora pisma i hrvatske spisateljice na koju je adresirano. Već i sama činjenica što jedan pisac kreće u propitivanje prostora i mogućnosti kriminalističkoga žanra, neovisno o tome što je napisao poetički tekst u kojem je otkrio za koga piše, govori dovoljno sama po sebi i ne ostavlja nas, kada je Pavličićev odnos prema čitateljima u pitanju, niti jedan trenutak u nedoumici. Ako su vam se ipak neka mjesta iz kriminalističkih priča objavljenih u knjizi **Dobri duh Zagreba** učinila pomalo nejasnima, ako vam je bilo neugodno priznati da mislite kako je pisac jednu priču ostavio nedovršenom (Pošteni nalaznik npr.), nemojte odmah o sebi početi misliti kao o nepažljivom čitatelju. Jer, potrebno je znati još nešto. To, da je **Dobri duh Zagreba**, objavljen godine 1976., Pavličićeva treća knjiga i da su joj prethodile dvije knjige kratkih priča, prva i već spomenuta **Lađa od vode** (1972.) i potom **Vilinski vatrogasci** (1975.). Obje su, teoretičari književnosti i književni kritičari bi rekli, napisane u modelu fantastike, na način kako tih godina, početkom sedamdesetih, piše većina hrvatskih mladih prozaika, prozaika koji su po izvodu iz knjige rođenih bliski Pavličiću. Stoga, Stjepana Cuića (1945.), Dubravka Jelačića Bužimskoga (1948.), Stjepana Tomaša (1947.), Dragu Kekanovića (1947.), Gorana Tribusona (1948.), Veljka Barbierija (1950.) i, svakako, Pavla Pavličića, a zbog uočenih nekih bliskosti njihovih prvih priča, u pregledima suvremene hrvatske književnosti najčešće pronalazimo okupljene uz termin hrvatski fantastičan. Pavličićevom prvom knjigom ipak ne šecu vilenjaci, duhovi ili čarobnjaci. (J njezine priče prodire misterij tek onda kada se čitatelju učini kako je sve u redu, kako se stvari u priči odvijaju logikom svakodnevnoga života. **Dobri duh Zagreba** zadržao je neke karakteristike autorovih prvih knjiga.

Samom spoju fantastičkog i kriminalističkoga žanra ne treba se nipošto čuditi. Nije li, uostalom, i Edgar Allan Poe pisao i krimiće i fantastiku, i nije li se i »okorjeli« fantastičar Borges, kakvim ga je opisao sam Pavličić, a po kojem je Pavličićeva generacija nerijetko opisivana i kao generacija hrvatskih borhesouaca,⁴ okušao i u krimiću?

Svatko tko je pročitao ijedan pravi krimić, ili čak pogledao film u kojemu konce povlače ruke Holmesa, Poirota ili Maigreta, zna da njegova priča započinje krajem, tj. da na kraju mora biti početak kako bi se priča uopće mogla završiti (dakle, starta se otkrivanjem zločina, a završava otkrivanjem počinitelja toga čina). Zna možda i to da priča ne može bez nekoliko najvažnijih čimbenika; ne može bez zločina, bez zločinca, istražitelja i postupka istrage. Zna i da je krimić uvijek na strani dobra, da u njemu sve mora biti logično, posljedično povezano i da se zbog toga na njegovim stranicama ne smije pojaviti niti jedan predmet koji bi ostao neupotrijebljen. Upravo to posljednje, u teoriji književnosti imenovano kompozicijskom motivacijom, možemo proglasiti temeljnim mjestom kriminalističkoga žanra. Kupi li tko u romanu pištolj, pištolj će morati biti iskorišten, projuri li automobil pokraj biciklista i pritom vozač iz jurećeg automobila opazi kako su nogavice vozača bicikla dolje sa strane zakvačene metalnom štipaljkom, onda je za pretpostaviti da će opaženi predmet biti itekako bitan za buduću priču. Čitatelj krimića neprestano skuplja takve indicije (podaci koji mu pomažu u odgonetavanju zločina) i pamti ih, jer je, kako rekosmo, procesom čitanja i sam aktivno uključen u istragu. Ne smije si čak dopustiti ni preskakanje opisa, premda njih u pravim krimićima i nema odviše. Jer, i u njima može ležati kakav detalj bitan za istragu. Na taj način treba čitati i prave Pavličićeve krimiće, one

4 Tako ih naziva, još 1974., Branimir Donat u svom tekstu »Astrolab za mlade hrvatske borhesovce«.

koji su uslijedili odmah nakon knjige *Dobri duh Zagreba*. Riječ je o romanima: *Plava ruža* (1977.), *Stroj za maglu* (1978.), *Umjetni orao* (1979.)⁵ i, nakon nekoliko godina pisanja drukčijih romana, *Rakova djeca* (1988.). čitav nabranje Pavličićevih čistih krimića vrijeme je za postavljanje pitanja: Jesu li onda kriminalističke priče iz ove naše knjige prave kriminalističke, kada smo njihovo spominjanje popratili upozorenjem na knjige koje su joj prethodile?

Priče uvijek započinju snažnim rečenicama, rečenicama što zaokupljaju našu pozornost. Mpr., nakon što smo pročitali prvu iz priče za: »Da se junak ove priče zvao drugačije, vjerojatno ne bi bilo ni nje, ni njega, naime ni priče ni junaka«, svakoga od nas će zanimati kako se junak zvao i zbog čega je njegovo ime bitno za samu priču. I u potrazi za odgovorom, svladavat ćemo sam tekst. Mjegovi su likovi, kao i u ostalim ovim pričama, svakodnevno portretirani ljudi koje Pavličić nerijetko i naziva »našim junacima«. Detektivi potječu iz našega kruga; oni su ili podstanari, ili konobari, ili odvjetnici, ili profesori, ili enigmatičari amateri. Zločin se uvijek zbiva u realistički oslikanom ambijentu, a do njega su doveli čak razumljivi motivi (ljubav, novac, osveta). Priča je, što je najvažnije, napeta i opravdana središnjim ugođajem. Ma prvim stranicama svjedok uvijek iznosi svoje dileme, koje potom postaju i naše. Kako je riječ o kraćim proznim oblicima, jasno je da opis ne može postati dosadan a da rasplet mora biti brz i efektan. Mjegovu efektnost ne umanjuje činjenica što neke priče (*Pošteni nalaznik*, *Dobri duh Zagreba*) završavaju otvoreno, što čitatelju pružaju mogućnost da i sam, svojim viđenjem, zgotovi neke slučajeve. Tada se

5 Dva su Pavličićeva krimića objavljena čak i u biblioteci TRAG (svjetski kriminalistički bestselleri): *Press* (1980.) i *Pjesma za rastanak* (1982.). Krajem osamdesetih Pavličić je pisao i predgovorne bilješke Trag-romanima, okupljene poslije u knjizi *Sue što znam o krimiću* (1990.).

Pavličić udaljava od obične detekcije i nudi tumačenja skrivena u prvim knjigama.

Čl mnogim će svojim romanima i drugim pričama (kasnije je napisao još dvije knjige pravih kriminalističkih priča: *Radovi na krovu* (1984.) \ *Skandal na simpoziju* (1985.)), što će ih svake godine nuditi sve zainteresiranijem čitateljstvu, Pavličić nastaviti prepletati slojeve kriminalističkog sa slojevima fantastike. Činit će to i u romanu *Večernji akt* (1981.), u toj priči o genijalnom falsifikatom Mihovilu, i u romanu *Sretan kraj* (1989.), romanu o proročanstvima i budućnosti, i u *Rupi na nebu* (1992.), romanu čiji likovi rješavaju zagonetke tajanstvenih hodnika zagrebačkoga Gornjeg grada, ha samom početku devedesetih, sve do danas kada je naša zbilja preplavljena izvan književnim, onim pravim zločinima koje su mnogi od Pavličićevih čitatelja odgledali i svojim očima, Pavličića zaokupljaju teme odnosa dobra i zla (*Koraljna vrata*, 1990., *Škola pisanja*, 1994.), teme koje nisu bile strane ni krimiću (štoviše, njegove su nosive ideje).

U nekoliko je proza (*Dunav*, 1983. i 1992., *Nevidljivo pismo*, 1993., *Šapudl*, 1995. i *Diksilend*, 1995.) s puno topline sačuvao i uspomene na boje i mirise Vukovara.

I sve dok ne bude ponovno mogao prolaziti njegovim ulicama, Pavličić vjerojatno neće napisati novi pravi krimić, hadajući se vremenima u kojima ćemo za zločincima iznova tragati samo u njegovim krimićima, a ne u zbilji rodnoga grada, grada u kojemu su i njemu nekada, prema rečenicama iz knjige *Sto znam o krimiću* (1990.), branili čitanje krimića, ne preostaje nam drugo nego čitati ono već napisano. Stoga vas još podsjećam da je autor *Dobrog duha Zagreba*, svjestan »da od svih knjiga za odrasle djeca vole čitati samo krimiće«, napisao još četiri kriminalistička romana, neću reći za djecu, ljepše je izgovoriti za vas mlađe čitatelje: *Trojica u Trnju* (1984.), *Zeleni tigar* (1986.), *Petlja* (1988.) i *Lopovska uspravanka* (1990.).

Nakon što sam pročitala Pavličićevo pismo upućeno Vili Slovinki, junakinji Barakovićeve istoimenog spjeva,⁶ vjerujem da je i on sam danas zadovoljan zbog činjenice da vam se na čitanje daju čitljivi tekstovi, štoviše što se na vašem popisu našao i Zagorkin roman *Kći Lotrščaka*.

Ne znam što bi sada o vašoj lektiri rekla moja nastavnica. Možda bi, da je upitamo, prvo sa žaljenjem uzdahnula a potom započela rečenicu: Kada sam ja početkom sedamdesetih predavala hrvatski jezik... Ne bi je morala dovršiti. Vi, i ja skupa s vama, svladavši slušateljskom praksom (nismo li se oko toga na početku sporazumjeli) jako dobro formulu vremenske rečenice, znali bismo da će uslijediti nezavisna kojom će nas se podsjetiti da takav tip književnog štiva nije bio u programima školske lektire.

1 treba li vam još dokaza da ste u prednosti? Puno je pametnije ne gubiti vrijeme i ponovno krenuti na stranice Pavličićevih priča. Uostalom, potražite ih sada tamo.

Julijana Matanović

6 Juraj Baraković, autor razdoblja hrvatskoga manirizma, rođenje 1548. u Plemićima kod Zadra, a umro je 1628. u Rimu. Juraj Baraković, u spjevu satkanom u trinaest pjevanja »Vila Slovinka« (1613.) sreće Vilu i rodoljubnom notom iskazuje joj svoj strah od neprijatelja s istoka. Taj je spjev, prema programima školske lektire, stavljen u prvi razred srednje škole, ili u sklopu studiranja književnosti, u prvu godinu studija. Pavličić, iznoseći svoja razmišljanja o lektiri koju bi trebalo prilagođavati starosnoj dobi učenika, odabire »Vilu Slovinku«, jer se nastavničkom praksom uvjerio kako taj tekst, po programima, dolazi uvijek prerano. Pismo je objavljeno u knjizi Rukoljub.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb
CIP - Katalogizacija u publikaciji

UDK 886.2-31

PAVLIČIĆ, Pavao

Dobri duh Zagreba / Pavao Pavličić. -
Zagreb : Slon, 1996. - 170 str. ; 19 cm

Str. 163-170: Zašto volimo lektiru? /
Julijana Matanović

ISBN 953-6203-11-1

960215094